

सुरक्षित मातृत्व प्रवर्धनका लागि
समता र पहुँच कार्यक्रम

अनुभव र सिकाईको संगालो

नवलपरासी

प्रकाशक

एक्सन एड नेपाल, समता र पहुँच कार्यक्रम
ईन्द्रेणी सामाजिक विकास मञ्च, पञ्चनगर
नेपाल परिवार नियोजन संघ, परासी
विजय विकास श्रोत केन्द्र, गैडाकोट

विषयसूची

१) पृष्ठमूमि	१
२) साभेदार संस्था	५
३) कार्यान्वयन रणनीति	९
४) कार्यान्वयन विधि (प्रकृया तथा सिकाइ)	११
▲ कार्यक्रम क्षेत्र छनोट	११
▲ कर्मचारी छनोट	११
▲ आकस्मिक कोष	१३
▲ आकस्मिक यातायात	१४
▲ व्यवहार परिवर्तन सञ्चार	१४
▲ क्षमता अभिवृद्धि	२८
▲ समन्वय र सहकार्य	३२
▲ प्रेषण	३३
▲ जन वकालत	३४
▲ आवाज संकलन	३४
▲ सञ्जाल	३५
५) अनुगमन र मुल्यांकन	३७
६) कार्यक्रमको प्रभाव	४०
७) दिगोपना	४७
८) चुनौती	४८
९) निष्कर्ष	४९
कार्याक्रमका केही संख्यात्मक उपलब्धीहरू	५०
कर्मचारी विवरण	५३

१. पृष्ठभूमि

नेपालमा प्रति एक लाख जिवित जन्ममा २८१ आमाहरूको मृत्यु हुने गर्दछ भन्ने तथ्यांक सन् २००६ को नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षणले सार्वजनिक गरेको छ। यसको अर्थ प्रत्येक ४ घण्टामा १ जना महिलाको आमा बन्ने कारणले अकालमा मृत्यु भईरहेको छ। त्यसैगरी नेपालमा नवशिशु मृत्युदर पनि धेरै बढि छ, प्रति एक हजार जिवित जन्ममा ३३ जना नवशिशुको मृत्यु हुने तथ्य सोही सर्वेक्षणले देखाएको छ। उच्च मातृ तथा नवशिशु मृत्युदरको प्रमुख कारण गर्भवती तथा सुत्केरी महिला र नवशिशुले आवश्यक परेकोबेला स्वास्थ्य सेवा लिन नस्कनु नै प्रमुख कारणको रूपमा रहेकोछ। एक अध्ययन अनुसार यदि सबै गर्भवती तथा सुत्केरी महिलाले आवश्यक परेकोबेला स्वास्थ्य सेवा लिन सकेमा ७० प्रतिशत मातृ मृत्युदर घटने कुरा जनाइएको छ। यिनै कारणले सुरक्षित मातृत्व तथा नवशिशु स्वास्थ्य सेवामा महिलाको पहुँच बृद्धिलाई राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरबाट सबैले गम्भिरताका साथ लिएका छन्। नेपालको ३ वर्षे अन्तरीम स्वास्थ्य योजनाले सुरक्षित मातृत्व तथा नवशिशु स्वास्थ्य सेवामा महिलाको पहुँच बृद्धिलाई प्राथमिकताको विषय बनेको छ। हालै नेपाल सरकारद्वारा ल्याइएको "आमा सुरक्षा कार्यक्रम"ले पनि सरकारको प्राथमिकतालाई पुष्टि गर्छ। यस कार्यक्रम अन्तर्गत स्वास्थ्य संस्थामा सबै प्रसूती सेवा निःशुल्क छ साथै सुत्केरी महिलालाई यातायात खर्च दिने प्रावधान रहेको छ।

कार्यक्रमको औचित्य

गर्भवती तथा सुत्केरी महिला र नवशिशुले आवश्यक परेकोबेला स्वास्थ्य सेवा लिन नस्कनुका पछाडिको प्रमुख कारण, विशेषगरी दलित तथा पछाडि पारिएका र आर्थिक रूपमा विपन्न वर्गमा, मातृ तथा नवशिशु स्वास्थ्यका विषय तथा सेवाका बारेमा कम ज्ञान हुनु तथा सेवा उपयोगमा पूर्व तयारी नगर्नु रहेको छ। तसर्थ, मृत्युदर कम हुन अत्यावश्यक प्रसूती सेवाको उपलब्धता तथा सेवामा सबैको सहज पहुँच हुनु जरुरी छ। तर, समतामुलक पहुँच बृद्धि एउटा जटिल सन्दर्भ हो र यसका विभिन्न सामाजिक, भौगोलिक, तथा आर्थिक कारणहरू छन्, जस्तै गर्दा उपलब्ध भइरहेका प्रसूती सेवाहरूको उपभोगको दर विशेष रूपमा दलित तथा पछाडि पारिएका र आर्थिक रूपमा विपन्न वर्गमा न्यून रहेको छ।

सामाजिक कारण : महिलाको स्वास्थ्य सेवामा पहुँच नहुनुमा सामाजिक असमानता, भेदभाव तथा परम्परागत विश्वास प्रमुख रहेका छन्। लिङ्ग, जाति, धर्म तथा सम्पन्नताका आधारमा गरिने भेदभावपूर्ण व्यवहार तथा मान्यताहरू जस्तै महिलाको स्वास्थ्य भन्दा पुरुषको स्वास्थ्यलाई प्राथमिकता दिने, दलित र पछाडि पारिएका वर्गहरूलाई स्वास्थ्य संस्थामा भेदभाव गर्ने आदि कारणले गर्दा स्वास्थ्य सेवा उपभोग गरेको संख्या न्यून देखिन्छ। त्यसैगरी लिङ्ग, जाति, धर्म तथा सम्पन्नताकै कारण शिक्षामा कम पहुँच, अर्थमा कम पहुँच, स्वनिर्णयको अधिकारको कमी, स्वास्थ्य सम्बन्धी चेतनाको कमी आदि कारणले गर्दा पनि समस्यालाई थप टेवा पुगेको छ। सामाजिक तथा रुढीवादी परम्परागत चलन तथा विश्वासले गर्दा पनि महिलाहरूको स्वास्थ्य सेवाको पहुँचमा प्रभाव पारेको छ। प्रसूति सम्बन्धी केही परम्परागत विश्वासले संस्थागत रूप लिईसकेका छः जस्तै, बच्चा जन्माउने कुरा सामान्य तथा प्राकृतिक नियम हो भन्ने बुझाइ, घरमा सुत्केरी गराउन प्राथमिकता दिने, गर्भवती/सुत्केरीको खाने कुराहरूमा ख्याल नगर्ने, ज्यानै जाने खतराका लक्षणहरू देखा पर्दा पनि सुडेनी तथा धामी भौतिकहरूलाई देखाउने, अन्धविश्वास चलन अभै व्यवहारमा लागु (पानी फुकेर खुवाएमा साल छिटो भर्छ र लामो व्यथालागेमा रेलको टिकट देखाएमा छिटो बच्चा जन्मिन्छ भन्ने विश्वास) हुनु आदि। यसले गर्दा गर्भवती महिलाहरूको स्वास्थ्यमा असर (कमजोर हुने, गर्भपतन हुने, रक्त अल्पता) पनुको साथै परिवार र समाजमा पनि असर देखा पर्दछ।

भौगोलिक कारण : हिमाल, पहाड र तराईका रूपमा भौगोलिक विविधता भएको नेपालमा भौगोलिक विकटता र पर्याप्त संस्थाहरूमा प्रसूति सेवा उपलब्ध नभएको कारणले समुदायले अन्तिम अवस्थासम्म पनि स्वास्थ्य

संस्थामा गई प्रसूति गराउन चाहदैनन् र चाहेको खण्डमा पनि उपयुक्त संस्थामा समयमा पुग्न सक्दैनन् । त्यस्तै, प्रायः हिमाली तथा पहाडी क्षेत्रमा पर्याप्त भौतिक पूर्वाधारहरू जस्तै भवन, आवश्यक सामग्रीहरू नहुनुमा भौगोलिक विकटता प्रमुख कारण रहेको छ । भौगोलिक विकटताकै कारण प्रसूतिकर्मीहरू विकट स्थानमा जान चाहदैनन् वा नियमित उपस्थित हुदैनन् ।

आर्थिक कारण : मातृ मृत्युमा आर्थिक कारणहरूको मुख्य भूमिका रहेको छ । “घरको काम महिलाले नै गर्नु पर्छ”, “पैसा कमाउने काम पुरुषको हो ” भन्ने सामाजिक सोच तथा मान्यताले गर्दा महिलाहरूको अर्थमा पहुँच छैन । महिलाहरूको संलग्नता धन आर्जन गर्ने काममा भन्दा आर्थिक गणना नहुने कामहरू जस्तै घर धन्दा तथा अन्य घरायसी कामहरूमा हुने भएको कारण परिवारले महिलाहरूको स्वास्थ्य उपचारमा पैसा खर्च गर्न चाहदैनन् । गर्भवती र सुत्केरीलाई ठूलो समस्या वा जटिलता देखा नपर्दासम्म स्वास्थ्य संस्थामा लैजाने र जाँच गराउने प्रचलन अत्यन्त न्यून छ जसलाई नेपालमा ८१ प्रतिशत महिलाले घरमै बच्चा जन्माउने तथा ६७.४ प्रतिशत महिलाहरूको घरमा मृत्यु हुने कुराले पुष्टि गर्छ । स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउँदा पैसा धेरै खर्च हुन्छ र ऋणमा परिन्छ, भन्ने सोचले गर्दा बुहारीको स्वास्थ्यलाई प्राथमिकता नदिने र घरमा सुत्केरी गराए पैसा खर्च हुँदैन भनी घरमा सुत्केरी गराउने चलन हालसम्म कायमै छ । साथै न्यून आर्थिक अवस्था भएका समुदायमा पैसा बचत नगर्ने वा प्रयासनै नगर्नाले पनि आवश्यक परेको बेला पैसा हुँदैन । त्यसकारण महिलाहरूले चाहेर पनि स्वास्थ्य सेवाहरूको उपयोग गर्न सक्दैनन् ।

यी सामाजिक, भौगोलिक, तथा आर्थिक कारणहरूसँगै मातृमृत्यु सम्बन्धी तीन ढिलाइ जोडिएका छन् :

पहिलो ढिलाइ : स्वास्थ्य सेवा लिने निर्णय गर्नमा ढिलाई

निर्णय गर्न ढिलाई हुने कारणहरू -

- परिवारमा महिलाहरूले आफ्नो स्वास्थ्यका बारेमा आफैले निर्णय गर्न नसक्नु/ नपाउनु
- गर्भावस्थालाई महत्त्व नदिनु र सम्भावित जोखिमहरूको पहिचान गर्न नसक्नु
- महिलाहरूको लज्जालु (लाज) प्रवृत्तिले गर्दा आफ्नो समस्याबारे अरुलाई भन्न नसक्नु
- परम्परागत विश्वास र धामी भौतिकमा विश्वास गर्नु
- प्रसूति सम्बन्धी खतराका संकेतहरू (जटिलताहरू) बारे ज्ञानको कमी हुनु
- विद्यमान स्वास्थ्य सेवाहरूबारे जानकारी र विश्वासको कमी हुनु
- आर्थिक कठिनाईहरू (महँगो उपचार)

दोस्रो ढिलाई : स्वास्थ्य संस्था पुर्‍याउनमा ढिलाई

महिलाहरूलाई स्वास्थ्य संस्थामा पु-याउन ढिलाई हुने कारणहरू -

- गम्भीर रूपमा बिरामी भएकालाई उपचार केन्द्रमा नै जानुपर्छ भनि प्रेषण गर्नमा ढिलाई हुनु
- उपचारका लागि लाग्ने खर्च तथा बिरामी लैजानको लागि यातायातको पूर्व तयारी नहुनु
- स्वास्थ्य केन्द्रहरू टाढा हुनु, यातायातका भौतिक पूर्वाधार (सडक,पुल,गोरेटो बाटो) को अभाव हुनु ।

तेस्रो ढिलाई : स्वास्थ्य संस्थामा सेवा पाउन ढिलाई

सेवा पाउन ढिलाइ हुनाको कारणहरू -

- निम्न स्तरको सेवा, उपयुक्त उपकरणहरू तथा भौतिक पूर्वाधारको कमी हुनु
- स्वास्थ्यकर्मीको पदपूर्ति हुन नसक्नु अथवा कर्मचारीहरू अनुपस्थित रहनु
- स्वास्थ्य कार्यकर्ताहरूको ज्ञान र सीप सीमित हुनु

• सेवामा प्रदान गर्ने कुरामा भेदभाव (बोल्नेको पिठो बिकने नबोल्नेको चामल पनि नबिकने) गरिनु यसर्थ सुरक्षित मातृत्वको सन्दर्भमा सामाजिक, भौगोलिक, तथा आर्थिक कारणहरूले गर्दा नवलपरासी जिल्ला अति संवेदनशील जिल्ला हो । यहाँ बाहुन-क्षेत्रीको तुलनामा पछाडि पारिएका जनजाति, दलित, अन्य असमावेशी तथा धार्मिक अल्पसंख्यकको बाहुलता रहेको छ । गरिबी, अशिक्षा र अन्धविश्वासको चपेटामा रहेका यहाँका अधिकांश समुदाय प्रजनन स्वास्थ्यको क्षेत्रमा समेत पछाडि परेको हुनाले यस जिल्लामा समता र पहुँच कार्यक्रम सन्चालन गर्न औचित्यपूर्ण रहेको महसुस गरिएको थियो ।

कार्यक्रमको कार्यन्वयन पूर्व गरिएको ज्ञान, अवधारणा र व्यवहार सर्वेक्षण ले पनि सोही औचित्यलाई सहि सावित गरेको थियो । नवलपरासी जिल्लाको हकमा केही महत्वपूर्ण तथ्यहरू यस प्रकार रहेका छन् ।

गर्भ जाँचको बारेमा राम्रो ज्ञान भए पनि पूर्ण रुपमा नभएको पाइयो । अर्थात्, गर्भवती महिलाले गर्भ जाँच गराउन "पछ" कि "पदैन" भन्ने प्रश्नमा ८४.५ % ले "पछ" भन्ने तर "पछ" भन्ने मध्ये गर्भवती महिलाले कम्तिमा कति पटक गर्भ जाँच गराउनु पछ भन्ने प्रश्नमा जम्मा ४० प्रतिशतले ठीक उतर भनेका थिए । गर्भ जाँच गराउने व्यवहार पनि निकै कम (२३.९%) भएको पाइयो । त्यसैगरी सुत्केरी सेवा सम्बन्धी ज्ञान राम्रो (८ वटा जिल्लाको समग्रमा ६४.५ %) भएता पनि व्यवहारमा उतार्नेहरूको प्रतिशत कम पाइयो (समग्रमा १७.८ %) । गर्भवती, प्रसूती र सुत्केरी भएको ४२ दिन भित्रमा देखा पर्ने खतराका चिन्हहरूमध्ये कम्तिमा ३ ओटा भन्न सक्नेहरूको प्रतिशत कम पाइयो (१७.९%, १९.६%, १४ %) । पूर्व तयारीको सन्दर्भमा यो जिल्ला निकै पछाडी देखियो । बच्चा जन्मनु अगाडि गरिने पूर्व तयारी मध्ये कम्तिमा ३ ओटा गर्नेहरूको प्रतिशत १ % मात्र पाइयो । त्यस्तै, गर्भपतनको कानून सम्बन्धी पूर्ण ज्ञान मात्र २२.७ प्रतिशतमा पाइयो । यही सर्वेक्षण अनुसार समुदायको प्रमुख सुचना प्राप्त हुने श्रोत भनेको समुदायका व्यक्ति, , समुदायमा हुने क्षलफल तथा बैठक, स्थानीय स्वास्थ्य कर्मी (महिला स्वयम सेविका, सुडेनी, ग्रा.स.का.) तथा स्थानीय स्वास्थ्य संस्था रहेको पाइयो ।

सर्वैभन्दा महत्वपूर्ण कुरा के हो भने जातियता अनुसार दलित तथा जनजातिमा ज्ञान, अवधारण र व्यवहार सबै पक्षबाट कमजोर देखियो । गरीब तथा पछाडि पारिएका वर्ग तथा अन्य वर्गविच धेरै नै फरक देखियो ।

कार्यक्रमको लक्ष्य र उद्देश्य

लक्ष्य :

सुरक्षित मातृत्व तथा नवजात शिशु स्वास्थ्य सेवाको बिकास र ती सेवाको उपभोगमा (विशेष गरी गरीब तथा समाजले पछाडि पारिएकाहरूको) पहुँच बृद्धि भएको हुनेछ ।

उद्देश्य :

व्यक्ति, समुदाय र संजाल (विशेष गरी गरीब र पछाडि पारिएका समुदाय) लाई शशक्तिकरणको माध्यमबाट मातृ तथा नवजात शिशु स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँचको बृद्धि गराउने ।

उपलब्धिहरू :

- गरीब तथा सामाजिक रुपमा पछाडि पारिएका समुदायलाई मातृ तथा नवशिशु स्वास्थ्यसम्बन्धी विषयमा ज्ञान वृद्धि गराई आम समुदायलाई जागरुक बनाउने ।
- सामाजिक, सास्कृतिक, आर्थिक बाधाहरूलाई सम्बोधन गर्दै सामाजिक रुपमा पछाडि पारिएका महिला र परिवारका लागि उपयुक्त वातावरणको सृजना गर्ने ।
- गरीब तथा पछाडि पारिएका समुदायहरूको मातृ तथा नवशिशु स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच वृद्धिका लागि समता र पहुँच कार्यक्रमका सहयोगी संस्थाहरू, जिल्ला प्रजनन स्वास्थ्य समन्वय समिति, स्थानीय निकायहरू, अन्य सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्थाहरू र समुदायको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

- अधिकारवाला (सेवाग्राही) र सेवा प्रदायकको आवाज (भनाइ र गुनासो) संकलन गरी विश्लेषण गर्ने र त्यसबाट आएको नतिजालाई कार्यक्रम निर्माण प्रक्रियामा प्रयोग गर्नुका साथै प्रभावकारी नीति तथा रणनीति तर्जुमा वा परिमार्जन गर्नका लागि प्रयोग गर्ने ।

जिल्लामा कार्यक्रम लागू भएको मिति, स्थान तथा कार्यक्रमलाई आर्थिक/प्राविधिक सहयोग गर्ने संस्थाहरु

नेपालका १० वटा जिल्लाहरुका गरीव तथा सामाजिक, आर्थिक, शैक्षिक, सांस्कृतिक र भौगोलिक रूपले पछाडी परेका स्थानीय अधिकारवालाहरुको (खासगरी महिलाहरुको) सुरक्षित मातृत्वमा पहुँच वृद्धि गराई सुरक्षित मातृत्वलाई महिलाको अधिकारको रूपमा स्थापित गर्न होष्टेमा हैसे गर्ने पुनित उद्देश्य राखी काठमाण्डौमा सन् २००६ फेब्रुअरीदेखि समता तथा पहुँच कार्यक्रमको प्रारम्भ भएको हो भने नवलपरासी जिल्लामा सन् २००६ जुन महिनादेखि जिल्ला संयोजकको नियुक्तिसंगै समता तथा पहुँच कार्यक्रमको शुरुवात भएको हो । कार्यक्रम लागू भएका दशवटा जिल्लाहरु मध्ये मोरङ, चितवन, नवलपरासी, रुपन्देही, पर्वत, म्याग्दी, दैलेख र डडेल्धुरामा साभेदार संस्थाहरुसंग सम्भौता गरी सन् २००६ अगष्टदेखि समुदाय तथा जिल्लास्तरमा उद्देश्य अनुरूप विभिन्न क्रियाकलापहरु सञ्चालन हुदै आइरहेको छ । बाँकी दुई जिल्लाहरु (बाग्लुङ र सुर्खेत)मा आम सञ्चारका माध्यमबाट (व्यवहार परिवर्तनका लागि सञ्चार अभियान र रेडियो कार्यक्रम) सम्पूर्ण जिल्ला समेटिएको छ ।

समता र पहुँच कार्यक्रमलाई बेलायत सरकारको अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग नियोग (DFID) को आर्थिक सहयोगमा Actionaid Nepal/New ERA ले Options Consultancy Service Limited का लागि कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दै आएको छ भने प्राविधिक सहयोग HLSP and ODC and SSMP को Consortium ले गरेको छ । यो कार्यक्रम नवलपरासी जिल्लाका १९ वटा गा.वि.स. र १ नगरपालिकामा साभेदार संस्थाहरु विजय विकास स्रोत केन्द्र, गैडाकोट, इन्द्रेणी सामाजिक विकास मञ्च, पञ्चनगर, र नेपाल परिवार नियोजन संघ, परासी मार्फत् सञ्चालन भैरहेको छ ।

Funded by DFID and implemented by ActionAid Nepal and New ERA for Options Consultancy Service Limited in a consortium with HLSP and ODC and SSMP

यस अभिलेखको उद्देश्यहरु

- समता र पहुँच कार्यक्रम सञ्चालन गर्दाको प्रकृया तथा अनुभव र सिकाईको अभिलेख गर्नु ।
- कार्यक्रम कार्यान्वयनमा आएका समस्या, चुनौति र प्राप्त सफलताको अभिलेख गर्नु ।
- साभेदार संस्थाहरुका निमित्त सन्दर्भ सामग्रीको रूपमा तयार गरी संस्थागत विकासमा सहयोग गर्नु ।
- जिल्लास्थित सम्पूर्ण सरोकारवाला संस्थाहरुसँग अनुभव आदान प्रदान गरी सुरक्षित मातृत्वका लागि सकारात्मक वातावरण सिर्जना गर्नु ।

२. साम्केदार संस्थाहरुको सांक्षिप्त परिचय

विजय विकास स्रोत केन्द्र

संस्थाको स्थापना भएको बर्ष स्थान र बैधानिकता :

नाम	- विजय यूवा क्लव हाल विजय विकास स्रोत केन्द्र
स्थान	- गैडाकोट गा.वि.स.-८, नवलपरासी
स्थापना	- २०३६ साल आषाढ २६ गते - २९ जना संस्थापक सदस्यहरु
आवद्धता	- समाज कल्याण परिषदमा २०४५/४/२७, गै.स.स. महासंघ २०५१/९/६

संस्थाको प्रकृति, ध्येय, लक्ष्य र उद्देश्य

प्रकृति (Nature) :

गैरसरकारी सामाजिक विकास संस्था, मुनाफा रहित (नाफा नबाँड्ने), गैर राजनीतिक सदस्यमा आधारित संस्था, सकारात्मक सामाजिक परिवर्तनका लागि कार्यरत संस्था ।

ध्येय :

सामुदायिक क्षमतामूलक संगठनको सुदृढिकरण, स्थानीय स्रोत पहिचान र परिचालन, आर्थिक सुदृढिकरण तथा अनुशासन, सामुदायिक उद्यमशिलताको खोजी प्रवर्धन र सुदृढिकरण, नैसर्गिक अधिकारको सुनिश्चितता, विजय विकास स्रोत केन्द्रको संस्थागत तथा मानवीय स्रोतको सुदृढिकरण गर्ने ।

संस्थाको परिकल्पना :

स्वावलम्बी समाज: स्वावलम्बी समाज भन्नाले प्रत्येक घर परिवारले आफ्नो आम्दानीबाट पारिवारिक खर्च (खाना, कपडा, आवास, औषधि, शिक्षा) गरी वचाउन सक्ने आर्थिक अवस्था एवं अधिकारको उपयोग गर्न सक्ने समाज भन्ने बुझिन्छ ।

संस्थागत विकासक्रम

- प्रारम्भिक अवस्था (२०३६-२०४४) स्वावलम्बी समूहको रूपमा
- संस्थागत विकासको अवस्था (२०४५-२०५०) मध्यस्थकर्ता संस्थाको रूपमा
- संस्थागत व्यावसायीकरणको अवस्था (२०५२-हालसम्म) स्रोत संस्थाको रूपमा

संस्था द्वारा सञ्चालित कार्यक्रमहरु

- DACAW - नवलपरासी, तनहुँ
- समता र पहुँच कार्यक्रम - नवलपरासी
- खाद्य सुरक्षा कार्यक्रम - नवलपरासी, चितवन
- खानेपानी तथा सरसफाई आयोजना - गोरखा, तनहुँ
- पुस्तकालय सहयोग कार्यक्रम - नवलपरासी, चितवन
- आमा रेडियो पत्रिका कार्यक्रम - नवलपरासी, चितवन, विभिन्न २२ जिल्ला

- विद्यालय भौतिक सुधार कार्यक्रम - नवलपरासी, चितवन र रुपन्देही
- साभेदारी/सहयोगी संघ/संस्थाहरु :**

- फेमिली हेल्थ इन्टरनेशनल,
- एक्सन एड नेपाल,
- रुम टु रिड नेपाल,
- जि.वि.स. नवलपरासी,
- ग्रामिण खानेपानी तथा सरसफाई कोष विकास समिति,
- युनिसेफ,
- विभिन्न परियोजना तथा संघ संस्थाहरु

इन्द्रेणी सामाजिक विकास मञ्च

इन्द्रेणी सामाजिक विकास मञ्च एउटा गैर राजनैतिक मुनाफा रहित सामाजिक संस्था हो । २०४३ साल कार्तिक २२ गते इन्द्रेणी यूवा क्लबको नामबाट स्थापना भएको यस संस्थाले तत्कालीन समयमा फुटबल, भलिबल, देउसी भैलो तथा विभिन्न नाटक एवम् सास्कृतिक कार्यक्रमको माध्यमबाट समुदायमा जनचेतना फैलाउदै राहत संकलन तथा वितरण जस्ता क्रियाकलापहरुबाट आफ्नो यात्रा शुरु गरेको थियो । यसरी समय सापेक्ष आफू र आफ्नो कामहरुलाई परिमार्जन गर्दै २०५९ सालमा इन्द्रेणी सामाजिक विकास मञ्चको नामले आफ्नो पहिचान स्थापित गरेको हो ।

दूरदृष्टि : सृजनात्मक तथा स्वावलम्बी समाजको निर्माण ।

लक्ष्य :

- समुदायमा सकारात्मक सोचको विकास गरी अधिकार र उत्तरदायित्वको बोध गराउने ।
- समुदायको आर्थिक, सामाजिक, मानविय, प्राकृतिक तथा उद्यमशिलताको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्ने ।
- विविध क्षेत्रमा अनुसन्धानका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।
- संस्थाको आन्तरीक संस्थागत क्षमता बृद्धि गर्ने ।

सवालगत क्षेत्रहरु

- प्राकृतिक स्रोत माथिको अधिकार
- स्वास्थ्य अधिकार
- महिला अधिकार र कामको अधिकार
- सुशासन र नागरिक अधिकार

संस्थाका हालसम्मका अनुभव तथा सिकाईहरु :-

- प्रत्येक कृयाकलापमा पारदर्शीता अपनाउन पर्ने ।
- समुह तथा संस्थाको क्षमता आंकलन तथा विश्लेषणलाई निरन्तरता दिँदा संस्थागत विकास हुने ।
- प्रत्येक कृयाकलाप तथा कार्यक्रमको सार्वजनिकीकरणले सुशासन स्थापनामा जोड पुऱ्याउने ।
- निरन्तर तथा सम्पन्न कृयाकलापको दस्तावेजिकरण गर्नु पर्ने ।
- सैद्धान्तिक ज्ञानलाई भन्दा अनुभवलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने ।

- संस्थागत दिगो विकासको आधार मनवीय श्रोतको विकासले गराउने ।
- स्थानीय साधन श्रोतको अधिकतम परिचालन गर्दा दिगो विकासमा टेवा पुग्ने ।
- कार्यक्रम तर्जुमा समुदाय स्तरबाट गरी कार्यन्वयनमा ,अनुगमन , मूल्यांकनमा सहभागी गराउनु पर्ने ।

संस्थाका कार्यक्रम तथा साभेदारहरु

- समता र पहुँच कार्यक्रम , एक्शन एड नेपाल
- खाद्य सुरक्षा , एक्शन एड नेपाल
- समुदाय युवा सशक्तिकरण कार्यक्रम, SPW Nepal
- शक्ति, केयर नेपाल
- महिला स्वावलम्बन कार्यक्रम , सामाजिक सेवा अध्ययन केन्द्र काठमाण्डौ

नेपाल परिवार नियोजन संघ, नवलपरासी शाखा

१. परिचय :

नेपाल परिवार नियोजन संघ नेपालमा परिवार नियोजन कार्यक्रमको शुरुवात गर्ने पहिलो एक स्वयम्सेवी एवं स्वशासित संस्था हो । यो नेपालमा २०१६ सालमा स्थापना भएको हो भने नवलपरासी जिल्लामा २०४३ सालमा स्थापना भएको हो । विभिन्न अन्तराष्ट्रिय संघ संस्थाहरु र सरकारी ईकाईहरुसंग सम्बन्ध राखी नेपाल सरकारको नीति अनुसार यौन तथा प्रजनन् स्वास्थ्य कार्यक्रमको संचालनमा सक्रिय रुपमा कार्यरत छ । यो अन्तराष्ट्रिय परिवार नियोजन महासंघ (IPPF) संग आवद्ध रहेको छ ।

२. उद्देश्य :

प्रजनन् अधिकारलाई व्यक्तिको मानव अधिकारको रुपमा स्थापित गर्न सरकारी एवम गैर सरकारी संस्थाहरुसंग समन्वय राखी नेपाल सरकारको समपुरक को रुपमा कार्य गर्ने।

३. रणनीति :

- व्यक्तिको यौन तथा प्रजनन् अधिकारका लागि आर्थिक, सामाजिक तथा राजनैतिक प्रतिवद्धताका जुटाउन सामूदायिक तहबाटै जनमत अभिवृद्धि गर्न सो सम्बन्धी सेवा र शिक्षामा विशेष जोड दिने ।
- जोखिममा परेका समुदायमा लैंगिक सम्बेदनशील यौन रोग उपचार तथा एच.आई.भी. र एड्सको प्रकोपमा कमी ल्याउन सामूदायिक शिक्षा र सेवाको पहुचमा वृद्धि गर्ने ।
- महिलाले सुरक्षित गर्भपतन गर्न पाउनु पर्ने मान्यता स्थापित गरी असुरक्षित गर्भपतनका सम्भावनाहरुलाई न्युन गर्न सामाजिक, आर्थिक बाधाहरु हटाउनुको साथै सो सम्बन्धी शिक्षा र सेवामा महिलाको पहुच बढाउन विशेष जोड दिने ।
- यौन तथा प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचना, यौनिकता समबन्धी शिक्षा, परिवार नियोजन र सुरक्षित मातृत्वका गुणस्तरीय सेवाहरु पिछडिएका वर्गहरुमा पुऱ्याउन यौन तथा प्रजनन् स्वास्थ्य शिक्षा तथा सेवाहरुको सुलभतामा वृद्धि गर्ने ।
- किशोर किशोरी तथा युवाहरुलाई आफ्नो यौन तथा प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धमा सुसुचित हुन तथा सेवा प्राप्त गर्न सक्षम बनाउन लैंगिक, संवेदनशील तथा युवा मित्रवत यौन तथा प्रजनन् स्वास्थ्य शिक्षा तथा सेवाहरुको पहुँचमा वृद्धि गर्ने ।

४. प्रमुख प्राथमिकताका क्षेत्रहरु:

- सुरक्षित गर्भपतन (Abortion)
- जनमत निर्माण (Advocacy)
- यौन रोग तथा एच.आई.भी./एड्स (AIDS including STI/HIV)
- किशोर किशोरी तथा युवा (Adolescent and Youth)
- सेवाको पहुँच (Access to SRH services)

५. कार्य क्षेत्र :

नवलपरासीको रामग्राम नगरपालीका तथा २४ वटा गा.वि.स.

3. कार्यान्वयन रणनीति

अधिकारमूखी अवधारणा : संयुक्त राष्ट्र संघको संकल्पले महिलाहरूको प्रजनन स्वास्थ्यलाई आधारभूत मानव अधिकारको रूपमा मनन गरेको सन्दर्भमा समता र पहुँच कार्यक्रमले पनि आफ्नो योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा अधिकारमूखी अवधारणालाई पूर्णरूपमा आत्मसात् गरेको छ । यस कार्यक्रमको मुख्य लक्ष्य भनेकै गरीब तथा पछाडी पारिएका महिलाहरूले आफ्नो सुरक्षित मातृत्व सेवा उपयोगको अधिकार अभ्यास गर्न सक्ने वातावरणको निर्माण गर्नु रहेको छ । अधिकारमूखी अवधारणाले समुदायलाई गरीब तथा विमुखाहरूको हकमा मातृ तथा नवशिशु स्वास्थ्य सेवालाई असर गर्ने शक्ति संरचना तथा निर्णय प्रक्रियालाई परिवर्तन गर्नका लागि पैरवी गर्न सक्षम बनाउँछ । यस कार्यक्रमले अधिकारवालाहरूको पहुँचको अधिकार तथा मातृ तथा नवशिशु स्वास्थ्य सम्बन्धी श्रोतको नियन्त्रणको अधिकार सुनिश्चित गराउन सहयोग गर्ने छ ।

समावेशीकरण (Social Inclusion)

समता र पहुँच कार्यक्रमको प्रमुख उद्देश्य नै लिङ्ग, जाति, धर्म, वर्ग, क्षेत्र वा अन्य कुनै आधारमा सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी सुचना तथा सेवाबाट वञ्चित भएका समुह वा समुदायलाई उक्त सेवा तथा सूचनामा पहुँच पुऱ्याउने रहेको छ । समावेशीकरण अर्न्तगत लक्षित वर्गलाई केन्द्रित गरि गा.वि.स. छनोट, समुहहरू गठन, सुरक्षित मातृत्व सेवा उपभोगको अधिकार अभ्यास गर्न सामाजिक, संस्थागत तथा अन्य बाधाहरूलाई सम्बोधन (EF, ET, SMNH message dissemination) गर्ने रणनीति रहेको छ । यसै अनुरूप समता र पहुँच कार्यक्रमले लक्षित वर्गलाई फाइदा भएको नभएको बारे जानकारी लिन आफ्ना कार्यक्षेत्रका सबै स्वास्थ्य संस्थाबाट सुरक्षित मातृत्व सेवा उपभोगको जातिगत विवरण सङ्कलन गर्ने अनुगमन प्रकृया अवलम्बन गरेको छ ।

सशक्तिकरण (Empowerment)

समता र पहुँच कार्यक्रमले स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध सेवाहरूको उपभोग वृद्धि गर्न समुहहरू गठन गरी सामाजिक परिचालनका माध्यमबाट गरीब, महिला र पछाडि पारिएका समुदायलाई सशक्तिकरण गर्ने रणनीति लिएको छ । समुहहरूमा सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी क्षलफल, जनचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम (जस्तै सडक नाटक, तीज गीत प्रतियोगिता, एकादशी/ताजिया मेलामा स्टल कार्यक्रम, पोष्टर र भित्ते लेखन), अन्तरकृया (सासु बुहारी, श्रीमानश्रीमती) जस्ता क्रियाकलापले महिलाहरूलाई सशक्त बनाउने रणनीति रहेको छ । यसको मुख्य लक्ष्य भनेको लक्षित वर्गलाई सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी सुचना तथा सेवा र सामाजिक, भौगोलिक, तथा आर्थिक बाधाबारे चेतना अभिवृद्धि गराउनु र आफू अधिकारको दृष्टिकोणबाट वञ्चितीकरणमा परेको कुरा महसुस गराउनु रहेको छ ।

आवाज संकलन

जनआवाज, पारदर्शिता तथा जवाफदेहिता अधिकारमूखी अवधारणाको केन्द्रमा रहेको हुन्छ । यस कार्यक्रमको एक प्रमुख उद्देश्य आवाज संकलन गर्ने र त्यसको आधारमा विकास, असल शासन र गुणस्तरीय सेवाको वकालत गर्ने रहेको छ । आवाज संकलन एउटा अनुशन्धनात्मक विधि हो जसमा समुदायमा रहेका लक्षित वर्गहरूको अवस्था, सेवाको गुणस्तर तथा सेवाप्रदायकको व्यवहार, स्वास्थ्य नीतिको प्रभाव आदिलाई संकलन गरिन्छ । सो तथ्यलाई विभिन्न स्तरमा वकालत गर्ने रणनीति रहेको छ । साथै, एक्सन एड नेपालले यसको तथ्यलाई समुदायस्तरदेखि अन्तराष्ट्रिय स्तरसम्म प्रस्तुत गरि वकालत गर्ने रणनीति लिएको छ ।

साम्बेदारीता :

समता र पहुँच कार्यक्रम आफ्ना साभेदार संस्थाहरू मार्फत समुदाय तथा जिल्लास्तरमा सरकारी निकायसँग समन्वय गरि विभिन्न क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने रणनीति रहेको छ ।

साभ्ना सिकाइ

मुख्यत समता र पहुँच कार्यक्रमको उत्कृष्ट अभ्यासहरूलाई पहिचान र प्रवर्धन गर्ने रणनीति साभ्ना सिकाइ अर्न्तगत पर्दछ । यस कार्यक्रमले सकारात्मक सिकाइहरू आदानप्रदान गर्न एउटा सजांल संयन्त्रको निर्माण गर्नेछ । यसका साथै सुचना प्रभाव गर्ने एउटा माध्यम विकास गरी उत्कृष्ट तथा नौलो अभ्यासहरूलाई सबै सगं आदानप्रदान गर्नेतर्फ विशेष ध्यान दिने छ । यसै अनुसार व्यवहार परिवर्तनको प्रक्रियामा आवश्यक परीमार्जन गर्न पनि सहयोग मिल्नेछ ।

पैरवी/ प्रवर्धन

यस कार्यक्रमले अधिकारवाला र सेवाप्रदायकवालालाई गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा विकास गर्नका लागि पैरवी गर्न र दायित्व पूरा गर्न प्रोत्साहित गर्नेछ (भवन निर्माण, सामग्री, मानव स्रोत) । कार्यक्रमले गरीब तथा पछाडि पारिएका वर्गको स्वास्थ्य स्थितिमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने कुनै नयाँ नीति अथवा कुनै विद्यमान नीतिलाई कार्यन्वयन गराउन विभिन्न खाले पैरवी तथा दवावमुलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्नेछ । साथै, त्यस समुदायमा भईरहेका घटनाहरू सकलन गरी पैरवी गर्नका निम्ति आधारहरू तयार गर्ने रणनीति पनि रहेको छ ।

द्वन्द्व सवेदनशील

यस कार्यक्रमले समुदायले सजिलै स्वीकार गर्ने द्वन्द्व सवेदनशील रणनीति लिई कार्यक्रम संचालन गर्नेछ । यसै प्रक्रियामा यस कार्यक्रमले समुदायमा आफ्नो क्रियाकलापको राम्रो भलक तथा स्वीकार्यता प्रस्तुत गर्ने, सही सरोकारवालाको पहिचान गर्ने, लक्षित वर्गसम्म कार्यक्रम पुगेको हुने, समुदायको सहिष्णुतालाई खयाल गर्ने तथा उद्देश्य प्राप्तिका लागि दिइने सन्देशहरू सही तरिकाले समुदायमा गएको हुने तर्फ पूर्ण सचेत रहने छ । यी सबै गर्दा द्वन्द्व सवेदनशील योजना टुल्सको प्रयोग गरिनेछ ।

कार्यक्रम दुई किसिमले कार्यन्वयन गरिएको छ ।

समुदाय लक्षित कार्यक्रम

दलित गरीब तथा पछाडि पारिएका समुदायका महिलाहरूलाई संगठित गर्दै समुहहरू गठन गरी सामाजिक परिचालनका माध्यमबाट सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि तथा व्यवहार परिवर्तन गरी राज्यले व्यवस्था गरेको स्वास्थ्य निकायबाट सेवा लिन पाउने अधिकारको स्थापना गर्न सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी मागको सिर्जना गर्ने कार्यक्रमहरू संचालन भई रहेका छन् । गर्भवती र सुत्केरी अवस्था महिलाको विशेष अवस्था हो र परिवारको सहयोगविना महिला सुरक्षित सुत्केरी हुन सक्दैनन् त्यसैले परिवारहरूलाई लक्षित गरि व्यवहार परिवर्तनका विभिन्न क्रियाकलापहरू संचालन गरिएको छ । साथै सुरक्षित मातृत्वलाई महिलाको अधिकारका रूपमा स्थापित गर्न समुदायका सरोकारवालसँग सहकार्य तथा समन्वयमा विशेष जोड दिइएको छ ।

जिल्लास्तरीय कार्यक्रम

आम संचारका कार्यक्रमहरू (सडक नाटक, तीज गीत प्रतियोगिता, ताजिया मेलामा स्टल कार्यक्रम, नवलपरासी महोत्सवमा स्टल राखेर, स्थानियकरण गरिएका पोष्टर, भित्ते लेखन तथा आमा र माई रेडियो कार्यक्रम स्थानीय २ वटा एफएमबाट प्रशारण गरेर) मार्फत् आम जनसमुदायलाई सुरक्षित मातृत्वको जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने गरिएको छ । यी आम संचारका माध्यमहरूबाट सबै अधिकारवालाहरूले जानकारी पाएपछि स्वास्थ्य संस्थाबाट सुत्केरी सेवा उपभोग गर्ने संख्यामा वृद्धि हुने ध्येयका साथ कार्यन्वयन गरिएको छ ।

8. कार्यान्वयन विधि (प्रकृया र सिकाइहरू)

(क) कार्यक्रम क्षेत्रको छनौट (गा.वि.स.र नगरपालिका)

नवलपरासी जिल्लामा वसोवास गर्ने अधिकांस दलित, अन्य असमावेशी, मुस्लिम र पछाडि पारिएका जनजातिहरू छन् । तिनै पछाडि पारिएका समुदायमा बढी मात्रामा मातृमुत्यु हुने गरेको र यहाँका महिलाहरूको सुरक्षित मातृत्व सेवामा पहुँच अत्यन्त न्यून भएकोले प्रजनन स्वास्थ्य समन्वय समिति र साभेदार संस्थाहरूको संयुक्त बैठकमा ती समुदायको बाहुलता रहेका गाविसलाई छनौट गरिएको थियो । मुख्यतः गरीब, दलित, आदिवासी जनजातिको बाहुलता भएको, सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी चेतना स्तर कम भएका र स्वास्थ्य सेवाको विस्तार गर्न आवश्यक ठानिएका १७ गाउँ विकास समिति तथा सूचनाको पहुँच पुग्न नसकेका क्षेत्र र परिवारलाई मध्येनजर गर्दै रामग्राम नगरपालिका पहिलो चरणमा छनौट गरिएको थियो ।

दोस्रो चरणको छनौट ज्ञान, धारणा र व्यवहारको अध्ययन गर्न गरिएको सर्वेक्षणपछि स्थानीय स्तरको आवश्यकतालाई ध्यानमा राखी थप २ वटा गाउँ विकास समितिहरू छनौट गरी कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको थियो । यी गा.वि.स.हरूको छनौटका आधार र प्रक्रियाहरू यस प्रकार थिए ।

- दलित गरीब, महिला, विपन्न जनजाति,
- स्वास्थ्य सेवामा पहुँचको अवस्था ।
- राष्ट्रिय तथ्यांक विभागको जनसांख्यिक तथ्यांक अनुसारको विपन्न तथा पछाडी पारिएको वर्ग तुलनात्मक जनघनत्व ।
- जिल्ला प्रजनन स्वास्थ्य समन्वय समितिसंगको छलफल, परामर्श तथा अनुमोदन ।

गा.वि.स.हरूको विवरण :-

विजय विकास स्रोत केन्द्र	इन्द्रेणी सामाजिक विकास मञ्च	नेपाल परिवार नियोजन संघ
मुकुन्दपुर, कोलहुवा, मैनाघाट, प्रसौनी, नारायणी, दुम्बिबास	बडहरा दुवौलिया, ठूलो खैरटवा, खडौना, रामपुरवा, हरपुर, भुजहवा जमूनिया, सोमनी	रामग्राम नगरपालिका, कुस्मा, पाल्ही, गेरमी, हकुई, सनई

• दोस्रो चरणमा छनौट गरिएका गा.वि.स.हरू

प्रमुख सिकाइहरू

- स्थानिय निकायसँग समन्वय तथा सहकार्य गरिएको कारण लक्षित गा.वि.स. छनौट गर्न सहज भएको ।
- कार्यक्रम संचालनकालागि गाविस छनौट गर्दा स्वास्थ्य चौकीलाई पनि आधारमानि सम्बन्धीत सबै गाविसमा कार्यक्रम संचालन गरेमा कार्यक्रम प्रभावकारी हुने ।
- जनचेतना अभिवृद्धिका साथै स्वास्थ्य संस्थामा प्रभावकारी सेवा पनि उपलब्ध भएमा उपभोग गर्ने को संख्यामा उल्लेखनीय वृद्धि हुने ।

(ख) कर्मचारीको छनौट

कार्यक्रम लागु भएका १९ गा.वि.स. र १ नगरपालिकामा कर्मचारी छनौट गर्दा सम्बन्धित संस्थाहरूले स्थानीय पत्रिकामा कार्यक्रम संयोजक, लेखापाल तथा सामाजिक परिचालकहरू आवश्यक भएको सूचना प्रकाशित गरिएको थियो । सूचनाका आधारमा प्राप्त निवेदनहरू संकलन गरी लिखित तथा मौखिक परीक्षाहरूका माध्यमबाट उत्कृष्ट उमेदवारलाई छनौट गरिएको थियो जसमा महिला, दलित, जनजाति तथा पिछडा वर्गका

स्थानीय व्यक्तिलाई प्राथमिकता दिइएको थियो । साथै, सामाजिक परिचालकले एस्. एल्. सी., अनमी, CMA वा सो सरह पास गरी सामाजिक परिचालनमा २ वर्षको अनुभव हुनु पर्ने, र कार्यक्रम संयोजकले सामाजिक विषयमा स्नातक तह उत्तीर्ण गरी ३ वर्षको सामाजिक परिचालनमा अनुभव भएको हुनुपर्ने थियो ।

प्रमुख सिकाइहरू

- स्थानीय गा.वि.स.को लक्षित समूहवाटै सामुदायिक परिचालक छनौट गर्दा काम गर्न सजिलो हुँदो रहेछ र अधिकारवालाहरुमा पनि बढी अपनत्व हुँदोरहेछ ।
- न्यायपूर्ण सहभागीता हुने र आफ्नै गाउ क्षेत्रमा योगदान दिने भएकोले केही गरौं भन्ने भावना जागृत हुनेरहेछ ।
- महिलाहरुसंग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने विषयमा महिला कर्मचारी छनौट गर्दा कार्यक्रम प्रभावकारी रूपले संचालन हुनका साथै सकारात्मक प्रभाव देखा पर्ने रहेछ ।
- स्थानीय व्यक्ति नै सामुदायिक परिचालक हुँदा गा.वि.स तथा अन्य स्थानीय संघ संस्थाहरुसंग समन्वय गरि कार्यक्रम सम्पन्न गर्न सजिलो हुँदो रहेछ ।
- बन्द हडताल लगायत अन्य अवस्थामा पनि काम गर्न सजिलो भै उद्देश्य प्राप्त गर्न सजिलो हुँदोरहेछ ।

(ग) महिला समूहहरुको निर्माण र पुननिर्माण

यस कार्यक्रमको प्रमुख उद्देश्य भनेको नै समावेशीकरणको आधारमा समूह गठन गरी सुरक्षित मातृत्वको सेवामा समतामुलक पहुँच पुऱ्याउनु रहेको थियो । सोहि अनुरूप, निम्न प्रकृया अपनाइयो ।

- हरेक गा.वि.स.मा सरोकारवालाहरु भेला भई सामाजिक नक्सा तयार गर्ने कार्यक्रम गरीयो, कार्यक्रममा गा.वि.स. अर्न्तगत रहेका दलित, गरीब तथा पछाडि पारिएका समुदायको सहभागितामुलक पहिचान तथा छनोट गरीयो ।
- समुदाय छनोट गरीसकेपछि सो समुदायमा गई त्यहाँका स्थानीय नेतृत्व गर्न सक्ने व्यक्तिको पहिचान गरी उनिहरुको सहयोगमा गाउँ भेला गराई कार्यक्रमको बारेमा जानकारी गराइयो र पुन दोश्रो भेलामा समुह गठन गरियो ।
- समुह नभएका समुदायमासमूहको महत्वबारे छलफल गरी समूहको आवश्यकता महसुष गराइ उनीहरुको आफ्नै पहलमा समुह गठन गर्न उत्प्रेरित गरियो । यसरी कार्यक्रमले जहाँ आमा समुहहरु छैनन् त्यहाँ नयाँ आमा समुह गठन गर्ने, जहाँ आमा समुह गठन भएर पनि सकृय अवस्थामा छैनन् त्यसलाई सकृय बनाउने र जहाँ अन्य संघ संस्थाबाट गठित आमा समुहहरु छन् त्यहाँ समुहहरुमा गई पुन गठनगरी कार्यक्रम संचालन गर्ने गरिएको थियो । समुह गठन तथा पुन गठन भएपछि सबै समुहले साभेदार संस्थाको सहयोगमा नियमित मासिक बैठक गर्ने, सुरक्षित मातृत्व तथा नवशिशु स्याहार सम्बन्धि विषयमा छलफल गर्ने र आकस्मिक कोषको रूपमा समुहमा रकम संकलन गरी कोषको स्थापना र परिचालन गर्ने नीति नियम तयार गरीयो ।

प्रमुख सिकाइहरू

- समुह गठन गर्ने प्रकृया गा.वि.स. तथा राजनैतिक दल लगाएत विभिन्न संघ संस्थाहरुलाई समावेस गरी सबैको साभ्ना समभदारी अनुसार गठन गर्दा सबैले स्वीकार्ने र काम गर्न पनि सजिलो हुँदो रहेछ ।
- अति विपन्न दलित र जनजाति भएको समुदायमा समुह गठन गर्न सजिलो र हालसम्म कुनै पनि संघ संस्था पुग्न नसकेको ठाउँमा समुह गठन गरी कार्यक्रम चलाउंदा समुदायका मानिसमा परिवर्तन आउँदो रहेछ जसले गर्दा गर्भवती र सुत्केरी अवस्थालाई जटिल एवं विशेष अवस्था हो भन्ने महशुष गर्दा रहेछन् ।

- सुरु सुरुमा नियमित उपस्थिति गराउन गाह्रो भएतापनि कार्यक्रमको मर्म र महत्व बुझाउन सकेपछि सहभागिहरूको उपस्थिति बढ्दै जाने रहेछ ।
- समुह परिचालन गर्दा प्रभावकारी रूपमा संचार गर्न सकिने तथा थोरै समयमा धेरै भन्दा धेरै महिलाहरूले सुचना प्राप्त गर्ने र समुहको सकृयतामा समस्यालाई छिट्टै समाधान गर्न सकिने रहेछ ।
- सामाजिक कुरीति, धर्म, संस्कार, अन्धविश्वास, सामाजिक विकृति लगायतलाई समुहमार्फत् प्रभावकारी रूपमा सकारात्मक परिवर्तन गर्न सकिने रहेछ ।
- समुहको महत्व बुझी स्वेच्छाले गठन भएका समुहहरू दिगो हुने रहेछ ।
- बचत संकलनले समुहको बैठकलाई निरन्तर र नियमित गराउने रहेछ ।

जस्तै नेपाल सामुदायिक बैंक प्रसौनी ५ का सदस्यहरू बुद्धिमाया कुमाल लगाएत अन्यले गर्भवती महिला उषा पाल्पालीलाई चोरमारा स्वास्थ्य संस्थामा गई सुत्केरी गराएको ।

मौलाकालिका महिला बचत समुह दुम्किबास २ कुमालटारका महिला सदस्यहरू सुनिता वि क लगायत अन्यले गर्भवती सपना खड्कालाई दुम्किबास स्वास्थ्य संस्थामा महिलाहरूले नै छटियामा बोकी लगेर सुत्केरी गराएको ।

‘नानीले हामी जस्ता खोलाका छेउ छाउमा बस्नेहरूलाई पनि बोलाएर यति धेरै कुराहरू बुझाउनु भयो र हामीले बुझ्ने मौका पायो । त्यसबाट हामी सबै धेरै खुशी छौं’ भन्नुहुन्छ मुकुन्दपुर गा.वि.स. वार्ड नं. १ बस्ने सुक माया परियार ।

(घ) आकस्मिक कोष स्थापना र व्यवस्थापन

गर्भावस्था र प्रसूति अवस्थाको समस्या र आर्थिक विपन्नताको भारलाई खेप्दै आएका ग्रामीण स्तरका महिलाहरूले आफ्नो र नवजात शिशुको स्वास्थ्य उपचारका लागि समुहमा आकस्मिक कोषमा बचतको अवधारणा ल्याएका छन् । कुनै पनि महिलाले पैसाकै कारण अकालमै मृत्यु खेप्न नपरोस् भनेर आकस्मिक रूपमा पैसा निकाल्न मिल्ने गरी आकस्मिक कोषको व्यवस्था सबै समुहले गरेका छन् । आर्थिक हिसाबले पहुँच नभएका ग्रामीण भेगका महिला आफ्नो स्वास्थ्यप्रति सचेत भई सुरक्षित मातृत्व संग सम्बन्धित समस्या र सवाललाई समाधानका लागि पैसाको बचत गरीरहेका छन् । समुहहरूले आकस्मिक कोष सञ्चालन गर्न सजिलो हुन्छ भनी संस्थाको सहयोगमा सहभागितामूलक ढंगबाट नीतिनियम तयार गरि आकस्मिक कोष परिचालन गरेका छन् ।

कोष संकलन कहाँबाट र कसरी ? : आकस्मिक कोषको स्थापना समुहहरूले संकलन गरेको रकमबाट भएको छ जसमा मासिक बचत, सदस्यता शुल्क, चन्दा र अन्य सहयोग रहेको छ । कोष वृद्धि र समुहलाई प्रोत्साहन गर्न समता र पहुँच कार्यक्रमबाट प्रति समुह रु.१५००/- बिऊ पूँजीका रूपमा उपलब्ध गराइएको छ । संजाल (प्रत्येक समुहका अगुवा महिला सम्मिलित गठन भएको गा.वि.स. स्तरीय महिला मूल समुह) को पहलमा गा.वि.स.बाट पनि समुहहरूलाई आकस्मिक कोषमा रकम थप गरिएको छ । समुहहरूलाई आकस्मिक कोष उपलब्ध गराउनुभन्दा अघि संजालले प्राथमिकता र आवश्यकताको आधारमा समुहहरूको निर्धारण गरेको थियो । सुरक्षित प्रसूतिको साथसाथै स्वास्थ्यसम्बन्धी अन्य समस्या समाधान गर्नको लागि पनि आकस्मिक कोषको प्रयोग भएको छ ।

प्रमुख सिकाइहरू

- सानो रकमले पनि समुहहरूलाई सुरक्षित मातृत्व प्रति सचेत /सजग गराउने रहेछ ।
- गर्भवती महिलाहरू र परिवारहरू समुहमा आकस्मिक कोष भएपछि स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउन जान छिटो निर्णय गर्ने रहेछन् ।
- आकस्मिक कोषले प्रसूति सेवाको लागि पूर्व तयारी गर्ने रहेछ जस्तै गर्भावस्थामा देखा पर्न सक्ने खतराका चिन्हहरूको जानकारी लिने, दक्ष स्वास्थ्यकर्मीको पहिचान गर्ने, सुत्केरीका लागि स्वास्थ्य संस्थाको चयन गर्ने आदि ।

- गरीब, दलित र पछाडि परेका महिलाहरुको अधिकतम प्रयोगले गर्दा उनीहरुमा आत्मबलको विकास हुने र समावेशीकरण गर्न कार्यक्रमलाई थप टेवा पुग्दो रहेछ ।
- स्वास्थ्य स्तरीय आकस्मिक कोषको कारणले गर्दा गा.वि.स. र सेवाप्रदायकमा अझ जिम्मेवारीको भावना विकास भई गुणस्तरीय सेवा प्रदान गर्ने तर्फ उन्मुख गराउँदो रहेछ । साथै, स्वास्थ्य संस्था स्तरीय आकस्मिक कोष (Insitutional Emergency Fund) उपलब्ध गराउदा गाविस र स्वास्थ्य संस्थाहरु कार्यक्रम प्रति सकारात्मक हुने रहेछन् ।
- केही समुदाय साक्षर नभएका कारणले आकस्मिक कोषको हिसाव राख्न गाह्रो भएको कारणले पनि सहकारीको माध्यमबाट दिगोपनाको रणनीति ल्याइएको छ ।

आकस्मिक कोष संकलन का लागि मुठीदान

समुदायमा आकस्मिक कोषको स्थापना गरी स्वास्थ्यमा जोखिम परेका तथा आर्थिक अवस्थाले विपन्न गर्भवती महिलाहरुले समयमै सुरक्षित सुत्केरी सेवा पाउनको लागि समुदायका महिला समूहहरुले आकस्मिक कोष वृद्धिका लागि मुठीदान कार्यक्रम सम्पन्न गरेका छन् । रामग्राम नगरपालिका लगायत अन्य गा.वि.स.हरुमा अभियानको रूपमा थालिएको मुठीदान कार्यक्रमबाट समूहका महिलाहरुले आकस्मिक कोषमा थप रकम संकलन गरेका छन् । धानबाली काट्ने समयमा महिला सदस्यहरुले जसले जति दान गर्न सक्छ त्यति स्वेच्छाले संकलन गरी बेचेको रकम सहूलियत दरमा समूहमा लगानी गरेका छन् । मुठीदान कार्यक्रमले समुदायका महिलाहरुलाई थप जिम्मेवारी बहन गर्न प्रेरित गरेको र आकस्मिक कोषले साहु महाजनबाट लिने चर्को व्याजको ऋणबाट बच्नेका छन् ।

(ड) आकस्मिक यातायात स्थापना र व्यवस्थापन

ग्रामीण भेगमा यातायातको असुविधा भएकै कारणले पनि धेरै महिलाहरु सुरक्षित मातृत्व सेवा उपभोग गर्न बाट बञ्चित हुनुपरेको अवस्था छ, जसले गर्दा अस्पताल पुग्याउनुभन्दा पहिले नै धेरै महिला तथा नवशिशुको मृत्यु हुने गरेको छ । यस कुरालाई मध्य नजर गरेर समता र पहुँच कार्यक्रमद्वारा साइकल एम्बुलेन्स, स्ट्रेचर उपलब्ध गराइएको छ । सो आकस्मिक यातायात सुरक्षित मातृत्व महिला संजालको निर्णय अनुसार गा.वि.स. अर्न्तगत सबैलाई उपभोग गर्न सजिलो हुने र स्थान छनोट गरी सो स्थानमा रहेको आमा समूहको संरक्षणमा रहने गरी राखिएको छ र सो आकस्मिक साधन सुरक्षित मातृत्वसँग सम्बन्धित समस्याको साथै अन्य समस्यामा पनि प्रयोग गरेका छन् । प्रसूतिको पूर्व तयारीका लागि आकस्मिक यातायात साइकल एम्बुलेन्स अन्य स्थानीय स्तरमा उपलब्ध साधन श्रोतको प्रयोग गरी सुरक्षित सुत्केरी हुन स्वास्थ्य संस्थामा गइरहेका छन् । यसको प्रयोग र परिचालनले आज गरीब विपन्न महिलाहरुले समयमै स्वास्थ्य संस्थासम्म पुग्नसकेका छन् ।

प्रमुख सिकाईहरु

- आकस्मिक यातायातको स्थापनाबाट गरिब, विपन्न र पछाडी परेका महिलाहरु समयमै प्रसूति सेवाको लागि अस्पतालमा लैजान सहयोग मिलेको छ ।
- समुदायको आवश्यकता परिपूर्ति गर्न स्थानीय संघ संस्थाहरु पनि सक्रिय हुँदा रहेछन् जस्तै साइकल एम्बुलेन्सको लागि साइकल गा.वि.स.ले उपलब्ध गराएको छ ।

(च). व्यवहार परिवर्तन संचार

महिला समूहमा छलफल तथा अर्न्तक्रिया

समता र पहुँच कार्यक्रम सञ्चालन गरिएका गाविसहरुमा २० देखि ३० वटा महिला समूहहरुमा सामाजिक परिचालकबाट प्रत्यक्ष सहजिकरण भएको थियो । महिला समूहहरुमा सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी सन्देश

समुहहरूको बैठकमा सामाजिक परिचालकहरूद्वारा दैनिक पाठयोजना तयार गरी सहजिकरणका माध्यमबाट दिइएको थियो । सुरुमा परिचय हुन्छ, त्यसपछि गर्भवती सेवा, सुत्केरी सेवा, खतराका लक्षणहरू, आकस्मिक कोष र यातायातको साधन, तीन ढिलाईका कारण र समाधानका उपायहरू, नवशिशु स्याहार र खतराका लक्षणहरू सन्देश दिने गरिन्छ । यो सन्देश मासिक रूपमा समुहको बैठक वसेको दिनमा अर्न्तक्रिया एवं छलफल गरि दिइएको थियो । यसबाट ज्ञान वृद्धि भई परिवार लगायत महिला स्वयंमा व्यवहार परिवर्तन हुन सक्ने पुगेको छ ।

प्रक्रिया

- सानुदायिक परिचालकले कार्ययोजनाको तयारी गरेर
- प्रस्तुत गरिने सामग्रीको तयारी गरेर
- मासिक बैठकमा छलफल गरेर
- मास्तिष्क मन्थन, प्रश्नोत्तर गरेर सामाग्री प्रस्तुतीकरण गरेर
- छलफल, अनुगमन, मूल्याङ्कन गरेर

प्रमुख सिकाई

- समुहमा प्रत्यक्षरूपमा सन्देश पुऱ्याउँदा धेरै महिलाहरू सचेत हुने र नियमितरूपमा समुहमा गई सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी जानकारी पाउने र नबुझेका कुराहरू सोध्न पाउने हुनाले सामाजिक परिचालनबाटनै सन्देशको प्रभावकारी प्रचार हुने रहेछ ।
- सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी सम्पूर्ण जानकारी पाएपछि समुहहरू निष्कृय हुने रहेछन् र सो निष्कृयतालाई हटाउन समूह सहजिकरण फरक फरक ढंगले गर्नु पर्ने रहेछ । जस्तै कहिले प्रश्नोत्तर विधि, कहिले प्रतियोगिता साथै अन्य महिला अधिकार सम्बन्धि विषयमा पनि क्षलफल गर्नु पर्ने रहेछ ।
- सुरक्षित मातृत्व सन्देश पाईसकेपछि स्वास्थ्य संस्थामा जाचँ गर्न जाने, पूर्व तयारी आदिको बानीको विकास हुँदो रहेछ । सुरक्षित मातृत्व सन्देश छिटो समूदायमा **ANC, PNC visit** बढ्दो रहेछ । आइरन चक्कीको महत्व बुझी सकेपछि गर्भवती महिला स्वयंले महिला स्वयंम सेवीकासँग माग गर्ने र नियमित रूपमा खाने रहेछन् ।
- समूहहरूले आफ्ना समूहका र अन्य गर्भवतीहरूलाई सुरक्षित सुत्केरी गराउनकालागि स्वास्थ्य संस्थामा आफैले नै लैजाने गर्दा रहेछन् ।

अर्न्तक्रिया (सासू-बुहारी, श्रीमान्-श्रीमती)

कार्यक्षेत्र भित्रका सबै गर्भवती र उनका सासूविच र गर्भवती महिला र उनका श्रीमान् विच अर्न्तक्रिया संचालन गरियो । अर्न्तक्रिया कार्यक्रममा गर्भवती अवस्थाको जाचँको महत्व, आइरनचक्की टी.टी खोप, जुकाको औषधीको महत्व, गर्भवती र सुत्केरी अवस्थाका खतराका चिन्हहरू, गर्भ र प्रसूति अवस्थामा सन्तुलित खाना, आराम र मायाको विषयलाई जोड दिने गरिएको थियो । साथै सासू र बुहारी विचमा हुनुपर्ने माया, स्याहार, उचित खाना किन आवश्यक छ भनेर छलफल गरिएको थियो । पुराना संस्कारलाई छाड्दै नयाँ संस्कारलाई सहयोग गर्न सबै परिवारका सदस्यहरूलाई अनुरोध गरिएको थियो । श्रीमान् श्रीमती विचको अर्न्तक्रियामा पनि गर्भवतीमा पुऱ्याउनु पर्ने हेरचाह, माया, आराम र गर्भवती र सुत्केरी अवस्थामा श्रीमान्को माया र सँगै रहदाँको मायाको बारेमा छलफल गरिएको थियो । जुन घरमा सासूहरू हुन्छन् त्यहाँ अमाजु, जेठानी राखी अर्न्तक्रिया गर्ने गरिएको थियो ।

प्रक्रिया

१) घरधुरी भेटभाट	२) गर्भवती तथाङ्क संञ्चलन	३) कार्यक्रम बारे छलफल
४) कार्ययोजना तयारी	५) अन्तर्क्रियात्मक कार्यक्रम सञ्चालन	६) कार्यन्वयन

प्रमुख सिकाइ

- गर्भ, प्रशव र सुत्केरी अवस्थाको पूर्ण जानकारीसहित सासू-बुहारी विच अन्तरक्रिया गर्दा बुहारीलाई हेर्ने दृष्टिकोणमा परिवर्तन भई माया र ममता बढ्ने र श्रीमान्, सासु र बुहारीको सम्बन्ध नजिक भई आपसमा समझदारी बढ्दो रहेछ।
- एक पटकको अन्तरक्रियाले मात्र समुदायका व्यक्तिहरुलाई नपुग्ने भएकोले थप स्पष्ट पार्न २/३ पटकसम्म अन्तर्क्रिया राख्नु पर्ने रहेछ।
- सासू र श्रीमान् एकै ठाउँमा अन्तर्क्रिया गर्दा बुहारीले सवै कुरा खोल्न नसक्ने रहेछन्।
- श्रीमान् र सासुको सहयोगमा स्वास्थ्य संस्थामा ANC र PNC संस्थागत सुत्केरी पनि बढ्दो रहेछन्।
- श्रीमान् श्रीमतीको अन्तर्क्रियापछि गर्भवती अवस्थामा छाडेर बाहिर जाने काममा केही कमि आउँदो रहेछ।

कार्यक्रमको प्रभावपछि यति खेर गोठमा सुत्केरी गराउनु पर्छ र ११ दिन गोठमै बस्नु पर्छ भन्ने मान्यतालाई बदल्दै ग्रामीण स्तरका गर्भवती महिलालाई यतिखेर स्वास्थ्य चौकिको सुरक्षित सैयामा सुत्केरी गराउनु पर्छ भन्ने धारणा विकसित भएको पाइन्छ। पहिलो बच्चा पाउने प्रसव पिडाले छटपटाइरहेकि सोमनि गा.वि.स. बाढ न. ३ घोडाहा बस्ने शुशिल कुमार चौधरीकी श्रीमतीलाई उनकी सासू र श्रीमान्ले उनलाई नजिकैको जगन्नाथपुर प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र लगेर प्रा.स्वा.केन्द्रमा रहेकी अ.न.मी.ले जाँच गर्दा बच्चा नहुने र सामान्य तवरले सुत्केरी हुन सकिदन् भनेर भनेपछि उनलाई एम्बुलेन्समा राखेर बुटवल आम्दामा पुर्याइयो र उनलाई अपरेशन गरेर बच्चा भयो। यसरी सासु बुहारीको सम्बन्ध प्रगाढ हुँदै गएको छ र सासु बुहारी विचको रुढिवादि परम्पराप्रतिको विश्वास परिवर्तन भइरहेको पाइएको छ।

प्रमुख लक्षित समुहलाई अभिमुखिकरण (गर्भवती महिला, नवदम्पति, पुरुष अभिभावक, विद्यार्थीहरु र किशोर किशोरीहरु)

गर्भवती महिलालाई अभिमुखिकरण

नेपालमा अधिकांश जिल्लाहरुमा सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी पहुँच नपुगेको र पहुँच नपुगेकै कारण धेरै जसो दलित तथा पछाडी पारिएका महिलाहरुको गर्भ, प्रसव र सुत्केरी अवस्थामा मृत्यु हुने गरेको तथा परिवारले पनि सुरक्षित मातृत्वलाई सामान्य रुपमा हेर्ने गरेको हुँदा, पारिवारिक सोचमा परिवर्तन गर्दै सुरक्षित मातृत्वमा लक्षित समूहको पहुँच बढाउन प्रमुख लक्षित वर्गका गर्भवती महिला, नव विवाहित जोडी, स्वयं सेविका, शिक्षक, विद्यार्थीहरु विच अन्तरक्रिया कार्यक्रम गरियो। यसबाट महिलाहरुमा गर्भ, प्रसव तथा सुत्केरी अवस्थामा हुने खतरावाट आफ्नो ज्यान जोखिम पर्ने कुराको जानकारीपछि परिवारमा आफ्नो खोजी गर्न केही हदसम्म सक्षम भएको पाईएकोछ।

नवदम्पतिलाई अभिमुखिकरण

अभिमुखिकरण पछि नव विवाहित जोडीले आफूले कहिले र कति बच्चा जन्माउने, कति फरकमा जन्माउने र गर्भावस्था, प्रसूति र सुत्केरी अवस्थाको सेवा सुविधाको उपभोग गर्नेको संख्यामा वृद्धि भएकोछ। विद्यार्थीले सुरक्षित मातृत्व सन्देश गाउँमा पुर्‍याई स्वास्थ्य संस्थामा सेवा उपभोग बढाउनका साथै आकस्मिक कोष उपयोगमा समते वृद्धि भएकोछ। नवदम्पतिहरुमा परिपक्वता आई नसक्ने र सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी पुरा ज्ञान नहुँदा नवविवाहित दम्पतिहरु वढि जोखिममा पर्ने हुँदा नवविवाहित दम्पतिहरुलाई लक्षित गरि अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको थियो।

पुरुष अभिभावकलाई अभिमुखिकरण

अधिकांश पुरुषहरूले सुरक्षित मातृत्वलाई महिलाको मात्र सवाल हो भनेर यसमा चासो नदिने गरेकोले पनि पुरुष अभिभावकहरूको अभिमुखिकरण कार्यक्रममा समुहका महिला सदस्यहरूलाई राखी छलफल गरिएको थियो । छलफलमा पुरुष अभिभावकले गर्भवती तथा सुत्केरी महिलालाई सहयोग नगर्दा पर्ने अफ्याराका कारण महिलाको ज्यानै जान सक्ने खतराको बारेमा सजगता गराउदै गर्भवती र सुत्केरी अवस्थाका खतराहरु, बढीलातहरु सँगै गर्भवती तथा सुत्केरी अवस्थामा पुरुषको जिम्मेवारी, दायित्व र पुरुषले घरमा महिलालाई सघाउनुपर्ने काम, महिलाको आरामको कुरा, पोषिलो खाना लगायत पूर्व तयारीका विषयमा छलफल गरिएको थियो ।

प्रमुख सिकाई

- पुरुष अभिभावकहरूलाई राखी अर्न्तक्रिया गर्दा परिवारमा सहयोग हुने र गर्भवती महिलाले पनि सजिलैसंग आफ्नो मनका कुरा पुरुषहरूलाई भन्न सक्दा रहेछन् ।
- अभिमुखिकरणपछि आकस्मिक फलोअप र अनुगमन गर्नुपर्ने रहेछ ।
- विद्यार्थी र नव विवाहितसगँ अर्न्तक्रिया गर्दा सन्देश छिटो प्रवाहित हुने र व्यक्तिगत व्यवहारमा परिवर्त आउँदो रहेछ ।

विद्यार्थी तथा किशोर किशोरीहरूलाई अभिमुखिकरण

विद्यार्थी तथा किशोर किशोरीहरूलाई विद्यालय तथा अर्न्तक्रिया कार्यक्रमले उनीहरूलाई समुदायको सम्बाहकको रूपमा जिम्मेवार नागरिक बनाउन मद्दत पुग्ने, भविष्यको तयारीमा सहयोग पुग्ने हेतुले हाजिर जवाफ, वादविवाद, वक्तृत्वकला, आदिबाट किशोर किशोरीहरूलाई अभिमुखिकरण गरिएको थियो । साथै यसबाट उनीहरूले विवाहका लागि आफ्नो उमेर छनौट तथा उचित वातावरणको लागि समुदायमा प्रमुख भूमिका खेल्नुका साथै गर्भावस्थाका जोखिमहरु, परिवार नियोजन सम्बन्धि तथा प्रजन्न् स्वास्थ्यका बारेमा खुलेर कुरा गर्न सक्षम भएका छन् ।

गर्भवती महिला,सासू र श्रीमानहरूलाई सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी प्रतियोगिता

सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी ज्ञान तथा धारणा परिवर्तनका लागि गर्भवती महिला सासू र श्रीमानबीच प्रतियोगिता सम्पन्न गरिएको थियो । यसबाट गर्भवती र उनको परिवारका सासू वा श्रीमान गरी दुई गर्भवती परिवारको एउटा टीम बनाई सहभागी संख्याको आधारमा टीम संख्या निर्धारित गरियो । टीम भन्दा बाहिर दर्शकहरु पनि राखियो । यस प्रकारको प्रतियोगिता वार्ड वा गाविस स्तरीय गर्न सकिन्छ । पूर्व तयारी गरिएका प्रश्नहरु सहभागी टीम लाई सोध्ने र सही उत्तर भन्ने टीमले अकं प्राप्त गर्दछ । सहभागी टीमबाट सही उत्तर प्राप्त नभएमा दर्शकहरूलाई प्रश्न सोध्ने काम हुन्छ । दर्शक हरूबाट सही उत्तर आएमा तुरुन्त उपहार प्राप्त गर्दछन् । यस प्रकार प्रतियोगितामा सहभागी सबै टीमलाई अङ्कको आधारमा पुरस्कार वितरण गरिन्छ ।

प्रमुख सिकाइहरु

- सासू र श्रीमानहरूले गर्भवती महिलालाई घरायसीकाममा सहयोग गर्ने रहेछन् ।
- प्रतियोगितामा सहभागी हुनका लागि सुरक्षित मातृत्वबारे चासो राखी थप जानकारीहरूको बारेमा जान्न चाहने हुनाले ज्ञान अद्यावधि भैरहने रहेछ ।
- प्रसूति गराउन स्वास्थ्य संस्था लैजान छिटो निर्णय गर्ने रहेछन् ।

सहयोगी श्रीमान र सासूहरुलाई उपहार

विजय विकास श्रोत केन्द्र अन्तर्गतका सबै गाविसको स्वास्थ्य संस्थामा सञ्चालन हुने ANC जाँचका दिन आफ्नी गर्भवती श्रीमती अथवा बुहारीलाई गर्भजाँच अथवा सुत्केरी जाँच गराउन सँगै स्वास्थ्य संस्था ल्याउने श्रीमान अथवा सासुलाई प्रोत्साहन स्वरूप उपहार प्रदान गरियो । साथै, अन्य गर्भवतीहरु पनि परिवारको महत्वबारे स्वास्थ्यकर्मीबाट जानकारी गराईयो ।

प्रमुख सिकाइ :

- गर्भवती महिलालाई स्वास्थ्य संस्थामा जाँच गर्न ल्याई सहयोग गर्ने श्रीमानहरु र सासूहरुलाई उपहार दिएपछि, घरमा गएर बढी सहयोग गर्ने रहेछन् ।
- स्वास्थ्य संस्थामा समयमै प्रसूतिकालागि आफैले लाने रहेछन् ।
- अन्य सासू र श्रीमानहरुलाई पनि दबाव, प्रोत्साहन र कर्तव्य/दायित्व बोध हुने ।

महत्वपूर्ण दिवसहरु मनाउने (सुरक्षित मातृत्व र महिला दिवस, स्तनपान दिवस, प्रजनन् स्वास्थ्य दिवस, आदी)

सुरक्षित मातृत्वमा जनचेतना जगाउने उद्देश्यले विभिन्न किसिमका दिवसहरु जस्तै अन्तराष्ट्रिय नारी दिवस, स्तनपान दिवस, प्रजनन् स्वास्थ्य दिवस र तजिया मेला मनाईएको थियो । शहरदेखि गाउँका कुना कुनासम्म सुरक्षित मातृत्वको सन्देश पुऱ्याउन र सुरक्षित मातृत्वलाई महिलाको अधिकारका रूपमा स्थापित गर्न मद्दत पुऱ्याउने हेतुले महिला समुह तथा सञ्जालले स्थानीय संघ संस्था, महिला स्वास्थ्य स्वयं सेवक सञ्जाल, महिला विकास कार्यालय तथा जिल्लाका सरोकारवाला निकायसंग समन्वय गरी नारी दिवस कार्यक्रम मनाइयो । यस प्रकारका दिवसहरु मनाउँदा महिलाहरु संगठित हुन मद्दत हुने, उनिहरुको आवाजलाई संगठित रूपमा बाहिर ल्याइ महिलाको अधिकार स्थापित गर्न सहयोग पुगेको देखियो ।

प्रमुख सिकाइहरु

- समुदायलाई सुरक्षित मातृत्व महिलाको अधिकार हो भन्ने महशुस हुने रहेछ ।
- आम समुदाय लाई सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी जानकारी गराउन सजिलो हुने रहेछ ।
- आम संचारबाट व्यक्त गरिएका विचार र भावनाहरुमा समुदायले छिटो विश्वास गर्ने र व्यवहारमा परिवर्तनमा संचारले उत्प्रेरकको भूमिका खेल्दोरहेछ ।
- स्थानीय स्तरका साभेदार संस्थाहरूसंग समन्वय गरेर कार्यक्रम गर्दा आपसी मित्रता र सद्भावको विकास हुने र कार्यक्रमको लक्ष्य प्राप्त गर्न सहज हुने रहेछ ।
- महिला स्वम् सेविकाहरुलाई स्वम् सेविका दिवसको अवसर पारेर विभिन्न कार्यक्रमको आयोजना गरी उनिहरुलाई कामको आधारमा सम्मान गर्ने तथा अन्य कार्यक्रमको माध्यमबाट उनीहरुलाई कामप्रति उत्प्रेरित गर्दा उनीहरुले गर्ने कामलाई थप प्रभावकारी बनाई काम गर्दा रहेछन् ।

नारी दिवस

समुदायका महिलाहरुले नारी दिवसको बारेमा सुनेका त थिए, तर उनीहरुले नारी दिवस कहिले मनाउने किन मनाउने भन्ने कुराको बारेमा भने बुझेका थिएनन् । समता र पहुँच कार्यक्रम सञ्चालन भए पछि कार्यक्रम सञ्चालन भएका गा.वि.स.मा नारी दिवसको अवसरमा महिला सञ्जालको अगुवाईमा दिवस मनाउने काम भएको छ । यसरी नारी दिवस मनाउँदा उनीहरुले सचेतना थालि निकाल्ने र विभिन्न मनोरञ्जनात्मक र सन्देशमूलक कार्यक्रमहरु जस्तै- सन्देशमूलक सांस्कृतिक कार्यक्रम भ्रम्टा तथा लोकगीत, हाजिरीजवाफ र

महिलासँग सम्बन्धित विषयमा वादविवाद आदि सञ्चालन गर्ने गरेका छन् । नेपालमा महत्वपूर्ण दिवसहरु मनाउने गरेका कुराहरु हामीले समय-समयमा रेडियो तथा टेलिभिजन बाट हेर्ने र सुन्ने गरेका छौं, तर महत्वपूर्ण दिवसको बारेमा गरीब, पछाडि परेका समुदायलाई केही जानकारी नै नभएको कुरा समुदायका सदस्यहरु बताउँछन् । सुरक्षित मातृत्व समता र पहुँच कार्यक्रम शुरु भएपश्चात् समुदायमा आयोजना गरिएको महत्वपूर्ण दिवसमध्ये नारी दिवस मनाउँदा समुदायका महिलाहरु कार्यक्रममा सहभागी भई सुरक्षित मातृत्व, महिला अधिकारका विषयवस्तुमा अर्न्तक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरेका छन्, यसरी कार्यक्रम सम्पन्न गरेपश्चात् महिलाहरु आफ्नो हक अधिकारका बारेमा सचेत भई आफ्नो अधिकार सुनिश्चित गर्न तर्फ लागेका छन् । वर्षौदेखि घुम्टोभिन्न रही घरबाट बाहिरसम्म ननिस्कने महिलाहरु अहिले घुम्टो ओढेरै भएपनि कार्यक्रममा सहभागी हुने गरेका छन् । यसरी महिलाहरुले आफ्नो अस्तित्व पहिचान गरी त्यसको कार्यान्वयन गर्नको निम्ति नारी दिवसले सहयोग गरेको बताउँछन् ।

-कोपिला श्रेष्ठ, कार्यक्रम संयोजक

शिक्षामूलक मनोरञ्जनात्मक कार्यक्रम (सडक नाटक, लोकगीत प्रतियोगिता, हाजिरी जवाफ प्रतियोगिता, सांस्कृतिक कार्यक्रम, आदी)

सडक नाटक

सडक नाटक मनोरञ्जनका साथै कुनै पनि सन्देश प्रवाह गर्ने शक्ति माध्यम हो । तीनवटा साभेदार संस्थाहरुको कार्य योजना अनुसार कार्यक्षेत्रमा लक्षित समुदायको पहिचान गरी सम्बन्धित समुदायमा नै सडक नाटक, लोकगीत प्रतियोगिता र हाजिरी जवाफ प्रतियोगिता कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको थियो । सो कार्यक्रमबाट पनि सुरक्षित मातृत्व महिलाको अधिकार सम्बन्धी सन्देश समुदायसम्म पुगेको छ । सडक नाटकले धेरै सासु, ससुरा, श्रीमान् र घर परिवारलाई गर्भ, प्रसव तथा सुत्केरी अवस्थामा हुने खतराहरु बारे सचेत गराई व्यवहारमा परिवर्तन ल्याएको छ । सडक नाटकले पढ्न लेख्न नजान्ने वृद्ध-वृद्धा, आमा-बुवाहरुले पनि सजिलैसँग सन्देश बुझ्न सकेका थिए । सडक नाटकमा आकस्मिक कोषको महत्व यातायात साधन, रगत दिने व्यक्ति, पैसाको व्यवस्थाबारे पूर्वतयारीको महत्वबारे जानकारी पाएका थिए जसले पूर्वतयारी पनि गर्न थालेका छन् ।

सडकनाटक स्थानीय समुदायका व्यक्तिहरुलाई परिचालन गर्दै स्थानीय जनजिब्रोका भाषामा प्रस्तुत गरिने भएकोले सबैलाई बुझ्न सजिलो हुने, छिटो बुझिने र स्थानीय समुदायका कलाकारहरु हुने हुँदा प्रष्ट हुन नसकेपनि पुनः छलफलबाट थप जानकारी पाउन सजिलो भएको थियो ।

प्रकृया

- विषय वस्तुको छनौट ।
- स्थानको छनौट ।
- स्क्रिप्ट लेखन तथा संसोधन अनुमोदन ।

प्रमुख सिकाई

- सडक नाटक हेरी सकेपछि सासुहरुले “हामीले पनि बुहारीलाई गर्भ र प्रसव अवस्थामा धेरै माया ममता दिनुपर्ने रहेछ” भनी महसुस गरेका छन् ।
- स्थानीय कलाकारले स्थानीय रहन सहन र भाषामा प्रवाह गर्दा सबैले बुझ्न सजिलो हुंदोरहेछ ।

तीजगीत प्रतियोगिता

नेपाली महिलाहरुको महान चाड हरितालिका तीजलाई महिलाको वेदना पौखे थलोको साथै सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी सन्देशलाई प्रवाह गर्ने माध्यमको रुपमा उपयोग गर्न प्रत्येक गा.वि.स.मा तीजगीत प्रतियोगिताको आयोजना गरिएको थियो । तीजगीत प्रतियोगितामा अन्तर समूह बीच प्रतिस्पर्धा गराइएको थियो । तीज गीतको भाकामा सुरक्षित मातृत्व र नवशिशु सम्बन्धी सन्देश तथा महिलाहरुको सामाजिक परिवेश बारे गीत मार्फत सन्देश दिने गरिएको थियो । १२ देखि १८ वटा सम्म समूहले भाग लिई प्रतियोगिताहरु संचालन भएका थिए ।

प्रकृया

१) समूहहरुमा पत्राचार

२) सहभागि समूहहरुको दर्ता ३) मूल्यांकन समितिको चयन

४) कार्यक्रमको आयोजना

५) गाइएका गीतहरुको प्रति संकलन तथा अभिलेखन ।

प्रमुख सिकाई

■ महिलाको कार्यक्रम भन्ने गरिएको भएतापनि स्थानीय स्तरमा आयोजना गरिएमा पुरुषहरुको पनि उल्लेख्य उपस्थिति हुँदो रहेछ ।

■ यसले सुरक्षित मातृत्व बारे आम समुदायलाई नै सूचना फैलाउने काम गरेको छ । सुरक्षित मातृत्व बारेमा जानकारी लिने बुझ्ने मौका मिलेको हुनाले अहिले पुरुष दाजुभाइहरुले पनि यस कार्यक्रमलाई सकारात्मक दृष्टिकोणले हेर्ने गरेको पाइन्छ । यसरी यति धेरै दिदी बहिनीहरु जम्मा भएको यस तीजगीत कार्यक्रममा स्वास्थ्य सम्बन्धी गीत गाई समुदायमा चेतना फैलाउने काम गरेको भन्दै राजनीतिक दल, वृद्धिजीवीहरुले भनेको पाइन्छ ।

तीज गीत साँगालो : २०६४ सालको नारीहरुको महान् पर्व हरितालिका तीजको अवसरमा VDRC का छ वटै गा.वि.स.मा सुरक्षित मातृत्व महिलाको अधिकार विषयक गीत प्रतियोगिता सञ्चालन गरियो । उक्त प्रतियोगितामा थारु र नेपाली दुवै भाषामा गीतहरु गाइएका थिए । ती गीतहरुलाई संकलन गरी तीज गीत साँगालो प्रकाशित गरिएको छ ।

हाजिरी जवाफ प्रतियोगिता

समूहका महिलाहरुको ज्ञानको निरन्तरता भईरहोस् भनेर सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी अन्तर समूह हाजिरी जवाफ प्रतियोगिताको आयोजना गरिएको थियो । प्रत्येक गा.वि.स. तथा नगरपालिकामा गठित समूहहरु मध्ये प्राथमिकताको आधारमा प्रत्येक गा.वि.स.मा ४ देखि ५ वटा समूहका सदस्यहरुलाई प्रतिस्पर्धि बनाई हाजिरी जवाफ प्रतियोगिताको आयोजना गरिएको थियो । प्रतियोगितामा प्रत्येकपटक ५० देखि ६० वटासम्म सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी प्रश्नहरु सोध्ने गरिएको थियो । हाजिरजवाफ प्रतियोगिताले समूहका सहभागिहरुलाई अभि बढी जागरुक र उत्साहित बनाएको र सिक्नको लागि अभि रुचि देखाउने गरेको तथा हाजिर जवाफ अब आउछ भने पछि पहिले पहिलेका, पोस्टर किताब, कपी पढी तयारी गर्ने गरेको पाइन्छ, जसले गर्दा धेरै भन्दा धेरै सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी ज्ञान हासिल गर्न सफल भएका छन् ।

प्रकृया :

१) समूहको छनौट

२) विषय वस्तुको छनौट

३) प्रश्न पत्रको तयारी

४) समूह भ्रमण तथा निमन्त्रणा

५) स्थानको छनौट

६) कार्यक्रमको आयोजना ।

प्रमुख सिकाइ

हाजिरी जवाफ कार्यक्रम अति प्रभावकारी कार्यक्रम महसुस भएको छ जसले समूहका दिदी बहिनीमा पढ्न, विसेका कुरा छलफल गर्न र एकजुट भई आफ्नो समूहमा पुरस्कार ल्याउनलाई जागरुक बनाएको छ र हाजिरजवाफबाट अन्य दर्शक सदस्यहरुले पनि सन्देश पाएका छन् ।

तजिया मेला

मुस्लिमहरूको पर्वमा लाग्ने तजिया मेलाको अवसर पारेर पोष्टर पम्पलेट वितरण, स्टल राखी सुरक्षित मातृत्व सँग सम्बन्धित सूचना प्रवाह गर्ने सामग्रीहरूको प्रदर्शन तथा सहजीकरण गरी कार्यक्रम आयोजना गर्दा मुस्लिम समुदायका व्यक्तिहरूलाई सन्देश प्रभाव गर्न सजिलो हुँदोरहेछ र तजिया मेलाको अवसर पारी कार्यक्रमको आयोजना गर्नाले मुस्लिम समुदायले आफ्नो धर्म संस्कृतिको सम्मान भएको महशुस गरी कार्यक्रम प्रति विश्वास बढ्दो रहेछ ।

जितिया पर्व

यस समुदायमा मनाइने पर्व जितियाको अवसरमा भ्रम्टा गीतको माध्यमद्वारा सुरक्षित मातृत्वको जनचेतना प्रवाह गर्दा तथा स्थानिय भाषामा गीत हुने हुनाले समुदायका सम्पूर्णले गीतले दिन खोजेको कुराको जानकारी पाउने हुनाले सूचना प्रभावकारी हुँदोरहेछ ।

संचार सामग्रीहरूको उत्पादन, स्थानीयकरण र प्रयोग (पोष्टर, पम्पेट, स्टिकर, फ्लिप चार्ट, आदि)

कुनै पनि कार्यक्रमको जानकारी सम्पूर्ण समुदायलाई दिनको निम्ति सञ्चार सामग्रीको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । समता र पहुँच कार्यक्रमले कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने क्रममा साभेदार संस्थाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्दै संस्थाहरूद्वारा संचार सामग्रीहरूको उत्पादन तथा स्थानीयकरण गरी प्रयोग गरेको थियो, जसमा समता र पहुँच कार्यक्रमले सञ्चालन गरेका कार्यक्रमहरू र सुरक्षित मातृत्व तथा नवशिशु स्याहार सम्बन्धि जानकारीहरू राखिएको थियो । सो बुझेर, पम्पेट, स्टिकर, कि रिङ्ग, आदि समुहमा र संजालमा दिइएको थियो, त्यसैगरी स्थानीय स्वास्थ्य संस्थामा पनि दिइएको थियो । यसरी सञ्चार सामग्री उत्पादन गरी समुदायमा वितरण गर्दा कार्यक्रमको व्यापकीकरण गर्न सहज भएको थियो र समुह तथा समुदाय बाहेकका व्यक्तिहरूले पनि कार्यक्रमको आशय बुझ्न सकेका थिए ।

प्रमुख सिकाइ

- स्थानीय भाषा प्रति समुदायको माया तथा गहिरो साइनो हुने हुनाले त्यस्ता सामग्रीको प्रयोगबाट समुदायले छिटो विश्वास गर्ने र व्यवहार परिवर्तनमा संचारले उत्प्रेरकको भूमिका खेल्दो रहेछ ।
- समुहले गाएका गीतहरूलाई पुस्तकको रूपमा प्रकाशित गर्दा समुहहरूको हौसला बढाका साथै सक्रिय हुने रहेछन् र महत्वपूर्ण दस्तावेजको रूपमा रहने ।
- आगामी वर्षहरूमा पनि गीत मार्फत संदेश प्रवाह गर्न सकिने ।

बधाई तथा शुभकामना कार्ड (Greeting Cards) उपहार:

यस कार्यक्रम अर्न्तगत नवलपरासीमा गर्भवती महिलाहरूलाई गर्भवती अवस्थामा बधाईकार्ड दिनको लागि छपाइएको थियो । यस कार्डमा गर्भवती महिलाको फोटो सहित तपाईं आमा बन्ने हुनुभएकोमा हार्दिक बधाई छ भनी लेखिएको छ र समुदायका कुनै पनि महिला गर्भवती भएको थाहा पाउने बित्तिकै उनको नाम लेखी दिने गरिएको छ । उक्त कार्डमा सुरक्षित मातृत्व महिलाको अधिकार, याद गर्नुहोस् प्रत्येक गर्भ जोखीमपूर्ण हुन्छ, गर्भ, प्रसूति तथा सुत्केरी अवस्थामा ज्यानै जान सक्ने खतराका चिन्हहरू गर्भवती महिलाको लागि आवश्यक पोषिलो खानाहरू, सुत्केरी अवस्थामा कतिपटक जाँच गर्नुपर्दछ, गर्भवती अवस्थामा कतिपटक कुन कुन समयमा जचाउनु पर्दछ, गर्भवती अवस्थाका खोप, आइरनचक्की जुकाको औषधीको महत्व आदि कुराहरू

लेखिएको छ जसले गर्दा कार्डमा लेखिएको कुरा पढेर घर परिवारसँग सल्लाह गरी जाचँ गर्न जानेको संख्या बढेको र सुत्केरी हुनको लागि समयमा नै जिल्ला अस्पतालमै जाने गरेको पाइएको छ ।

राष्ट्रिय स्तरमा उत्पादित संचार सामग्रीको प्रयोग (पोष्टर, पम्प्लेट, फ्लिपचार्ट, आदि)

राष्ट्रिय स्तरमा उत्पादन गरिएका पोष्टर, पम्प्लेट तथा स्टिकरहरु समुह, संजाल तथा स्वास्थ्य संस्था, विभिन्न संघ संस्थाहरुमा वितरण गर्नुको साथसाथै सार्वजनिक स्थलहरुमा पोष्टर पम्प्लेट तथा स्टिकरहरु टाँस्ने काम भएको थियो । जसले गर्दा कार्यक्रमको ब्यापकीकरण गर्न र विभिन्न कार्यक्रम तथा गोष्ठीहरु र समुहमा सुरक्षित मातृत्वको बारेमा जानकारी दिन सजिलो भएको थियो । पोष्टरमा चित्र सहित सन्देशहरु दिएको हुनाले अशिक्षित व्यक्तिहरुले पनि चित्रद्वारा जानकारी दिन खोजेको सन्देशहरुबारे प्रष्ट हुन सकिरहेका थिए । विशेष गरेर समुहमा सन्देश दिने क्रममा यो बढि मात्रामा प्रयोग गरिएको थियो र प्रभावकारी पनि भएको थियो ।

प्रमुख सिकाईहरु

- चित्र सहितका पोष्टरहरुका माध्यम बाट समूह सहजीकरण गर्दा प्रभावकारी हुने र सदस्यहरुले लामो समय सम्म याद राख्न सजिलो हुदो रहेछ ।
- ब्रोसर र बुकलेटहरु समूहहरुलाई उपलब्ध गराउदा समूह बैठक भन्दा अन्य समयमा पनि जानकारी लिन सकिने ।
- तालिम तथा गाष्ठीहरुमा पोष्टर, पम्प्लेट तथा फ्लिप चार्टको संगै प्रयोग गरिएमा समुदायले छिटो बुझ्ने र सो को प्रभावकारिता चाडो देखिंदो रहेछ ।
- स्थानीय भोजपुरी भाषा पढ्न र लेख्न नेपाली भन्दा कठिन हुने भएकोले स्थानीय बासिन्दाहरुले शब्द भन्दा चित्रमा ध्यान दिने देखिएको छ ।
- पोष्टर पम्प्लेट भन्दा स्थानीय भाषाको माध्यमबाट प्रचार गरिएका कार्यक्रमहरु बढि प्रभावकारी र उर्पयुक्त देखिदा रहेछन् ।
- फ्लिपचार्ट समूहलाई पनि उपलब्ध गराउन सकेमा प्रभावकारी हुने र समूहको चासो बढ्ने हुन्छ ।

आम संचार (रेडियो कार्यक्रम -उत्पादन, प्रसारण)

कार्यक्रम सञ्चालनको क्रममा स्थानीय रुपमा उत्पादन तथा प्रसारण गरिएको रेडियो कार्यक्रमले पनि सन्देश प्रवाह गर्नमा प्रमुख भूमिका निर्वाह गरेको छ । यसरी प्रसारण गरेका कार्यक्रमबाट पनि समुदायका व्यक्तीहरुले धेरै मात्रामा सूचना तथा सन्देश प्राप्त गर्न सफल भएका छन् । नवलपरासीमा विजय विकास स्रोत केन्द्रले रेडियो कार्यक्रम आमा तयार गर्ने क्रममा कार्यक्रम संचालन भएका गा.वि.स. अर्न्तगतका महिला समुह सदस्य, संजाल सदस्य, सहयोगि श्रीमान तथा स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाको कर्मचारीको अनुभव तथा कार्यक्रमको प्रभावहरु उनीहरुको प्रत्यक्ष आवाज राख्न सकेकोले पनि समुदायले सो कार्यक्रमप्रति चासो देखाएको छ ।

रेडियो रुपन्देही तथा कालिका एफ्.एम्.बाट नियमित रुपमा प्रशारण भइरहेको रेडियो कार्यक्रम "आमा" बाट यहाँका जनसमुदायले सही सूचना प्राप्त गरिरहेका छन् । रुपन्देही एफ्. एम्. बाट स्थानीय भाषामा "माई" कार्यक्रम उत्पादन तथा बज्ने हुनाले कालिका भन्दा यहाँका समुदायले यसलाई मन पराएका हुन् । नेपाल परिवार नियोजन संघको सकृयतामा सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रम लागु भएका गाबिसहरुमा रेडियोबाट जनचेतना बढाउने उद्देश्यले रेडियो श्रोता क्लवहरुको गठन गरिएको थियो । रेडियो श्रोता क्लवका

सदस्यहरूले साताको एक दिन बज्ने कार्यक्रमका लागि समुदायका मानिसहरूलाई एकीकृत गरी रेडियो कार्यक्रम सुनाउने गरेका छन् । सो कार्यक्रमलाई सहयोग स्वरूप समता र पहुँच कार्यक्रमबाट समेत एक एक धान रेडियो उपलब्ध गराईएको थियो साथै स्थानीय महिलाहरूले आफैले समेत रेडियो खरिद गरी कार्यक्रम सुन्ने गरेका छन् । परिवार नियोजन संघबाट सहयोग स्वरूप १८ वटा रेडियो प्रदान गरिएको थियो । रेडियो सुने पछि समुदायले आफूलाई लागेका जिज्ञासा तथा सुभावहरू पत्र मार्फत रेडियोलाई पठाउने गरेका छन् । रेडियो कार्यक्रम पश्चात् सबैजना छलफलमा सहभागी हुन्थे र त्यो दिनको कार्यक्रमको सन्देशलाई आत्मकरण गर्थे ।

प्रमुख सिकाइ

- सुरक्षित मातृत्व महिला को अधिकार भन्ने जनचेतना फैलाउन रेडियो कार्यक्रम प्रभावकारी हुँदो रहेछ ।
- स्थानीय भाषाको रेडियो कार्यक्रमबाट समुदायले छिटो बुझ्ने र बुझाउन सजिलो हुँदोरहेछ ।
- स्थानीय भोजपुरी भाषा पढ्न र लेख्न नेपालीभन्दा कठिन हुने भएकोले स्थानीय बासिन्दाहरूले छापाका शब्द भन्दा चित्र र स्वरमा ध्यान दिने देखिएको छ ।

भिडियो प्रदर्शन

असल लोग्ने भिडियो काठमाण्डौबाट प्राप्त गरेपछि वार्षिक कार्यक्रममा तय भए अनुसार जो समूहका दिदी बहिनीहरू आउनु भएको थिएन, जसको श्रीमानले गर्भवती श्रीमतीलाई सहयोग गरेका थिएनन् त्यस्तै व्यक्तिहरूलाई बढी केन्द्रित गरी असल लोग्ने भिडियो प्रदर्शन गरिएको थियो । प्रदर्शन गर्दा स्थानीय समूह तथा सन्जालका पदाधिकारी तथा सदस्यहरूसँग समन्वय गरी उचित स्थान र समय चयन गरि भिडियो प्रदर्शन गर्ने गरिएको थियो ।

भिडियोलाई दर्शकहरूले केवल मनोरन्जनको रूपमा मात्रै लिएका छन् कि वास्तवमा सन्देश प्रवाह गर्न पनि सरल भएको छ भनेर मूल्यांकन गर्न असल लोग्ने भिडियो प्रसारण गरिसकेपछि अन्तरक्रिया एवं छलफल गरिएको थियो । भिडियो सोले परिवार एवं समुदायमा सकारात्मक प्रभाव पार्ने सबै दर्शकहरूको राय रहेको थियो ।

प्रमुख सिकाइ

- व्यवहार परिवर्तनका लागि सन्देश प्रवाह गर्न भिडियो प्रदर्शनबाट सजिलो, सरल, सस्तो र जुनसुकै समयमा पनि समुदायलाई संलग्न गराउन सकिदो रहेछ साथै सो परिवर्तनको संवाहक समेत बनाउन सकिदो रहेछ ।
- श्रीमतीलाई असहयोग गर्ने श्रीमानहरूको व्यवहारमा परिवर्तन आई माया गर्दारहेछन् ।
- भिडियोमा प्रसारण गरिएको सन्देशले के कुराको जानकारी गरायो भनेर दर्शकहरूसँग छलफल प्रसारणको अन्त्यमा भन्दा बीचमा गर्नु उपलब्धिमूलक हुँदोरहेछ ।

भित्तिचित्र

भित्तिचित्र पनि सन्देश प्रवाहमा निकै ठूलो भूमिका खेल्ने एउटा सस्तो सजिलो माध्यम हो । यसलाई राम्रोसँग उपयोग गर्न सकेमा निरन्तररूपमा लामो समयसम्म अत्यन्त उपयोगी माध्यम हो । सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी कुनै कुराकुरा तत्काल संभ्रन नसकिने भएमा स्थानीय स्तरमा तुरुन्तै अध्ययनको लागि उपलब्ध सामग्री हो । भित्ति चित्र धेरै पढे लेखेका व्यक्तिहरूका साथ साथै साक्षर व्यक्तिहरूलाई पनि उपयोगी माध्यम हो ।

प्रमुख

- सबै भन्दा पहिला सन्देशको छनौट गरिएको ।

- सवैलाई उपयुक्त हुने र धेरै भन्दा धेरै मान्छेहरूले देख्ने स्थानको छनौट गरिएको ।
- भित्ते लेखकलाई छनौट गरिएको ।
- आकर्षक वनाउन सन्देशका साथै चित्र पनि समायोजन गरिएको ।

प्रमुख सिकाइ

- सार्वजनिक स्थानमा गरिएको भित्ते लेखनले सबै जनसमुदायलाई सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी सन्देश प्रवाह हुने रहेछ ।
- भित्तेलेखनको माध्यमद्वारा शिक्षित तथा सामान्य लेखपढ गर्न सक्ने व्यक्तिहरूले समेत सुरक्षित मातृत्वको बारेमा जानकारी प्राप्त गरी आफ्नो ब्यवहारिक जीवनमा समेत त्यसको प्रयोग गरेका छन् ।
- त्यस्तै गरी समुदायको विकासका लागि ध्यान दिने ब्यक्तिहरू समेत कार्यक्रमको बारेमा जानकारी पाई कार्यक्रम प्रति सहयोग सल्लाह सुझाव समेत दिने गरेका छन् ।

घर दैलो भेटघाट

समुदायमा छलफलमा नआउने गर्भवती सुत्केरी समुहका सदस्यहरूलाई घर घरमा भेट गर्ने गरिएको थियो । नआउने सदस्यलाई किन आउनु भएन भनी घरमा भेट गरी छलफलमा आउनका लागि अनुरोध गरिएको थियो । त्यसरी नै गर्भवती सुत्केरी महिलाहरूलाई भेटी स्वास्थ्य संस्थामा जाँच गर्नका लागि पहल गरिएको थियो । यसरी घरभेट पछि महिलाहरूले जचाँउन जाने, आइरन चक्की नखाएका टि. टी सुई नलगाएका जुकाको औषधीहरू नखाएका दिदी बहिनीहरूलाई उत्प्रेरक स्वयंम् आफैले घरैमा भेटि आइरन चक्की टि.टी जुकाको औषधीको महत्व बुझाई सकेपछि उहाँहरूले सेवा लिने गरेको पाइएको छ । त्यती गर्दा पनि लाज मान्ने दिदी बहिनीहरूलाई आफैले स्वास्थ्य संस्थामा लगी स्वास्थ्य जाच गर्न सहयोग गरेकाछन् । पहिलो पटक उत्प्रेरकहरूले लगेपछि अर्को पटक श्रीमान् सासूसँग र आफै एकलै पनि जचाउन जाने गरेको पाईयो । यसरी नै नगरपालिका र गा.वि.स.हरूमा सञ्जाल मार्फत पनि नियमित बैठक र तालिममा नआएका समुहहरूमा घर भेट गर्ने गरियो । साथै कुनै कुनै समुहका दिदी बहिनीहरू निस्क्रिय छन् भने सञ्जालका दिदी बहिनीहरू गई कार्यक्रमको र सुरक्षित मातृत्व र महिलाको अधिकारका बारेमा जानकारी दिएपछि सक्रिय हुने गरेको पाइन्छ ।

प्रमुख सिकाइ

- घर दैलो कार्यक्रमले समुदायलाई सुरक्षित सुत्केरी सेवा लिनको लागि घचघचाएको छ साथै सेवा लिने संख्यामा समेत वृद्धि भएको ।
- घर दैलो कार्यक्रमबाट समुदायमा गर्भवती महिलाले जाच तथा पूर्व तयारी गर्ने साथै स्वास्थ्य संस्थालाई सेवा प्रति उत्तरदायी गराएको ।
- घर भेटमा जादा परिवारले गर्भवती वा सुत्केरीलाई बढी सहयोग गर्ने ।
- गर्भवती वा सुत्केरीले परिवारका सदस्यहरूलाई र सामाजिक कार्यकर्ता लाई पनि सहयोगिको रुपमा हेर्ने ।
- गर्भवती र सुत्केरी महिलाहरूसँग घरमा भेट गर्दा परिवारले गर्भवती र सुत्केरीलाई सहयोग गर्ने वातावरणको सृजना हुने रहेछ ।
- गर्भवती र सुत्केरी महिला र उनका परिवारहरू सुरक्षित मातृत्वका मुख्य संदेशहरूबारे बढी जानकार भै स्वास्थ्य संस्थामा गई जाँच र सुत्केरी गराउन छिटो निर्णय लिने ।

इन्द्रेणी सामाजिक विकास मञ्च

यहाँका प्रायः जसो महिलाहरु अझै पनि घुम्तो भित्र नै रहनु परेको अथवा काममा व्यस्त भएर घर भन्दा बाहिर निस्कन नपाउनाले गर्दा कार्यक्रममा समावेश हुन नसक्ने महिला तथा घरपरिवारलाई सुरक्षित मातृत्वको बारेमा सचेतीकरण गर्नको निम्ति समुह तथा सञ्जालको आयोजनामा घरदैलो कार्यक्रम गर्दा समुदायका सम्पूर्ण महिला तथा उनको परिवारलाई सुरक्षित मातृत्वको बारेमा जानकारी दिन सकिने र समुदायका स्थानिय महिलाहरु द्वारा नै घर-घरमा गएर सुरक्षित मातृत्वको जानकारी दिदा आत्मिय भावनाले गर्दा पनि प्रभावकारी रुपमा सुचना तथा सन्देश प्रवाह गर्न सकिदोरहेछ । यो कार्यक्रमको प्रभावले गर्दा अहिले स्थानिय घुम्तो भित्र रहदै भएपनि गर्भवति अवस्थामा स्वास्थ्य संस्थामा आफ्नो गर्भको जाँच गर्न गएका छन् र प्रसूतिको लागि पनि घरपरिवारले गर्भवति महिलालाई स्वास्थ्य संस्थामा नै लैजाने गर्दछन् । गर्भवति अवस्था, प्रसव अवस्था र सुत्केरी अवस्था र नवजात शिशुको खतराको लक्षणबारे जानकारी घरदैलो भेटघाट भेटघाटको साथै कुनैपनि समस्या भएमा स्वास्थ्य चौकीमा जाने प्रोत्साहन गरेको पाइन्छ ।

घरमा सुत्केरी मुक्त क्षेत्र घोषणा

सोमनी गा.वि.स. वाड न. ३ घोडहाको आमा समुहले मासिक रुपमा घरदैलो भेटघाट गरी गर्भवति महिला तथा तिनका परिवारलाई सुरक्षित मातृत्व, नवशिशु स्याहार लगायत प्रजनन स्वास्थ्यका बारेमा जानकारी दिने र उनिहरुलाई गर्भ जाच गराउन तथा प्रसूतिको लागि स्वास्थ्य संस्थामा लैजान सल्लाह सुझाव दिने र साथसाथै समुहमा रहेको आकस्मिक कोषको बारेमा पनि जानकारी दिने गरेका छन् । यसरी समुहले दिएको सल्लाह सुझाव कै कारणले अहिले घोडहाका सबै गर्भवति महिलाले सुत्केरी हुन स्वास्थ्य संस्था नै जाने गरेका छन् । घरदैलो कार्यक्रमकै प्रभाव स्वरुप सोमनी ३, घोडहामा रहेको ४ वटा आमा आमा समुहको पहलमा गाँऊ लाई घरमा सुत्केरी मुक्त क्षेत्र घोषणा गर्न सफल भएका छन् ।

सरोकारवालाहरुलाई अभिमूखीकरण (स्थानीय अगुवा, धामी भाँक्री, महिला स्वयं सेविका, यातायात कर्मी, शिक्षक, पत्रकार, स्वास्थ्यकर्मी, आदि)

सुरक्षित मातृत्वका लागि समुदाय स्तरमा गरिब तथा पछाडि पारिएकाहरुले सु.मा. सेवा उपभोग गर्न उपयुक्त वातावरण बनाउन तथा स्थानीय सरोकारवालाहरूसँग सहयोग तथा सहकार्य गर्न विभिन्न अभिमूखीकरण कार्यक्रमहरु राखिएको थियो ।

स्थानीय अगुवाका निम्ति कार्यक्रमको परिचयात्मक गोष्ठी

स्थानीय गा.वि.स. का राजनीतिक दल संघ संस्थाका प्रतिनिधि समाज सेवीहरुको छनौट गरी उनीहरुलाई सहभागिताको आमन्त्रण गरी कार्यक्रमको बारेमा विस्तृत जानकारी गराइएको थियो । जसको फलस्वरुप कार्यक्रम सञ्चालनमा सकारात्मक सहयोग प्राप्त भएको थियो । साथै कार्यक्रमहरुमा निरन्तर सहभागि गराउँदा आवश्यक पृष्ठपोषण समेत प्राप्त भएको थियो ।

प्रमुख सिकाइ

- राजनैतिक दलसँगको छलफलवाट कार्यक्रमको आधिकारिकता वारे सबै ठाउँमा व्यापक रुपमा जानकारी प्रवाह हुदोरहेछ ।
- कार्यक्रमको पारदर्शिता बारे स्पष्ट भएपछि कार्यक्रमलाई सहयोग हुनुका साथै स्थानीय महिला सञ्जाललाई सहयोग मिल्दो रहेछ ।
- अभिमूखीकरण तथा छलफल कार्यक्रमलाई निरन्तर रुपमा आयोजना गरिरहदा कार्यक्रमलाई थप सहयोग मिल्ने सिकाइ भएको छ ।

स्वास्थ्य संस्था प्रमुख, गाविस सचिव तथा अध्यक्षहरुका लागि अधिकारमूखी अवधारणाबारे अभिमुखीकरण गरिब तथा पछाडि पारिएकाहरुले सु.मा. सेवा उपभोग गर्न उपयुक्त वातावरण बनाउन तथा कार्यक्रमलाई सहयोग तथा सहकार्यका निम्ति स्वास्थ्य संस्था प्रमुख, गाविस सचिव तथा अध्यक्षहरुकालागि एक दिने अधिकारमूखी अवधारणाको अभिमुखीकरण सञ्चालन गरिएको थियो । अभिमुखीकरण सञ्चालन गर्दा सबै गाविसबाट दुई जना सहभागिहरु लाई पत्राचार गरि संस्थामा आमन्त्रण गरिएको थियो । पूर्व तयार पारिएको योजना अनुसार अभिमुखीकरण सञ्चालन गरिएको थियो ।

प्रमुख सिकाई

- स्वास्थ्य संस्था र गा.वि.स.मा कार्यक्रमप्रति सकारात्मक दृष्टिकोण बन्नका साथै कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सहयोग प्राप्त हुने रहेछ ।
- गा.वि.स.मा रहेका सन्जाल तथा समूहहरुलाई स्वास्थ्य संस्था र गा.वि.स.ले सहयोग र अनुगमन गर्ने प्रतिवद्ध हुंदा रहेछन् ।
- यस प्रकारको अभिमुखीकरणमा जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालयका प्रतिनिधिहरुलाई पनि बोलाउनु पर्ने रहेछ ।

विद्यालयका शिक्षक शिक्षिकाहरुलाई तालिम

प्रकृया

विद्यालयका शिक्षक शिक्षिकाहरुलाई सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी अभिमुखीकरण सञ्चालन गर्दा गाविसमा रहेका नि.मा.वि. र मा.वि. विद्यालयका स्वास्थ्य शिक्षक-शिक्षिकाहरुलाई विद्यालयमा पत्राचार गरी संस्थामा आमन्त्रण गरी सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी मुख्य संदेशहरु राखी तयार पारिएको पाठ योजनाका आधारमा अभिमुखीकरण सञ्चालन गरिएको थियो ।

प्रमुख सिकाइ

- शिक्षक-शिक्षिका द्वारा विद्यालयमा प्रतियोगिताहरु सञ्चालन गर्दा सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी विषयलाई प्राथमिकता दिने ।
- विद्यार्थिहरुलाई सूचना प्रवाह गर्न सजिलो हुने ।
- गा.वि.स. स्तरीय क्रियाकलापमा शिक्षक-शिक्षिकाहरुको सहयोग प्राप्त हुने ।

धामी भ्राकी र सुडेनीहरुलाई अभिमुखीकरण

धामी भ्राकी र सुडेनीहरुलाई सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी जानकारीका साथै स्वास्थ्य संस्थामा प्राप्त सेवाहरुबारे विभिन्न चरणको तालिम मार्फत जानकारी गराइएको थियो । विशेषगरी यो अभिमुखीकरण गर्भवती, सुत्केरी र नवशिशुलाई स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्न पर्छ भन्ने विषयमा बढी केन्द्रित गरिएको थियो । तर हालको अवस्थामा प्रेषण गर्ने कुरा यिनीहरुकालागि निकै कठिन कुरा हो किन भने उनी हरूले सेवा दिए वापत केही आर्थिक वा जिन्सीलाभ पाई रहेका हुन्छन् । यो चुनौतीलाई आत्मसात गरि धामी भ्राकी र सुडेनीहरुलाई सुरक्षित मातृत्व र नवशिशु स्याहार बारे जानकारी गराइएको छ । विशेषगरी गर्भवती महिलालाई व्यथालागी सके पछि अथवा खतराका लक्षण देखा परेको अवस्था आई परेमा तुरुन्त स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्नु पर्ने कुरामा जोड दिइएको थियो । तालिम प्राप्त गरे पछि सुडेनीहरुले आफै स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउन

लगेका धेरै उदाहरणहरु छन् । धामीहरुले पनि स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्ने र आकस्मिक कोष बारे जानकारी गराउने गरेका छन् ।

प्रमुख सिकाईहरु

- स्थानिय स्वास्थ्यका अगुवाहरुलाई समय समयमा कार्यक्रमबारे जानकारी गराउदा उनीहरुले कार्यक्रम प्रति सकारात्मक दृष्टिकोण बनाउने र कार्यक्रमलाई सहयोग गर्ने गर्दछन् ।
- धामी भ्रात्री र सुडेनीहरुसंगको अभिमुखिकरणले घरमा सुत्केरी गराउने प्रचलनमा कमि हुने रहेछ ।
- सुडेनीहरुले तालिम पश्चात सुरक्षित मातृत्वको महत्व बुझि गर्भवतीलाई स्वास्थ्य संस्था पठाउने र आवश्यक परेमा स्वयंले पनि लिएर जाने गरेका छन् ।

नारायणी गा वि स कि रेशम कुमारी महतो ले घरमा सुत्केरी गराउन छोडी नियमितरुपमा स्वास्थ्य संस्था पठाउने र लिएर पनि जाने गर्नु भएकोमा समुदायको मुल्याङ्कनमा वार्षिक समिक्षामा पुरस्कृत पनि भएकी छन् ।

कोल्हुवा गा वि स की सुडनी टुरिस्टा गुरौ ले नियमित रुपमा गर्भवती महिलाहरुलाई स्वास्थ्य संस्थामा जाँच गराउन पठाउनुका साथै आफूले पनि लिएर जाने गरेको ।

महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाहरुलाई अभिमुखिकरण :

महिला स्वयं सेविकाहरु स्वास्थ्य संरचनाका दिगो कडी हुन भन्ने कुरालाई मध्यनजर गरि उनीहरुलाई अभिमुखिकरणमा सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी, समता र पहुँच कार्यक्रम तथा उनीहरुको भूमिका सम्बन्धी कुरामा जोड दिईन्छ ।

प्रमुख सिकाई

- महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाहरुलाई कार्यक्रममा समावेश गराउदा र समय समयमा परामर्श लिदा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सजिलो हुने । **जस्तै गर्भवती तालिम, गर्भवती भेट ।**
- महिला स्वयंम् सेविकाहरुले पनि आफूसँग आएका विरामीहरुलाई स्वास्थ्य संस्थामा जचाउन पठाएको र आफ्नो वडाको आमा समुहमा सुरक्षित मातृत्व बारे छलफल गर्न थालेका छन्

सेवाप्रदायक र सेवाग्राही बीच अन्तरकृया

सुरक्षित सुत्केरी सेवालाई प्रभावकारी र विश्वसनीय बनाउन गा.वि.स स्तरमा सेवा प्रदायक र सेवा ग्राही बीच अन्तर्कृया कार्यक्रम सम्पन्न भएका थिए । स्वास्थ्य व्यवस्थापन समितिको व्यवस्थापन र जिल्लाका सरोकारवाला संस्था र सरोकारवालाहरुको उपस्थिति गराई स्वास्थ्य सम्बन्धि गुनासो, व्यवस्थापन, कार्यान्वयन स्थिति र प्रभावकारी सेवाको सम्बन्धमा अन्तर्कृया भएका थिए जहाँ उल्लेखनीय समुदायको उपस्थिती रहेको थियो । यसबाट सुरक्षित सुत्केरी सेवाको गुणस्तरमा बृद्धि, कर्मचारीको नियमितता, औषधि व्यवस्थापन तथा स्वास्थ्य व्यवस्थापन समितिको सकृयतामा बृद्धि भएको छ ।

प्रमुख सिकाई

- कर्मचारी र सेवाग्राही बिच अन्तर्कृया कार्यक्रम गराउदा सेवामा प्रभावकारीता र विश्वसनीयता बढ्ने जसले गर्दा सेवाग्राही संख्यामा बृद्धि हुने देखिएको छ ।
- सेवादायी लाई सेवा प्रति सजग र जवाफदेहिता बनाउने ।
- सेवाग्राहीको आत्मसम्मानमा बृद्धि हुनुका साथै सेवाको गुणस्तरमा बृद्धि हुने ।
- सहकार्य र समन्वयको अभ्यास थालनी ।

जगन्नाथपुर प्रा.स्व.का.मा भएको अन्तरक्रियामा भाग लिए पछि जि.स्वा.का.का प.हे.न. जिरमाया के.सी. ले भन्नुभयो "वास्तवमै मैले आज हाम्रो सेवाको बारेमा समुदायको धारणा र अपेक्षा बुझ्न पाउदा राम्रो लागेको छ । यसले सेवाग्राहीको आत्मसम्मानमा वृद्धि हुनुका साथै सेवाको गुणस्तरमा वृद्धि हुने तथा सहकार्य र समन्वयको अभ्यासको थालनी हुनेछ ।"

(छ). क्षमता अभिवृद्धि

साभेदार संस्थाका कर्मचारीलाई तालिम

योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठी

योजना तर्जुमा गोष्ठीको आयोजनावाट साभेदार संस्थाहरुमा आफ्नो वार्षिक योजना, बजेटको बाँडफाँड, कार्य योजना तयारी गर्ने र योजना अनुसारको कार्यक्रम सन्चालन गर्ने सीपको विकास भै स्वतन्त्ररूपमा वार्षिक योजना तयार कार्यक्रम सन्चालन गरेको अवस्था रह्यो । यसवाट अन्य दातृ निकायहरुको पहिचान गरि श्रोतको व्यवस्थापन गर्न सक्षम हुनुका साथै संस्थागत दिगो विकासका लागि श्रोतको व्यवस्थापन गर्न सक्षम भएका छन् ।

ज्ञान, धारणा, व्यवहार सम्बन्धी सर्भेक्षण गर्ने सीप विकास तालिम

साभेदार संस्थाका फिल्ड संयोजक तथा सामुदायिक परिचालकहरुका लागि समुदायमा सुरक्षित मातृत्वको ज्ञान, धारणा र व्यवहारको अवस्था विप्लेषण गर्नको लागि सूचना संकलन गर्ने हेतुले सर्भेक्षण सीपको विकास गर्न आधारभूत सर्भेक्षण तालिम सन्चालन गरिएको थियो । यसरी सीपको विकास भैसकेपछि समुदायमा गएर सर्भेक्षण गर्न सक्षम भएर सूचना संकलन भएको थियो ।

प्रमुख सिकाई

- यसरी साभेदार संस्थाका कर्मचारी आफैले सर्भेक्षण गर्दा समुदायमा सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी ज्ञान, धारणा तथा व्यवहारको प्रत्यक्ष ज्ञान हुन गै भविष्यमा कसरी कार्यक्रम सन्चालन गर्ने भन्ने सीपको विकास हुदो रहेछ ।
- सर्भेक्षण कार्यक्रम वर्षदको समयमा सन्चालन गरिएकोले अन्तरवार्ता दिने व्यक्तिहरुलाई भेट्न निकै लामो समय लाग्ने आवत जावत गर्न पनि कठिन हुदोरहेछ ।

सुरक्षित मातृत्व क्षमता अभिवृद्धि तालिम

सेवा प्रवेश एवं सहजीकरण सीप विकासका लागि सुरुमा सुरक्षित मातृत्वका प्रचारात्मक सन्देश प्रवाहीकरण गर्न प्राविधिक पक्षको तालिमको आयोजना गरिएको थियो । यस तालिमवाट समुदायमा रहेका दलित, गरिव तथा पछाडी पारिएका महिलाहरुलाई गर्भ, प्रसव र सुत्केरी अवस्थामा देखिने खतराका चिन्ह र त्यस्ता खतराका चिन्ह देखिनासाथ उपचारका लागि स्वास्थ्य संस्थामा जानु पर्छ नगएमा अकालमा ज्यान जान सक्छ भन्ने सन्देश प्रवाह गर्न सजिलो भएको थियो ।

समूह, समुदाय तथा सन्जाल सहजीकरण सूक्ष्म प्रशिक्षक प्रशिक्षण सीप विकास तालिम

प्रशिक्षण गर्ने सीप विकास गरि प्रभावकारी रूपमा सुरक्षित मातृत्व प्रवर्धनका लागि अधिकारमुखि अवधारणा लगायत सबै प्रकारका विषयमा महिलाहरुको दक्षता अभिवृद्धि गराउन सक्ने सहजकर्ताको रूपमा विकास गर्न सूक्ष्म प्रशिक्षण सहित प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिम सम्पन्न गरियो । यो कार्यक्रमले फिल्ड संयोजक लगायत सामाजिक परिचालकहरुको सीप र दक्षतामा वृद्धि भई समुदायमा सन्देश प्रवाह गर्न सफल सहजकर्ता हुन मद्दत पुगेकोछ ।

सामाजिक परिचालन तालिम:

सामाजिक परिचालन भन्ने वित्तिकै एक जटिल सवाल हो । त्यसमा पनि गरिब तथा पछाडि पारिएको समुदाय, जसको चुल्हो विहान बल्यो भने बेलुका बल्न सम्भव छैन भने बेलुका बले विहान, त्यस्तो समुदायलाई सुरक्षित मातृत्व जस्तो सम्बेदन्शील विषयमा सन्देश प्रवाह गरि राज्यले व्यवस्था गरेको सेवा र श्रोत माथी पहुँच पुऱ्याउन सक्ने सीपको विकास गर्दै ज्ञान धारणा तथा व्यवहारमा परिवर्तन गराउनु चानचुने कुरा थिएन त्यसैले नेष्ट पोखरासंग साभेदारी गर्दै सामाजिक परिचालनका विषयमा तालिमको आयोजना गरिएको थियो जसको फलस्वरुप साभेदार संस्थाहरु त्यस समुदायको परिचालनमा सफल भएको नतिजा प्राप्त भएकोछ ।

अधिकारमुखी अवधारणा तथा पैरवी सीप विकास प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिम

पैरवी कसरी गर्ने र पैरवीका तौर तरिकाहरुका विषयमा प्रशिक्षण गर्ने सीपको विकास गर्नका लागि अधिकारमुखी अवधारणा तथा पैरवी सीप विकास प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिम आयोजना गरिएको थियो । यो तालिम पछि सहजकर्ताहरुले गा.वि.स. स्तरीय सन्जाललाई अधिकारमुखी अवधारणा तथा पैरवी प्रक्रिया सम्बन्धी तालिमको आयोजना गरियो । तालिम पछि पैरवी सीपमा विकास भै व्यवहारिक तथा सभ्य तरिकाले पैरवी गरि श्रोत माथी पहुँच पुऱ्याउन सफल भएका छन् ।

सिकाइ

- अधिकारमुखी अवधारणा र पैरवीको सीप विकास भएपछि राज्यले व्यवस्था गरेको श्रोत माथि निमुखा वर्गहरुपनि आवाज उठाएर अधिकार लिन सफल हुंदा रहेछन ।
- नसुनिएका आवाजहरुले समुदायमा स्थान पाउँदो रहेछ ।
- नसुनिएका स्वरहरुलाई उठन दिन पनि प्रयास हुंदो रहेछ ।

द्वन्द्वकालमा सुरक्षित र प्रभावकारी विकास अभिमुखिकरण गोष्ठी

द्वन्द्व अर्थात् अफठयाराहरु विचमा नेपाल लगायत विश्व परिवेश एउटा चुनौतिको रुपमा अगाडि आएको तर पनि गरीब तथा पछाडि पारिएका समुदायमा विद्यमान सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी चेतनाको विकास गरी उनीहरुको ज्यान जोखिममा पर्नबाट जोगाउन काम गर्नु पनि छ र आफू सुरक्षित हुनु पनि छ । त्यसैले कसरी सुरक्षित तथा प्रभावकारी विकासमा संलग्न भै उद्देश्य प्राप्त गर्न सकिन्छ भन्ने विषयमा सीप विकास होस् भन्ने हेतुले साभेदार संस्थाका कर्मचारी पदाधिकारी तथा सदस्यहरुका लागि अभिमुखिकरण कार्यक्रमको आयोजना गरिएको थियो । यसबाट सबै सहभागीहरुमा ज्ञानको विकास भै संस्थागत सुरक्षा प्रणालीको स्थापना भएकोछ ।

सहकारी परिचयात्मक तालिम

निम्न स्तरका समुदायको जिविकोपार्जनको सवाललाई मध्येनजर राख्दै उनीहरुको आयआर्जनमा भरथेग हुने किसिमको अवस्था सिर्जना हुन सकोस् भनेर फिल्ड कोअर्डिनेटर, सामाजिक परिचालक तथा सन्जालका सदस्य तथा पदाधिकारीलाई सहकारी परिचयात्मक तालिमको आयोजना गरिएको थियो । सहकारीको महत्व बुझि सकेपछि धेरै सन्जाल तथा समुदायले सहकारी स्थापना गर्न सक्रिय भएका थिए । सहकारीको स्थापनाले समुदायमा आयआर्जनका लागि संकलन भएको वचत र आकस्मिक कोषको जगेर्ना हुनमा समेत मद्दत पुगेको छ ।

रिफ्लेक्ट तालिम

रिफ्लेक्ट तालिमले समुदायका समस्याहरूलाई समुदायकै सदस्यहरूले एक आपसमा छलफल गर्दै पत्ता लगाउने र ती समस्याहरूको समाधान पनि तिनिहरू आफैले गर्ने सिपको विकास गछ्नु जसले गर्दा समुदायलाई परिचालन गर्न सजिलो हुन्छ। यस तालिमपछि इन्द्रेणीले यसको शिप आफ्नो समुहको मासिक बैठकमा प्रयोग गरिरहेको छ। सहजकर्ता अनुसार यसले वास्तवमै समस्या समाधानका निम्ति सिप विकास गर्दो रहेछ।

महिला समुहलाई दिइएको तालिम

सुरक्षित मातृत्व	-	नेतृत्व विकास तालिम
समुह परिचालन	-	जेन्डर तालिम
आकस्मिक कोष परिचालन तथा नीति निर्माण तालिम	-	
सहकारी तालिम	-	संजाल व्यवस्थापन तालिम

प्रमुख सिकाइ

- तालिम पाइसकेपछि महिलाहरू आफ्नो हक अधिकारको बारेमा आवाज उठाउन थालेका।
- घरबाट बाहिर ननिस्कने दिदी वैनीहरू बाहिर निस्कन थालेका
- महिला हिंसा नियन्त्रण तथा महिलाको अधिकार स्थापित गर्न हरेक कार्यक्रममा सक्रिय साथ सहभागी हुने गरेका।
- सुरक्षित ठाउँमा सुत्केरी गराउन लगेका
- गर्भ जाचा गराउन समुदायमा गर्भवतीहरूलाई स्वास्थ्य संस्थामा पठाउन थालेको
- आफ्नो स्वास्थ्यको बारेमा सचेत भएको।

शैक्षिक भ्रमण (अन्तर जिल्ला र साभेदार संस्था)

नवलपरासी जिल्लामा एक्सन एड नेपाल समता र पहुँच कार्यक्रमसंगका तीन वटा साभेदार संस्थाका कर्मचारी र संस्था प्रतिनिधिहरूको अन्तर जिल्ला शैक्षिक भ्रमण कार्यक्रमको आयोजना गरिएको थियो। भ्रमणमा म्याग्दी, र पर्वतमा विभिन्न साभेदार संस्थाहरूले संचालन गरेको समता र पहुँच कार्यक्रमका फिल्डमा गई अनुभवहरू आदान प्रदान गरीएको थियो। यसरी नै साभेदार संस्थाहरूसंग पनि छलफल गरी हालसम्म कार्यक्रमले पारेको प्रभाव र आगामी रणनीति बारे बुझ्न पाइएको थियो।

विकट पहाडी जिल्लाहरूको यो भ्रमण पछि सबैले अन्य जिल्लाका साथीहरूले भन्दा आफुले काम गर्ने ठाउँ धेरै सजिलो भएको महसुस गरे। एउटा समुह देखी अर्को समुहमा जानलाई लगभग २/४ घण्टा लगाएर जानुपर्ने त्यस्तो ठाउँमा पनि कार्यक्रमले धेरै प्रभाव पारेको पाइयो र दिदी बहिनीहरू पनि सक्रिय रहेका देखियो। हाम्रा उत्प्रेरक साथीहरू र संस्थाका साथीहरूमा पनि आफ्नो जिल्लामा गएर केही गर्दछौं भन्ने प्रेरणा जागेको थियो। भ्रमणले संस्थालाई पनि अन्य जिल्लाको जस्तै कार्य गर्नमा हौसला मिलेको थियो।

प्रमुख सिकाइ

- अन्य स्थानमा महिला समुहहरूले गरेका क्रियाकलापहरूबाट प्रेरणा लिई आफ्नो समुहहरूमा लागु गर्न क्रियाशील हुने।
- अन्य जिल्लामा गई कार्यक्रम अवलोकन गर्दा केही नयाँ कामका प्रयासहरूबारे जानकारी हुने, फरक ढंगबाट कार्यक्रम गर्न सकिने, नयाँ उपलब्धीहरू बारे जानकारी प्राप्त हुदाँ आफ्नो गाविसमा पनि सोहि अनुसार कार्यक्रम संचालन गर्न हौसला मिल्ने रहेछ।

भ्रमणको सिकाइ

दुम्कवास गाविसको स्वास्थ्य संजालले स्वास्थ्य संस्थामा आकस्मिक कोष हुनु पर्दछ भनी पहल गरेको भ्रमणको नै सिकाई हो । एक्स एड समता र पहुँच कार्यक्रम नवलपरासीको आयोजनामा ०६५ साल जेष्ठ महिनामा नवलपरासी जिल्लाका सामाजिक परिचालक, संस्थाका प्रतिनिधि र सञ्जालको प्रतिनिधिहरूको टोलीलाई म्याग्दी, पर्वत र बागलुङको भ्रमण गराईएको थियो । यसमा दुम्कवास गा.वि.स.बाट पनि सञ्जालका २ जना जानुभएका थियो । पर्वत जिल्लामा जिल्ला अस्पतालले आकस्मिक कोषको स्थापना तथा त्यसको प्रभावकारिताको बारेमा सुन्दा भ्रमण टोलीलाई अति नै राम्रो लाग्यो । भ्रमणबाट जिल्लाका सञ्जालका प्रतिनिधिहरूले यो कुरा सञ्जालको बैठकमा राख्नु भयो र यो कुरा सबैलाई उपयुक्त लाग्यो । जिल्लाका हेल्थपोष्ट र गा.वि.स.को सल्लाह र सुझाव तथा विनई बचत तथा ऋण सहकारी संस्था र पारालिगल कमिटिसँग मिलेर हेल्थपोष्टमा आकस्मिक कोष सञ्चालन गर्ने निर्णय गरे । सर्वप्रथम, सञ्जालले खाजाको पैसा बचाएर रु.५००/-ले हेल्थपोष्टमा आकस्मिक कोष संचालन गरे । त्यसपछि सञ्जालले तीज गीत प्रतियोगितामा चन्दा संकलन गरी रु.१००००/-को आकस्मिक कोष थप गरेको छ । हाल सो रकम स्वास्थ्य संस्था नजिकै घर भएकी विनई बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाकी सचिव संग रहेको छ । कोषको परिचालन गर्दा स्वास्थ्य संस्थामा आई जटिलता देखिएका विरामीलाई रेफर गर्नु पर्ने मा स्वास्थ्य कर्मीहरूले पैसा नभएको अवस्थामा आकस्मिक कोष बारे जानकारी गराउनुहुन्छ र विरामीले उक्त रकम लिई अस्पताल जाने गरेका छन् ।

विष्णु पुन, सामाजिक परिचालक
विजय विकास श्रोत केन्द्र

समुह तथा सञ्जाललाई भौतिक सामग्री सहयोग

समुह तथा सञ्जालहरूलाई संगठनात्मक रूपमा बलियो बनाउन विभिन्न भौतिक सामग्रीहरूको सहयोग गरिएको थियो । यस कार्यक्रम अर्न्तगत संचालित समुहमा शुरुमा दुई किसिमका रजिष्टर छपाइएको थियो । समुहको मासिक बैठकमा माइनुट गर्न र समुहको बचत र आकस्मिक कोषको छुटाछुटै रेकर्ड राख्नका लागि बचत, ऋण तथा आकस्मिक कोषको रेकर्ड सम्बन्धी रजिष्टर छपाइएको थियो । यो खातामा मासिक रूपमा समुहको कति बचत भयो, कसले पैसा लगेका छन्, सबै रेकर्ड हेर्न सकिन्छ । त्यसरी नै समुहमा संस्थाबाट गएको आकस्मिक कोष, समुहले जम्मा गरेको आकस्मिक कोष र अन्य निकायबाट संकलन गरिएको आकस्मिक कोषको रेकर्ड मासिक रूपमा हेर्न सकिन्छ । एक्सन एड नेपाल समता र पहुँच कार्यक्रमले सबै समुहहरूलाई खातापाता राख्न सानो टिनको वाकस, लेटरप्याड, संस्थाको छाप आदि उपलब्ध गराएको थियो ।

प्रमुख सिकाई

- समुहको खाताले गर्दा समुहका आर्थिक पारदर्शिताले गर्दा समुहमा मनमुटाव नभएको ।
- खाताबाट बचत र आकस्मिक कोषको बारे छर्लङ्ग हुदोरहेछ ।
- माइनुट गर्न र छलफल गर्न माइनुट बुकले सहयोग गरेको जसले छलफलका विषय लेख्न प्रस्ताव र निर्णय लेख्न सहज भएको छ ।
- पैसाहरु हिना मिना हुने सम्भावना कम भएको छ । दिदी बहिनीहरूले आफ्नो जम्मा गरेको रकम हेर्न मागेको खण्डमा सजिलै देखाउन र हिसाब सुनाउन सजिलो भएको छ ।

स्वास्थ्य संस्थालाई भौतिक सामग्री :

समता र पहुँच कार्यक्रम लागु भएका नगरपालिका तथा गा.वि.स.स्थित हेल्थपोष्ट र सबै सबहेल्थ पोष्ट, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रहरूमा स साना सामग्रीहरूको कमिले गर्दा गर्भवती जाचँ गर्नमा समस्या परेको पाईएकोले आवश्यकता हेरी गर्भवती महिला मैत्री संस्था वनाउनको लागि रु.१०००/- रु. ५०,०००/- सम्मका सामग्रीहरू उपलब्ध गराई महिला मैत्री क्लिनिक वनाउनमा सहयोग गरिएको थियो । जसको फलस्वरूप लाजको कारण स्वास्थ्य संस्थामा जचाउन र सुत्केरी हुन आउन गाह्रो मान्ने महिलाहरु गोपनीयता कायम हुन सक्ने विश्वास भएपछि क्रमिक रूपमा गर्भजाँच गराउन आउने र सुत्केरी सेवा लिन आउने गरीव तथा विपन्न वर्गका महिलाहरूको संख्यामा वृद्धि भएको छ ।

महिला मैत्री क्लिनिक वनाउन उपलब्ध गराईएका सामग्रीहरू थिए डोप्लर मेशिन, भ्यालको पर्दा, वेड, वेडसिट, वाल्टी, बांटा, ग्लोभस्, आदि ।

सिकाइ

- साना साना सामग्रीले पनि महिला मैत्री क्लिनिक वनाउनमा मद्दत पुऱ्याउदो रहेछन ।
- सेवा लिन आउनको लागि आफनो गोपनीयता कायम हुन्छ भन्ने कुराको विश्वास हुनु जरुरी हुंदो रहेछ ।
- गोपनीयता कायम र गुणस्तरीय सेवा उपलब्ध भएमा विपन्न वर्गका महिलाहरूले स्वास्थ्य संस्थामा सेवा लिन आउंदा रहेछन् ।

(ज) समन्वय र सहकार्य

सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रम प्रभावकारी रुपमा संचालन गर्नका लागि जिल्ला देखि स्थानीय स्तरसम्म समन्वय र सहकार्य गर्दै अगाडि बढाईएको थियो । कुनै पनि कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गर्नको निम्ति विभिन्न संघ संस्था सग समन्वय र सहकार्यको महत्वपूर्ण भुमिका हुनेरहेछ । यसरी समन्वय र सहकार्य गर्ने क्रममा स्थानीय स्तरमा रहेका स्वास्थ्य संस्था, गा.वि.स. र गा.वि.स.अर्न्तगत रहेका सरकारी तथा गैरसरकारी संस्था जस्तै- बचत तथा ऋण सहकारी संस्था, युवा क्लब र कृषि कार्यालय र गा.वि.स. अर्न्तगत सञ्चालन भएका अन्य कार्यक्रमहरूसंग समन्वय तथा सहकार्य गरी कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको थियो । कार्यक्रम सञ्चालनका क्रममा स्थानिय स्वास्थ्य संस्था अर्न्तगत रहेका महिला स्वयं सेविकाहरूले विशेष गरी समुह गठन तथा समुह परिचालन गर्ने क्रममा सहयोग गरेका थिए, जसले गर्दा समुहमा सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धि काम गर्दा स्वयं सेविकाप्रति पहिले देखि समुदायको विश्वास भएको हुनाले कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सहज भएको थियो । स्वास्थ्य संस्थाका कर्मचारीले विभिन्न कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सहयोग गरेका थिए । साथै गा.वि.स. तथा अन्य संस्था संग मिलि विशेष गरी नारी दिवस, विभिन्न चेतनामुलक सांस्कृतिक कार्यक्रम र अभिमुखीकरण गोष्ठीहरू सञ्चालन गर्दा कार्यक्रम बढि प्रभावकारी रहेको पाइयो । समन्वय र सहकार्य गरी काम गर्दा अन्य कार्यक्रम साग मिल्ने कार्यक्रम सयुक्त रुपमा गर्दा बढी प्रभावकारी रहेको र काम गर्न सहज वातावरण पनि बन्यो । गा.वि.स.संग राम्रो सम्बन्ध स्थापित भएको ठाऊमा हाम्रो समुह तथा संजाललाई आकषिक कोषको रुपमा र क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न पनि आर्थिक सहयोग दिएका थिए । सहकारी संस्थाहरूसंग समुह आबद्धता गर्न नियमित समन्वय र सहकार्य गरिएको थियो । साथै क्लबसंग सडक नाटक गर्न सहकार्य गरिएको थियो भने विद्यालय, गाविस र स्वास्थ्य संस्थाहरूसंग तालिम, गाष्ठीहरूमा आतिथ्यता तथा हल उपलब्ध गराउन, अनुगमन गर्न, पृष्ठपोषण दिन समन्वय र सहकार्य गरिएको थियो ।

प्रमुख सिकाईहरू

- समन्वय गरी कार्य गर्दा कार्यक्रम प्रभावकारी ढंगले सञ्चालन गर्न सकिने ।
- कार्यक्रम प्रति चासो राख्ने ।
- संस्थाप्रति सकारात्मक धारणा हुने ।

(झ) प्रजनन् स्वास्थ्य समन्वय समिति र स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समिति सुदृढिकरण

यस कार्यक्रमले प्रजनन् स्वास्थ्य समन्वय समितिको बैठक संचालन गर्न बेलाबेलामा जि.स्वा.का.लाई बैठक बोलाउन प्रेरित गर्ने, बैठकमा सुरक्षित मातृत्व सवाललाई छफलफमा ल्याउने, परामर्श, राय, सल्लाह, सुभाष लिले आदि जस्ता कार्यहरु हुदै आएको छन । तर, नवलपरासीमा प्रजनन् स्वास्थ्य समन्वय समितिको बैठक अधिल्लो २ वर्ष नियमित हुने गरे पनि हाल आएर यो समिति निश्क्रिय अवस्थामा छ ।

गा.वि.स.स्तरमा यस कार्यक्रमले स्वास्थ्य व्यवस्थापन समितिलाई बेलाबेलामा बैठक बोलाउन प्रेरित गर्ने, सुरक्षित मातृत्वका सवाललाई छफलफमा ल्याउने, सामान्य नीति नियमहरु बनाउने आदि कार्यका लागि सहयोग गर्दै आएको छ । सुरक्षित मातृत्व संजालको अध्यक्ष तथा समता र पहुँच सामाजिक परिचालकलाई आमन्त्रित सदस्यको रूपमा बैठकमा बोलाउने, कार्यक्रमको प्रगति समिक्षा गर्ने, आगामी दिनका लागि कार्ययोजना निर्माण गर्ने काम पनि व्यवस्थापन समितिमा हुने गरेको छ ।

नियमित बैठक बस्न नसकेको प्रजनन् स्वास्थ्य समिति र स्वास्थ्य व्यवस्थापन समितिहरु केही हदसम्म नियमित भएको छन ।

प्रमुख सिकाइहरु

- नियमित भेटघाट तथा आपसी सम्बन्ध बिस्तार गरी कार्य गरिएमा समस्याको समाधान सजिलै पार हुदा रहेछन् । जस्तै : व्यवस्थापन समिति पुर्नगठन
- सफलतापूर्वक नियमित बैठक बसाउन सरकारी निकायले पहल गरे मात्र संचालन हुनेरहेछन ।

(ब) प्रेषण (Referral)

प्रेषण प्रणाली भन्नाले कुनै पनि महिलामा वच्चा जन्माउनु पूर्व वा जन्माउने क्रममा जटिल समस्या आएमा समयमै त्यस्ता जटिल समस्यालाई हल गर्न सक्ने माथिल्लो स्वास्थ्य संस्थामा पठाउने प्रकृया हो । यस कारण मातृमृत्यु कम गर्न यसको ठुलो भुमिका रहेको हुन्छ ।

प्रेषण प्रणालीलाई दुई तहमा बाँड्न सकिन्छ :

समुदाय तह: समुदाय तहको प्रेषण प्रणाली राम्रो गर्न विभिन्न क्रियाकलापहरु गरिएका थिए । सबै खाले समुदायमा गरिएका व्यवहार परिवर्तन संचार (अन्तक्रिया, अभिमुखीकरण, शिक्षामुलक मनोरञ्जन कार्यक्रम, फाँट दैनो भेटघाट, एकादशी मेलामा स्टल कार्यक्रम, पोष्टर र भित्ते लेखन) यस अन्तर्गत पर्दछन्, जसले गर्दा काम बनसमुदाय, गर्भवती, तथा सरोकारवालालाई सुरक्षित मातृत्वको जनचेतना अभिवृद्धि भई जटिल समस्या आएमा तुरुन्तै स्वास्थ्य संस्थामा पठाउन थालिएको छ । साथै, अन्य महत्वपूर्ण क्रियाकलापहरु मध्ये साभेदार संस्थाहरुले प्रेषण पुर्जा बनाएर संजाललाई हस्तान्तरण गरेका थिए । त्यसै गरि स्थानिय स्वास्थ्य संस्थासंग समन्वय गरि प्रेषण पुर्जा लिएर आउने गर्भवती महिलालाई प्राथमिकता दिने तथा अन्य कुरामा पनि सहूलियत गर्ने व्यवस्था मिलाइएको थियो । साथै, यातायात कर्मीहरूसँग पनि समन्वय गरी प्रेषण प्रणालीलाई सुदृढ बनाउन महत्वपूर्ण भूमिका संस्थाहरुले खेलेका थिए ।

स्वास्थ्य संस्था तह : स्वास्थ्य संस्था तहमा पनि प्रेषण प्रणाली राम्रो गर्न जि.स्व.का.को समन्वयमा विभिन्न क्रियाकलापहरु सम्पन्न भए । अ.न.मि तथा मा.शि.का.लाई अन्तरव्यक्ति संचारको तालिमले यसलाई थप टेवा पुगेको थियो । स्वास्थ्य संस्थाका प्रमुख तथा जि.स्व.का. फाँट प्रमुखहरूसँग प्रेषण प्रणालीको अवस्था बारे जानकारी गरियो र समस्या पहिचान गरी त्यसको समाधान गर्न कार्य योजना तयार गरियो । सोहि अनुरूप, जि.स्व.का.ने आर्को जिल्ला तथा इलाका स्तरको बैठकमा यस विषयलाई प्राथमिकतामा राख्ने, जि.स्व.का.को आर्को स्तरमा रहेको प्रेषण पुर्जाको प्रयोग गर्ने, नजिकको अत्यावश्यक प्रसुति सेवा पाइने संस्थामा देखेको सम्बन्ध राख्ने तथा स्वास्थ्य संस्था प्रमुखहरुलाई अत्यावश्यक प्रसुति सेवा तथा प्रेषण प्रणाली बारे अभिमुखिकरण दिने योजना बनाइयो । सोहि बैठकमा नवलपरासी जिल्लाको जनसंख्या अनुशार नक्साङ्कन गरि सेवा विस्तार गर्नुपर्ने आवश्यक क्षेत्रको पहिचान गरियो । पछि स्वास्थ्य संस्थाका प्रमुखहरुका निम्ती

अत्यावश्यक प्रसुति सेवा तथा प्रेषण प्रणाली बारे अभिमुखिकरण सम्पन्न भयो । अभिमुखिकरण गरेपछि अत्यावश्यक प्रसुति सेवा तथा प्रेषण प्रणाली बारे चेतना भई आफनो संस्थाको प्रेषण प्रणालीलाई सुदृढ बनाउन जोड गरेका छन् ।

(ट) जन वकालत (Advocacy)

सुरक्षित मातृत्वका विभिन्न सवालहरुमा जिल्ला तथा गाविस स्तरमा जन वकालतका कार्यहरु हुदै आएका छन् । खासगरी स्थानीय आमा संजालहरुले स्वास्थ्य संस्थामा गुणस्तरीय सेवाका लागि स्वास्थ्य व्यवस्थापन समितिलाई बारम्बार घचघचाउने तथा उपर्युक्त निती नियमका लागि वकालत गर्दै आएका छन् । समुदायका अति गरीब र पछाडि परेका महिलाहरु समयमै पैसाको जोहो गर्न नसकेर अकालमै ज्यान गुमाईरहेका स्थितिमा यहाका आमा समुहले त्यस्ता महिलाहरुको पैसाको कारणबाट मृत्यु नहोस् भन्ने उद्देश्यका साथ आकस्मिक कोषको स्थापना गरेका छन् । समुहमा आकस्मिक कोष स्थापना तथा कोष वृद्धिका लागि आमा संजालले गाविसबाट विनियोजित महिला शशक्तिकरण कोषबाट आकस्मिक कोष समेत छुट्याउन सफल भएका छन् । सो कोष स्थापनाका लागि आमा समुहहरुको छाता संघठन संजालले विभिन्न चरणमा आमा समुहको बैठक बसी सो कोषको आवश्यकताका बारेमा प्रकास पारेको थियो । आमा संजालले कार्यक्रम प्रस्तावना पेश गरी गाविसबाट आकस्मिक कोष छुट्याई आमा समुहहरुमा वितरण गरेको छ र त्यसको प्रयोग निर्देशिका अनुसार कार्य गर्दै आएको छ ।

सफलताका केही उदारणहरु

- गा.वि.स.बाट बजेट विनियोजन (सुरक्षित मातृत्वको लागि)
- स्वास्थ्य संस्थामा स्वास्थ्य कार्यकर्ताको पदपूर्ति (सेवामा गुणस्तर वृद्धि)

कोल्हुवा गाविसको नवलपुर हे पो मा दक्ष प्रसुतिकर्मीको सरुवाहुदाँ त्याहांको स्वास्थ्य व्यवस्थापन समितिले जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय गई दबाव सृजना गरी स्वास्थ्य कार्यकर्तालाई फिर्ता बोलाएका छन् । समता र पहाच कार्यक्रमले समुदायमा जनचेतना अभिवृद्धि गरेको र स्वास्थ्य संस्थामानै सुत्केरी गराउनु पर्ने माग बढेकोले स्वास्थ्य व्यवस्थापन समितिले जनस्वास्थ्यमा दबाव दिई स्वास्थ्यकर्मी फिर्ता बोलाएको थियो । हाल नवलपुर हे.पो.मा स्वास्थ्यकर्मी र व्यवस्थापन समितिको सकीयतामा २४ घण्टे सुत्केरी सेवा उपलब्ध छ । साथै नेपाल सरकार बाट प्रसुति कक्ष निर्माण गर्नकालागि बजेट विनियोजन गरिएको छ । यसरी सुरक्षित मातृत्वले कोल्हुवा गाविसमा जनचासो राख्न सकेको छ

गा.वि.स.बाट बजेट विनियोजन (सुरक्षित मातृत्वको लागि): गाविसको परिषदबाट बजेट विनियोजन गर्ने भएकोले मैनाघाट, दुम्किबास र नारायणीमा स्वास्थ्य संजाललाई महिला शशक्तिकरणको बजेट उपलब्ध गराउने निर्णय भएको छ र सो रकम आकस्मिक कोषमा राख्ने संजालले निर्णय गर्दछ । साथै संजालकोलागि विउ पुँजी पनि गाविसले उपलब्ध गराएको छ । यस प्रकारको रकम गाविसबाट प्राप्त गर्न संजालको बैठकमा संजालले कुन कुन क्षेत्रमा कामगर्ने भनि छलफल गरेर प्रस्तावना पत्र तयार गरिन्छ । उक्त प्रस्तावनालाई गाविसमा पेश गरिन्छ र सोहि प्रस्तावनाका आधारमा सर्वदलिय बैठकमा छलफल हुन्छ र परिषदबाट रकम विनियोजित गरिन्छ ।

(ठ) आवाज संकलनको नतिजा आदान प्रदान

यस कार्यक्रमको एक प्रमुख उद्देश्य आवाज संकलन गर्ने र त्यसको आधारमा वकालत गर्ने रहेको थियो । आवाज संकलन एउटा अनुशान्धनात्मक विधि हो जसले समुदायमा रहेका लक्षित बर्गहरूको अवस्था, सेवाको गुणस्तर तथा सेवाप्रदायकको व्यवहार आदिवारे तथ्य संकलन गरेर विभिन्न स्तरमा वकालत गर्ने तथा सोही अनुरूप रणनीति तयार गर्ने रहेको थियो । सोहि अनुरूप गा.वि.स. स्तरमा, साभेदार संस्था स्तरमा तथा जिल्ला स्तरमा आवाज संकलनका तथ्यहरू प्रस्तुत गरिएको थियो र त्यसैको आधारमा छलफल, अर्न्तकृया तथा आवश्यकता पहिचान गरी कार्ययोजना तयार पारिएको थियो ।

समता र पहुच कार्यक्रमको रणनीतिमा पनि उपयुक्त परिर्माण गर्न आवाज संकलनको ठुलो भुमिका रहेको छ । साथै, एक्सन एड नेपालले पनि यसको तथ्यलाई विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरमा प्रस्तुत गरि वकालत गर्दै आएको छ ।

आवाज संकलनका लागि नवलपरासी जिल्लामा सुर्खेतको स्याक् भन्ने सामाजिक संस्थाले कार्य गरेको थियो । सो संस्थाले Key Informants Monitoring Tools, Indepth Interview को प्रयोग गरी समुदायका विभिन्न उमेरका महिलाहरू, तथा स्वास्थ्य संस्था प्रमुखसंग अर्न्तवार्ताको माध्यमबाट आवाज संकलन गरेको थियो ।

सुरक्षित मातृत्व प्रबर्धनका लागि जन आवाज संकलनको जिल्ला स्तरी सूचना आदानप्रदान कार्यक्रम

Output of Voice Sharing

- DHO realized that the health workers from local health centres to district hospital should be made more responsible and accountable.
- Action/ follow up is needed for more concrete action for improving SMNH services at field level mainly led by DHO
- Awareness raising campaigns should be reached to grassroots level.
- Everyone advised that such research/activities should be regularly conducted for clearing misconceptions if any and to know the actual status of the progress of "Overall coordination" efforts
- The concerned Social Motivators should also submit progress to the concerned local health centres so that health staffs will also be aware of the EAP activities.
- Media were positive about the coverage (local language/media) of SMNH and EAP activities in Nawalparasi
- DHO advised that regular reporting of progress at DDC, DHO including line agencies should be considered and the mechanism for such data availability to be developed during RHCC meeting.

(ड) संजालको निर्माण, व्यवस्थापन र उपयोग

सुरक्षित मातृत्व समता र पहुच कार्यक्रम अर्न्तगत गा.वि.स.मा समुहहरू गठन भइसकेपछि सुरक्षित मातृत्वका सन्देश सम्पूर्ण जनसमुदायमा पुर्‍याउन तथा महिला अधिकारसँग सम्बन्धित सवाल र समस्यालाई सम्बन्धित निकायसम्म पुर्‍याई समस्या समाधान गर्नको निम्ति मूल शक्तिको आवश्यकता महशुष भयो ।

गा.वि.स. अर्न्तगत गठन भएका आमा समुहबाट एक-एक जना प्रतिनिधि ल्याएर गा.वि.स. स्तरीय महिला सञ्जालको गठन भयो । सञ्जाल गठनको साथसाथै संजालको नीतिनियम तयार गरीयो । सञ्जाल निर्माण पछि यसले विशेष गरी सुरक्षित मातृत्व तथा महिला अधिकारसँग सम्बन्धित समस्या र सवालको उठान गर्ने र समस्या समाधान गर्ने गरेका छन् । समुहमा तथा समुदायमा उत्पन्न समस्या र सवाललाई सरोकारवाला निकाय सम्म पुर्‍याउने र समाधान गर्ने गराउने गरेका छन् । संजालमा आवश्यकता अनुसार समिति तथा उपसमिति गठन गरी समुहको अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने गरेका छन् ।

विजय विकास स्रोत केन्द्रद्वारा संजाल निर्माण गर्दा स्वास्थ्य व्यवस्थापन समितिसंग समन्वय गरी व्यवस्थापन समितिको प्रतिनिधि, महिला स्वयं सेविका र समुहले निर्णय गरी पठाएको प्रतिनिधि सहितको संजाल निर्माण गरियो ।

परिवार नियोजन संघद्वारा विभिन्न आमा समुहका प्रतिनिधि, गाबिस सचिव, स्वास्थ्य व्यवस्थापन समिति लगायतको बैठक बसाइ आमा समुह संजालको निर्माण भयो । जसमा गाबिस सचिव सदस्य सल्लाहाकार, स्वास्थ्य व्यवस्थापन प्रमुख सदस्य सल्लाहाकार, संजाल अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सचिव, कोषाध्यक्ष र बाँकी अन्य सदस्य गरी आमा समुह संजालको निर्माण गरियो । संजालको काम, कर्तव्य र अधिकारको बारेमा सबै संजालका सदस्यहरुबाट सल्लाह सुभाब लिई त्यसको व्यवस्थापन र जिम्मेवारी बाडफाड गरियो ।

प्रमुख सिकाईहरु

- महिला स्वयं सेवकहरुलाई समावेश गराउँदा समुहहरुको स्वयं सेवकहरु प्रति विश्वास बढ्ने र विशेषगरी दलित र जनजातिका महिला स्वयं सेवकहरुले संजाललाई बढि सक्रिय बनाउने रहेछन् ।
- संजालले समूहमा रहेको आकस्मिक कोषको अनुगमन गर्दा समूह सक्रिय हुने र आकस्मिक कोषको दुरुपयोग नहुने रहेछ ।
- कार्यक्रम सञ्चालनको प्रारम्भिक चरणमा नै संजालको अवधारणाबारे समुहलाई जानकारी गराई संजाल निर्माण गर्नु पर्ने रहेछ ।

- जस्तै दुम्किवासको स्वास्थ्य चौकीमा सुत्केरी गराए वापत लाग्ने शुल्कमा कमी ल्याउन दबाब, स्वास्थ्य चौकीमा पनि आकस्मिक कोष राख्न पहल ।
- नारायणी गाविसको स्वास्थ्य संजाल नै सहकारीमा दर्ता भएको तथा यो नारायणी गाविसको पहिलो महिला सहकारी संस्था भएको
- मैनाघाटको स्वास्थ्य संजालले गाविसमा पहल गरी महिला सशक्तिकरणको रु ३०००० निकासा गर्न सफल भई आकस्मिक कोषमा वितरण गरेको र महिला अधिकार सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्न रु १०,००० छुट्याएको

५. अनुगमन र मूल्यांकन

सुरक्षित मातृत्व प्रवर्धनका लागि समता र पहुँच कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन होस भन्ने अभिप्रायले सुरक्षित मातृत्व सहयोगी कार्यक्रम खि लिएर साभेदार संस्थाहरुद्वारा पनि अनुगमन गर्ने गरिएको थियो । अनुगमनलाई खास गरेर प्रक्रियागत उपलब्धी र नतिजापरक दुई रुपवाट हेरिएको थियो । अनुगमनका क्रममा एक्सनएडका केन्द्रीय प्रतिनिधि, समता र पहुँच कार्यक्रम एक्सनएड नेपालका टिम लिडर, DFID का स्वास्थ्य सल्लाहकार, मूल्यांकन तथा अनुगमन परामर्शकर्ता, आवाज संकलन विशेषज्ञ, सुरक्षित मातृत्व सहयोगी कार्यक्रमका प्रतिनिधि, राष्ट्रिय स्वास्थ्य शिक्षा सूचना तथा सन्चार केन्द्र लगायत विभिन्न व्यक्तित्वहरुवाट अनुगमन भएको थियो ।

जिल्ला स्तरमा जिल्ला संयोजक, जिल्ला जनस्वास्थ्यका फोकल पर्सन, संस्थाका पदाधिकारी आदिवाट प्रत्यक्ष वा परोक्ष रुपमा अनुगमन भएको थियो । जसले गर्दा कार्यक्रमको प्रभावकारीता वढाउन मद्दत मिलेको अनुभव भएकोछ ।

ज्ञान, धारणा र व्यवहारको प्रारम्भिक सर्भेक्षणको आधारमा भएको उपलब्धीलाई मूल्यांकन गर्न परियोजनाको अवधिको अन्त्यतिर **Endline Survey** गरिएको थियो तर त्यसको नतिजा आउन वांकि नै । आर्थिक व्यवस्थापनको चुस्तिका लागि आन्तरिक तथा बाह्य लेखा परिक्षण निकायवाट लेखा परिक्षण गरिएको थियो ।

अनुगमन र मूल्यांकनको निम्न प्रणाली रहेको थियो :

(क) सहभागितामूलक समिक्षा (Monthly Review and PRRP)

सुरक्षित मातृत्वमा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने अभियान अन्तर्गत सहभागीमूलक समिक्षा पनि एक थियो । यस कार्यक्रमले मासिक रुपमा सामाजिक परिचालक, कार्यक्रम संयोजक, फोकल पर्सन तथा संस्थाका जिम्मेवारी व्यक्तिहरूसंग बसी कार्यक्रमको प्रभाव र असरको बारेमा समिक्षा हुदै आएको थियो । त्यस्तै गरेर हरेक छ महिना तथा बार्षिक रुपमा जिल्ला तथा केन्द्रमा यस्ता सहभागीमूलक समिक्षा तथा योजना निर्माण हुने गरेको थियो । त्यसमा बर्ष भरिका उत्कृष्ट कार्यहरुको सुचना आदान प्रदान तथा समिक्षा र योजनाहरुको निर्माण हुने गरेको थियो ।

सिकाई

- नियमित भेटघाट तथा बेलाबेलाको सिकाई आदान प्रदान कार्यक्रमले कर्मचारीमा नयाँ सोचको विकास तथा उत्कृष्ट कार्यहरुको समिक्षा गर्ने विश्वास बढेको ।
- कर्मचारी बिचमा आपसी सद्भाव तथा स्वच्छ प्रतिस्पर्धाको विकास हुने ।

(ख) स्थलगत भ्रमण (Field Visits)

स्थलगत भ्रमणमा जाँदा सम्बन्धित गाविसका समूहहरूसंग समन्वय गर्ने गरिन्छ । विभिन्न पक्षहरुको चेक लिस्ट तयार गरी भ्रमणमा सहभागी भएकाहरुलाई कार्यभार बाडफाँड गर्नेगरिन्छ जसले गर्दा व्यवस्थापन पक्ष राम्रो हुन सकोस् । भ्रमण पछि भ्रमणका सिकाईहरु र उपलब्धिहरुबारे छलफल गरिन्छ, र आफ्नो कार्यमा सुधार ल्याउन वा अन्यका लागु गर्न सकिने सिकाईलाई लागु गरिन्छ ।

सिकाई

- अन्तर गाबिस तथा जिल्लाको अध्ययन भ्रमणबाट त्यहाका सफल कार्यक्रमहरु को जानकारी भई आफनो ठाउमा लागु गरेर कार्यक्रमलाई प्रभावकारी पार्न सकिने ।
- माथिल्लो तहबाट फिल्डमा गई अनुगमन गर्दा सामाजिक परिचालक तथा अन्य कर्मचारीको मनोवल बढ्ने

(ग) संयुक्त अनुगमन (Joint Monitoring)

समूह अनुगमन नियमितरुपमा गा.वि.स. स्तरमा सरोकारवालाहरु, संजालका सदस्यहरु, संस्थाका प्रतिनिधिहरुबाट हुने गर्दथ्यो । त्यसै गरि, जिल्लास्तरमा सरोकारवालाहरुद्वारा संयुक्त अनुगमन भएको थियो । अनुगमन गर्दा कुन कुन पक्षलाई बढी महत्व दिने भन्ने पहिलैने चेक लिस्ट तयार गरि सोहि अनुसार अनुगमन गरिएको थियो ।

प्रमुख सिकाई

- समूहको वास्तविक अवस्था पत्ता लाग्ने ।
- समूहहरुले सूझाव र पृष्ठपोषण प्राप्त गर्ने ।
- समूह सक्रियतामा सहयोग पुग्ने ।

संयुक्त अनुगमन : एक अनुभव

एक्सन एंड नेपालद्वारा संचालित समता र पहुँच कार्यक्रम लागु भएका क्षेत्रहरुमा सरकारी निकाय प्रतिनिधि तथा सरोकारवालाहरुको संयुक्त अनुगमन कार्यक्रमको सिल-सिलामा मिति २०६६/०२/२४ गतेका दिन कुशमा गा.वि.स. र रामपुर खडौना गा.वि.स.मा भ्रमण कार्यक्रम रहेको थियो । अनुगमनमा हामी जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, महिला विकास कार्यालय, जि.वि.स., इन्द्रेणी सामाजिक विकास मञ्च, पत्रकार, रेडियो परासी (एफ.एम.) लगायतको एक समूहले कार्यक्षेत्र कुशमा गा.वि.स.का लक्ष्मी महिला समूह, गरिबी निवारण महिला समूह तथा रामपुर खडौना सञ्जालसंग भेटघाट गरी बैठक संचालन, समूह सञ्जाल निर्माण, आकस्मिक कोष, आकस्मिक यातायात आदि सम्बन्धी छलफल गरियो ।

सुरक्षित मातृत्वको बारेमा गर्भावस्थादेखि नवजात शिशु हेरचाह, स्याहार सुसार र गर्भावस्थामा ४ पटक गर्भ जाँच गराउनु पर्ने, आमा र बच्चा दुवैले पोषणयुक्त खाना खानु पर्ने, विभिन्न खोपहरु समयमा पूरा गर्नु पर्ने साथै गर्भावस्थामा आमा र बच्चा दुवैलाई हुन सक्ने विभिन्न खतराको अवस्था बारेमा राम्ररी कुरा बुझी अरु सदस्यहरुलाई समेत कुरा बुझाउने गरेको पाइयो । परिवार नियोजनको हकमा मुस्लिम समुदायमा समेत सुधार आई परिवार नियोजन अस्थायी साधन प्रयोगमा वृद्धि भएको सुरक्षित मातृत्वको अधिकार सम्बन्धी राम्ररी कुरा बुझेर आफै सेवा लिन आउने गरेको पाइयो । समूह तथा सञ्जाल समितिमा मासिक र आवश्यकता अनुसार बैठक बस्दै आएको र बैठकमा बचत, संकलन, आकस्मिक कोष संकलन, सुरक्षित मातृत्व, प्रजनन स्वास्थ्य समस्या माथि छलफल हुने गरेको पाइयो । प्रत्येक समूहबाट प्रतिनिधित्व गरी निर्माण गरिएको सञ्जाल ज्यादै बलियो एवं दिगो रहने साथै गा.वि.स. स्तरदेखि समुदाय स्तरसम्म सहज रुपमा सेवाको पहुच पुग्ने भएको हुदा यो बनावट एउटा संस्थागत विकासको स्वरुप भएको पाइयो ।

हाल समूहहरुमा रु.७०००/- सात हजारदेखि रु.८०००/- (आठ हजार रुपैयाँ) मात्र प्रति समूहले आकस्मिक कोष जम्मा गरेको छ भने सञ्जाल समितिमा रु.५०००/-सम्म कोष रहेको र परिचालन पनि निकै राम्रो गर्ने गरेको पाइयो । आकस्मिक यातायातको कुरा गर्दा रामपुर खडौनामा प्रत्येक वर्षायाममा बाढीको प्रकोप हुने र यातायातको सुविधा नभएको कारणले आकस्मिक यातायात तथा साइकल एम्बुलेन्सको महत्व निकै बढेको पाइयो । अन्य साधन नभएको र आपतकालीन समयमा तत्काल उपचारको लागि सबै वडाहरुमा यातायातका साधन अपूग भएको कारण उक्त साइकल एम्बुलेन्सको माग बढेको छ ।

समूहका सदस्यहरुले मासिक बचत संकलन, आकस्मिक कोष संकलन बाहेक अन्य महिला र बालबालिका सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रमहरु जस्तै च्याली, सरसफाई, घरेलु हिंसा मुक्त कार्यक्रम जस्ता कार्यक्रम संचालन गर्दै आएको पाइयो ।

अनुगमनमा देखिएका समस्या तथा सुधार गर्नु पर्ने पक्षहरू:- समुह तथा सञ्जाल समितिको मासिक बैठक केही समय देखि यता नियमित बस्न नसकेको हुदा बैठकको महत्व बुझी मासिक वा आवश्यकता अनुसार बैठक नियमित गर्न पर्ने देखियो । कार्यक्रमले बचत, आकस्मिक कोष बाहेक अन्य आई पर्ने विभिन्न समस्या जस्तै: घरेलु हिंसा, दाइजो प्रथा आदि बारे चेतना मुलक कार्यक्रम संचालनमा समेत विशेष जोड दिनु पर्ने देखियो । गा.वि.स. स्तरमा रहेका सञ्जाल समितिलाई दिगो राख्न विभिन्न कार्यक्रम र आर्थिक सहयोगसंग-संगै उनीहरूको शक्तिकरण र क्षमता अभिवृद्धिमा जोड गर्न पर्ने देखियो ।

- मीना लामा, महिला विकास कार्यालय, नवलवरासी

(घ) सामाजिक लेखाजोखा (Social Audit)

प्रकृया : गाविस स्तरिय सामाजिक लेखाजोखामा गाविसका अगुवाहरु, राजनितिक दलका प्रतिनिधिहरु, स्वास्थ्य संस्थाका प्रतिनिधिहरु, गाविसका प्रतिनिधिहरु, समूहका तथा संजालका प्रतिनिधिहरुको उपस्थितिमा संस्थाले सम्बन्धित गाविसमा गरेका क्रियाकलापहरुबारे बजेट र खर्च सहितको जानकारी गराइन्छ । साथै आगामि वर्षका लागि सम्भावित कार्यक्रमहरुबारे छलफल गरिन्छ । यस प्रकार को प्रस्तुती र छलफलले संस्था प्रति सबैले सकारात्मक दृष्टिकोण बनाउनाका साथै पारदर्शीताको पनि महसुस गर्दछन् । कार्यक्रमले सम्बन्धित गाविसमा ल्याएको प्रभावबारे जानकारी गराउन प्रत्यक्षरूपमा कार्यक्रमबाट लाभान्वित व्यक्तिहरुलाई पनि उपस्थित गराई वहाहरुबाटनै आफ्ना अनुभवहरु भन्न लगाइन्छ ।

प्रमुख सिकाईहरु

- सहभागितामूलक समिक्षा गर्नाले समूदायले पारदर्शीताको अनुभव हुने ।
- कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सहयोगी वातावरणको सृजना हुने ।
- गाविसका अगुवाहरु, राजनितिक दलका प्रतिनिधिहरु, स्वास्थ्य संस्थाका प्रतिनिधिहरु, गाविसका प्रतिनिधिहरु, समूहका तथा संजालका प्रतिनिधिहरुले कार्यक्रमबारे जानकारी पाउनाले चासो बढने ।

६. कार्यक्रमको प्रभाव

यो कार्यक्रम लागु भएपछि विपन्न र दलित समुदायका दिदीवहिनीहरु संगठित भई समूहमा सुरक्षित मातृत्व तथा अन्य महिला सम्बन्धी समस्याहरुको छलफल गर्ने गरेकाछन् । यस वाहेक निम्न अवस्थामा सुधार भएकोछ :

- गर्भवती महिला र अनमी बिच सहज सम्बन्ध कायम भएको छ र स्वास्थ्य संस्थामा अनमीहरुको राम्रो व्यवहारले ANC , PNC र स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरीहुनेको संख्यामा वृद्धि भएको छ ।
- गाविसका अगुवाहरुलाई कार्यक्रमका मुख्य मुख्य क्रियाकलाप र उपलब्धीबारे जानकारी गराउँदा सकारात्मक प्रतिक्रिया र सुभावहरु प्राप्त भएका छन् । विशेष गरि तीज गित प्रतियोगिता र सडकनाटकको प्रभावकारिता बारे समय समयमा अभिव्यक्तिहरु व्यक्त गर्ने गरेका छन् ।
- सबै गाविसहरुमा गरी जम्मा ४९३ समुहहरुमा आकस्मिक कोषको स्थापना भएको छ । जसको प्रभावले गर्भवती महिलाहरु स्वास्थ्य संस्थामा गई सुत्केरी हुनेको संख्यामा वृद्धि भएको छ । आकस्मिक कोष वृद्धिका लागि महिला समुहहरुले पहल गरी रहेका छन् ।
- आकस्मिक कोष परिचालनको अनुगमनकार्य संजाल मार्फत शुरु भएको छ । प्रसौनी गा वि स को स्वास्थ्य संजालले आकस्मिक कोषको अनुगमन गरि समूहहरुलाई सुभाव दिने गरेका छन् ।
- गाविस अध्यक्ष वा स्वास्थ्य संस्था प्रमुखलाई आगामी कार्यक्रम बारे समयमै जानकारी गराउदा सहयोग प्राप्त भएको छ । जस्तै तालिमहरु सञ्चालन गर्दा गा वि स अध्यक्ष वा हे पो इन्चार्जले आफ्ना भनाईहरु राखि सहभागीहरुको हौसला बढाउनु भएको छ ।
- महिला स्वयं सेविकाहरुले सहयोगिको भुमिका खेलेका छन् । दुम्किबास गाविस कि मिना रानाले हे पो व्यवस्थापन समितिको बैठक बस्न पहल गरि स्वास्थ्य समस्याहरु राख्ने गर्नु भएको छ ।
- गा वि स स्तरमा महिलाहरु संगठित भई स्वास्थ्य संजालको स्थापना भएको छ ।
- महिला हिंसा विरुद्ध आवज उठाएको । मैनाघाट गा वि स को स्वास्थ्य संजालले मैनाघाट माइति भएकी एक महिला लाई उसको श्रीमानले हत्या गरेकोमा संजालको अगुवाईमा हत्यारालाई जेल चलान गराउन सफल भएको छ ।

सुरक्षित मातृत्वको ज्ञान र ब्यवहारमा परिवर्तन -

गर्भवति स्याहार सम्बन्धि परम्परागत मूल्य र मान्यतामा परिवर्तन

गर्भवति अवस्था एक विशेष अवस्था हो भन्ने नबुझेका समुदायका व्यक्तिहरु अहिले गर्भवति अवस्थामा देखापर्ने खतराका लक्षणहरु र सुत्केरी तथा नवशिशु स्याहार सम्बन्धी कुराहरुमा सचेत भएका छन् । गर्भ तथा प्रसवको अवस्थामा परम्परागत मूल्य र मान्यताको आधारमा गर्ने गलत व्यवहारहरुमा कमी आएको छ ।

समुदायमा महिला समूह गठन गरी समूह परिचालनको माध्यमबाट सुरक्षित मातृत्वको बारेमा जानकारी पाएपछि समुदायमा अहिले सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी ज्ञानमा वृद्धि भएको छ । यसरी पाएको जानकारीलाई समुदायका व्यक्तिहरुले आफ्नो व्यवहारमा पनि सो कुरा लागु गरिरहेका छन् । सासुले गर्भ जाँच गराउन नदिने तथा गर्भवति महिलाले स्वयम् लाजका कारण सेवा नलिने जस्ता व्यवहारमा परिवर्तन भएको छ ।

प्रसौनी ३ की ४२ वर्षीय लालरामी चौधरीले आफ्नो आठौं गर्भमा पहिलो पटक गर्भवती जाँच गराई आइरन चक्की खाएकी छन् । एकातिर हेर्दा हाल पनि अधिक बच्चा जन्माउने प्रचलन कायमै रहेको देखिन्छ । तर सुरक्षित मातृत्वको दृष्टिकोणबाट हेर्दा समता र पहुँच कार्यक्रमको प्रभावले आठौं पटकमा स्वास्थ्य संस्थामा ल्याउन र स्वास्थ्य सेवा लिन सक्ने

वातावरण सृजना गर्न सफल भएको छ । नारायणी ६ की प्रमिला परिवारले गर्भवती अवस्थामा खतराका लक्षण चिन्न सक्ने भएकै कारण स्वास्थ्य संस्थामा गई उपचार गरी गर्भपतन हुनबाट बच्नु भएको छ र स्वास्थ्य संस्थामा लैजान प्रमिलाकी सासूले धेरै सहयोग गर्नु भएको छ ।

विशेष गरी प्रसव अवस्थामा लामो व्यथा लागेमा र अन्य समस्या भएमा धामी भाँक्रीप्रति विश्वास गरी घरमै राख्ने र भारफुक मात्र गर्ने परिवारका सदस्यहरू पनि अहिले सुरक्षित प्रसूतिको लागि स्वास्थ्य संस्था नै जाने गरेका छन् । सुडेनी तथा धामीभाँक्रीले पनि प्रसूतिको लागि स्वास्थ्य संस्थामा नै पठाउने गरेका छन् । धामी/भाँक्रीहरूले भि.डि.आर.सी.द्वारा संचालित तालिम पश्चात् गर्भवतिलाई स्वास्थ्य संस्थामा पठाउने गरेका छन् । मैनाघाटका धामी चूडासिंह ढेङ्गाले आगामी वर्षको योजनामा पनि यो तालिम राख्ने प्रस्तावका साथ तालिम धेरै प्रभावकारी भएको र तालिम पश्चात् गर्भवतिहरूलाई फुक्ने काम कम भएर जाने विश्वास व्यक्त गर्नु भयो ।

नारायणी गा.वि.स.का धामी लिला नाथ महतोले गर्भवति महिलालाई छिटै स्वास्थ्य संस्था पठाउने गरेको र समुहमा नभएको महिलालाई आकस्मिक कोषबारे जानकारी पनि दिने गरेकोमा वार्षिक समिक्षामा पुरस्कृत हुनु भएको थियो । पुरस्कृत हुदा हाल पनि धामी काममा सक्रिय रहेको तर सुरक्षित मातृत्व तथा नवशिशु स्याहारका विषयमा फुकफाक गर्ने काममा सक्रिय नभई स्वास्थ्य सेवा लिनु पर्नेमा जोड दिने कुरा बताउनु भयो ।

कोल्हुवा गा.वि.स.की सुडेनी टुरिस्टा गुरौले नियमित रुपमा गर्भवती महिलाहरूलाई स्वास्थ्य संस्थामा जाँच गराउन पठाउनुका साथै आफूले पनि लिएर जाने गरेको बताउनु भयो ।

सुडेनीहरूले तालिम पश्चात् सुरक्षित मातृत्वको महत्व बुझी गर्भवतीलाई स्वास्थ्य संस्था पठाउने र आवश्यक परेमा स्वयंले पनि लिएर जाने गरेका छन् । नारायणी गा.वि.स.की रेशम कुमारी महतोले घरमा सुत्केरी गराउन छोडी नियमितरुपमा स्वास्थ्य संस्था पठाउने र आवश्यक परेमा लिएर पनि जाने गर्नु भएकोमा गा.वि.स.को वार्षिक समिक्षामा पुरस्कृत पनि हुनु भएको थियो ।

गर्भवती महिलालाई पारिवारिक सहयोग

अहिलेको अवस्थामा गर्भवती महिलाको श्रीमान् तथा सासूले गर्भवती महिलाको विशेष ख्याल गर्ने गरिरहेका छन् । विशेषगरी मधेशी समुदायको महिलालाई स्वास्थ्य संस्था र स्वास्थ्य जाँचको लागि जाने स्थानको बारेमा राम्रो सँग जानकारी नहुने हुदा गर्भवतीको श्रीमान् तथा सासू र ससूरा सम्पूर्णले गर्भवती स्याहारमा ख्याल गर्ने गरेका छन् । म.स्वा.स्वम.सेविका सँग आडरन चक्क ल्याइदिने काम पनि श्रीमान तथा सासूले नै गर्ने गरेका छन् । पहिले गर्भवती अवस्थामा होस वा सामान्य अवस्थामा महिलाले घरपरिवारदेखि खेतबारी सम्म सम्पूर्ण काम गर्नु पर्थ्यो तर अहिले गर्भवती अवस्थामा महिलाले घरको सामान्य काम मात्र गर्न लगाउने गरेका छन्, घर बाहिरको । काम श्रीमान तथा सासूले गर्ने तर गर्भवती महिलाले घरबाहिरको भारी काम गर्न दिदैनन् ।

समूहको महत्व बुझि अन्याय विरुद्ध आवाज उठाउने कुराको धालनी भएको छ । मुकुन्दपुर ५ भैसाखोरी निवासी मूना सुनारले मन्दिरमा प्रवेश नपाए पछि समुहमा छलफल गरी मन्दिर व्यवस्थापन समितिमा समूहले सार्वजनिकरुपमा आवाज उठाए पछि सबै जातजातीका व्यक्तिहरू समानरुपले मन्दिर प्रवेश गर्न पाउने निर्णय गराउन सफल भएकी छन् ।

पारीवारिक सहयोग

नवलपरासी जिल्ला कोल्हुवा गाविस वडा नं.७ इटौरा स्थित ४३ बर्षिय टालकुमारी महतो आमा समूहकी सदस्य हुन् उनी सामान्य साक्षर पनि छन् । ७ कठ्ठा जग्गाजमिन भएका १२ जनाको उनको परिवारले कृषि र ज्यालामजदुरी गरी आफ्नो जिविका चलाएका छन् । टालकुमारी महतोले आमा समूहको बैठकमा आएर सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी छलफल तथा आकस्मिक कोष खडागर्नमा पनि काम गर्ने गर्छिन् । टालकुमारीकी बुहारी लक्ष्मी महतो पहिलो पटक गर्भवती छन् र टालकुमारीले "गर्भवती महिला, श्रीमान् र सासूका लागि सुरक्षित मातृत्व" सम्बन्धी तालिम पनि लिएकी छन् । उनले आफ्नी बुहारीलाई समूहको छलफलमा ल्याउने, गर्भ जाच गर्नका लागि हेल्थपोष्टमा पठाउने गर्न थालिन् ।

मिति २०६४-६-१ गते उनकी बुहारी लक्ष्मीलाई सुत्केरी व्यथा लाग्यो, व्यथा लागेपछि लक्ष्मीलाई सुत्केरी गराउनका लागि सासू र देवर भएर हेल्थपोष्टमा लगे । हेल्थपोष्टले जटिल देखेर उनलाई प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र दुम्कौली रेफर गरिदियो । त्यसपछि टालकुमारीले आकस्मिक कोषबाट रु१,९००/- लिएर PHC लगिन् । PHC ले पनि भरतपुर अस्पताललाई रेफर

गरिदिपछि एम्बुलेन्स बोलाएर भरतपुर लगी सुरक्षित रूपमा सुत्केरी गराइन् । अहिले उनले बुहारीलाई निकै माया र सहयोग गरेकी छन् । उनले बुहारीलाई काममा सहयोग गर्नुका साथै सुत्केरी जाच गर्न पठाउने, महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाबाट आइडरन चक्की ल्याएर खान दिने गरेकि छन् । यो देखेपछि समुदायका अरु गर्भवती महिलाहरु पनि नियमित रूपमा स्वास्थ्य जाच गराउने, स्वास्थ्य संस्थामा नै गएर सुत्केरी हुने गरेका छन् ।

दक्ष प्रसुतिकर्मीबाट प्रसुति गराउने संख्यामा वृद्धि

स्वास्थ्य संस्थाको सेवामा नकरात्मक भावना राख्ने र रुढीवादी परम्परामा विश्वास गर्ने भारतसँग सिमाना जोडिएका दक्षिणी गा.वि.स.का समुदायको अहिले स्वास्थ्य संस्थाप्रति विश्वास बढेको छ । जसले गर्दा उनीहरू अहिले स्वास्थ्य संस्थामा सेवा लिनको निम्ति जान थालेका छन् । केही गा.वि.स.हरूमा कार्यक्रम सञ्चालन अगाडि घरबाट बाहिर ननिस्कने, घुम्टोमा नै सिमित रहने महिलाहरू कार्यक्रम सञ्चालन पश्चात् स्थानीय स्तरमा गठन गरीएका आमा समूहहरूमा आवद्ध भएर सुरक्षित मातृत्व तथा नव शिशु स्याहार लगायत विभिन्न प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी समस्याहरूका बारेमा छलफल गर्न थालेपछि समुदायमा यस्तो परिवर्तन देखिएको छ । हाल स्थानीय उपस्वास्थ्य चौकीदेखि लिएर प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रसम्म सेवा लिन जानेको संख्यामा वृद्धि भएको छ । यस क्षेत्रको जगन्नाथपुर प्रा.स्वा.का.को सुरक्षित मातृत्व सेवाको तथ्याङ्कले पनि यस सम्बन्धी पुष्टी गर्दछ ।

कम्तिमा पहिलो पटक गर्भवती सेवा लिएका महिलाको संख्या

	०६२/०६३	०६३/०६४	०६४/०६५
दलित	४७	५१	८५
पछाडि पारिएका जनजाति	१५६	१४७	१४५
असमावेसी	६५	८९	११४
धार्मिक अल्पसंख्यक	२२	३१	२९

स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुती गराएका महिलाको संख्या

	०६२/०६३	०६३/०६४	०६४/०६५
दलित	२०	१८	६१
पछाडि पारिएका जनजाति	५०	४२	५३
असमावेसी	३१	४३	६९
धार्मिक अल्पसंख्यक	१२	८	८

- दिपेश हरिजन, सामाजिक परिचालक
इन्द्रेणि सामाजिक विकास मंच, भृजहवा

महिला संजालको प्रभाव

शिविर संचालन गर्न सक्षम भए संजाल

एक्सन एड नेपालको प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोगमा विजय विकास श्रोत केन्द्रद्वारा संचालित समता र पहुच कार्यक्रम अन्तर्गत यस प्रसौनी गा.वि.स. मा गठीत प्रसौनी स्वास्थ्य महिला सञ्जालले गत २०६५/१०/१५ र १६ गतेका दिन विभिन्न संघ संस्थासंग समन्वय गरी पाठेघर सम्बन्धि स्वास्थ्य शिविर संचालन गरेको थियो ।

यस गा.वि.स.मा समय समयमा आमा समूहको तथा सञ्जालको बैठकमा विशेषतह गरीव तथा दलित महिलाहरुमा पाठेघर सम्बन्धी समस्या प्रमुख चुनौतीको रूपमा छलफल भएको हुदा सञ्जालले यस समस्यालाई केही हदसम्म निराकरण गर्न

निर्णय गर्दै आफ्नै पहलमा हिमकिरण सामुदायिक स्वास्थ्य केन्द्र, हसौरा संग प्राविधिक सहयोगका लागि समन्वय गरी २ दिने पाठेघर परिक्षण शिविर आयोजना गरेको थियो ।

उक्त शिविरमा प्रसौनी साथै अन्य छिमेकी गा.वि.स.बाट २१४ जना महिलाले पाठेघर परिक्षण गराएका थिए । जसमा प्रसौनीबाट १०० जना थिए । उक्त शिविरमा पाठेघर सम्बन्धी साधारण समस्या भएकालाई निःशुल्क रुपमा अप्रेसन गर्ने व्यवस्था मिलाईएको थियो । सम्पूर्ण आर्थिक सहयोग पनि हिमकिरण सामुदायिक स्वास्थ्य केन्द्र हसौराले गरेको थियो । शिविर संचलानार्थ खर्चको व्यवस्था प्रसौनी गा.वि.स.ले सञ्जालको अनुरोधमा गरेको थियो । यस शिविरमा १६ जना महिलाले पाठेघरको अप्रेसन सेवा पाएका थिए । १६ जना महिलाहरु मध्ये सबै जना गरिब, दलित तथा आर्थिक रुपले विपन्न वर्गका थिए । केही त अस्पताल पुगी सम्पूर्ण जाच गराएको तर अप्रेसन खर्च महगौ लाग्ने हुदा घर फर्केका रहेछन् ।

अहिले अप्रेसन सेवा पाएका ती महिलाहरुको स्वास्थ्य स्थिती एकदमै राम्रो रहेको छ । र उनीहरु सञ्जाल प्रति कृतज्ञ छन् । प्रसौनी स्वास्थ्य सञ्जालको यस उदाहरणीय काम प्रति प्रसौनी गा.वि.स र राजनैतिक दलहरु पनि निकै सरकारात्मक भएका छन् र आगामी दिनमा पनि सञ्जाललाई सहयोग गर्ने प्रतिबद्धता जनाएका छन् ।

अम्बिका ढकाल, प्रसौनी

महिला संजालले प्रा.स्व.केन्द्रको सेवामा सुधार

जमुनिया गा.वि.स. अर्न्तगत रहेको सुरक्षित मातृत्व महिला संजालले आफ्नो गा.वि.स.मा रहेका आमा समुहहरुको अनुगमन तथा समस्या संकलन गर्ने क्रममा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रमा २४ सै घण्टा प्रसूति सेवा उपलब्ध नहुनु र सरसफाई गर्ने पुरुष कर्मचारी भएकोले सेवा लिन जान बाधा पुगेको समुदायको समस्या आएपछि महिला संजाल प्रा.स्व.केन्द्रको सेवामा सुधार गर्नतर्फ लागेका हुन् ।

सर्वपैथम, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रमा निरन्तर प्रसूति सेवा उपलब्ध नहुनुको कारण र यसलाई कसरी व्यवस्थापन गर्न सकिन्छ भनेर सल्लाह सुझाव लिए । सेवालालाई विस्तार गर्न र प्रभावकारी सेवा उपलब्ध गराउनको निम्ति २४ सै घण्टा सेवा शुरु गर्नुपर्ने र सरसफाई गर्नको निम्ति एकजना महिला कर्मचारी राख्नुपर्ने कुरा व्यवस्थापन समितीको छलफलमा राखेपछि त्यसै अनुसार प्रा.स्वा.केन्द्रले कार्यक्रम सञ्चालन गर्न शुरुवात गर्‍यो । जसअनुसार अहिले प्रा.स्वा.केन्द्रमा २४ सै घण्टा सेवा सुविधा उपलब्ध भएको छ र महिला कर्मचारी पनि नियुक्त गरेको छ । जसले गर्दा समुदायको माग अनुसार सेवा सुविधा प्राप्त भएकोले प्रा.स्वा.केन्द्रमा प्रसूति सेवा लिन आउनेको संख्यामा वृद्धि भएको छ ।

तिर्थ कुमारी चौधरी

महिला सशक्तिकरण

मानिसमा केही गरौं भन्ने इच्छा र चाहना हुँदाहुँदै पनि अवसरको कमीले गर्दा आफ्ना इच्छा आकांक्षाहरु पूरा गर्न सकिरहेका हुँदैनन् । अब विशेष गरी दलित समुदायका महिलाहरु सबै कुरामा पछि रहेका पाइन्छन् तर अवसर पाएमा दलित महिलाले पनि केही गर्न सक्छन् भन्ने कुराको उदाहरण बनेका छन् जमुनिया-२, हरिजनटोलका महिलाहरु ।

यस टोलका महिला तथा पुरुषहरुमा आफ्नो दैनिक छाक टार्न ज्याला मजदुरी गर्नुपर्ने बाध्यता रहेको छ । समता र पहुँच कार्यक्रम सो गा.वि.स.मा प्रवेश गरीसकेपछि पहिलो पटक १५ जना हरिजन महिलाहरुलाई समावेश गराई "शक्ति आमा समुह" गठन गरीएको हो । समुह गठन पश्चात् उनीहरुले आकष्मिक कोषको महत्व बुझी आफ्नो खर्च कटौति गरेर मासिक १० रुपैया बचत गर्न शुरु गरे । कार्यक्रम सञ्चालनकै क्रममा सो समुहलाई सहयोग स्वरुप आकष्मिक कोषको रुपमा रु.१५००/- प्रदान गरियो । अहिले शक्ति समुहका सदस्यहरुले जम्मा रु.२०००/- मात्र आकष्मिक कोषको रुपमा राखी अन्य रकम आय आर्जनको काममा खर्च गर्न लागेका छन् । आकष्मिक कोषको रकम सुरक्षित मातृत्वको लागि तथा अन्य स्वास्थ्य समस्यामा खर्च गर्छन् भने मासिक रुपमा नियमित बचत गरेको रकम आयआर्जनका काममा लगाई आफ्नो आर्थिकस्तर सुधार गर्नतर्फ पनि लागेका छन् । समुहमा महिला मात्र रहेता पनि पुरुषहरुले समेत महिलालाई सहयोग गर्दै आइरहेका छन् । जसले गर्दा दलित महिलाहरु पनि गा.वि.स.स्तरीय कार्यक्रमहरुमा समेत सहभागी हुन थालेका छन् र समुदायले आफूहरु प्रति गर्ने विभेदपूर्ण व्यवहार प्रति पनि आवाज उठाउन शुरु गरेका छन् ।

“समता र पहुँच कार्यक्रम आए पछि गठन गरेको शक्ति आमा समुह वास्तवमै हाम्रो शक्ति बनेको छ । त्यसैले कार्यक्रम सकिएर गएतापनि समुहलाई निरन्तर रूपमा अगाडि बढाउदै लैजान्छु”- भन्छिन् शक्ति आमा समुहकी अध्यक्ष रामपति हरिजन ।

- गोवर्धन चौधरी, सामाजिक परिचालक इन्द्रेणी सामाजिक विकास मञ्च

चितवन जिल्लामा जन्मिएकी हाल रामग्राम नगरपालिका ४ मा आफ्नो वैवाहिक जीवन शुरुगर्दै आईरहेकी अनिता तिवारीको शिक्षा भन्नुपर्दा १० कक्षा सम्म पढेकीछन् । जब उनी यस रामग्राम नगरपालिका ४ नवलपरासी विहे भएर आईन त्यतिबेला उनलाई यहाको भाषा -भोजपुरी) बोलन र छिमेकीहरु सगं त्यति हेलमेल हुन सकिनन् ।

यस्तै क्रममा नेपाल परिवार नियोजन संघ बाट संचालित सुरक्षित मातृत्व महिलाको अधिकार समता र पहुँचा कार्यक्रमले २०६४ सालमा यस गााको महिलाहरुको समुह बन्यो र समुहमा र रहेका महिलाहरु मिलेर १०२१० रुपैया बचत पनि उठाउन थाले । पछिपछि महिलाहरुको सदस्य बढ्न गएर २५ जना सम्म भए र बचत उठाउने पैसा पनि १० रुपैया बाट बढाएर २० रुपैयाका दरले उठाउन थाले । अनिता आफ्नो समुहको कोषाध्यक्षमा चुनिएकी थिईन । समुहमा बस्न थालेपछि समाजका महिलाहरु सगं हेलमेल र सहयोगको भावना पनि बढ्दै गयो र भाषा पनि विस्तारै जान्न थालिन ।

गााका कुनै महिलालाई सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी कुनै समस्या देखिएमा समुहका महिलालाई खबर गरी आकस्मिक कोषको लगानी गर्दछन र अनिता तिवारी अहिले पूर्णरूपमा समाजसेवी नै भएकीछिन् । समता र पहुँचा कार्यक्रमले महिलाको गर्भ रहेदेखी सुत्केरीपछि सम्मको अवस्थामा आउने खतराका चिन्ह तथा लक्षणहरुका बारेमा जानकारी तथा त्यस्ता खतराका चिन्ह देखिएमा के गर्ने ,कहा जाने, भन्ने विषयमा पनि प्रष्ट भएकीछिन् । र अन्यलाई पनि यही कुराहरु बताउने गर्छिन् । समुहमा आएदेखी आफुमा धेरै परिवर्तन आएको बताउछिन् । उनीलाई हिजोसम्म विरानो लाग्ने ठाउ आज उनको गााउ रमणिय लागेको छ ।

उनि भन्छिन् “म यस समुहमा आएदेखी धेरै परिवर्तन पाएकी छु ।” स्वास्थ्य सम्बन्धी ज्ञान , महिलाको अधिकार बारे जानकारी र समुहका महिलाहरुसाग आत्मिय सम्बन्ध बढ्दै आएको छ जसले गर्दा हामी समझदारीमा रहेर काम गर्न सक्ने भएकाछौं ।

-गृह लक्ष्मी श्रेष्ठ,
नेपाल परिवार नियोजन संघ
परासी

आकस्मिक कोषको प्रभाव

आकस्मिक कोषको स्थापनाबाट गरिव, बिपन्न र पछाडि परेका महिलाहरु प्रसूति सेवाको लागि पूर्व तयारी गर्ने, गर्भावस्थामा देखा पर्न सक्ने खतराका चिन्हहरुको जानकारी लिने, दक्ष स्वास्थ्यकर्मीको पहिचान गर्ने, सुत्केरीका लागि स्वास्थ्य संस्थाको चयन गर्ने जस्ता तयारीका विषयमा जानकारी प्राप्त गर्न थालेका छन् ।सानो रकमले पनि समुहहरुलाई सुरक्षित मातृत्वप्रति सचेत र सजग गराएको छ । गर्भवती महिलाहरु र परिवारहरु समुहमा आकस्मिक कोष भएपछि स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउन जान छिटो निर्णय गर्छन् । आकस्मिक कोष उपलब्ध गराउँदा गा.वि.स. र स्वास्थ्य संस्थाहरु कार्यक्रम प्रति सकारात्मक भएका छन् ।

नवलपरासी मुकुन्दपुर गा.वि.स मा हामीले समता र पहुँच कार्यक्रमबाट प्रेरणा दलित महिला समुह गठन गर्यौं । समुहमा सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी छलफल गर्न थाल्यौं । समुहमा आकस्मिक कोष पनि खडा गर्यौं । जसले गर्दा धेरै गर्भवती महिलाहरुलाई सुरक्षित सुत्केरी हुन ठूलो सहयोग भएको छ ।

जसमा हाम्रै समुहकी सदस्य मन देवी वि.क. गर्भवती थिईन । समुह मा हुने छलफलबाट जानकारी पाई नियमित जाँच पनि गराईन । उनको घरमा श्रीमान थिएनन् । उनलाई १ दिन व्यथा लाग्यो । हाम्रो समुहको दिदी बहिनीलाई पनि थाहा भयो । र हामीले तुरुन्तै एम्बुलेन्स बोलाएर आकस्मिक कोषको पैसा लिएर भरतपुर अस्पताल लगी दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट सुत्केरी बनाउन सफल भयौं । आकस्मिक कोषको पैसाले गर्दा तुरुन्तै अस्पताल पुग्याई सुत्केरी गराउनाले आमा र बच्चा दुबैलाई राम्रो भयो । त्यसैले अहिले उनी धेरै खुसी छन् । एकलै भएपनि आफु

समुहमा बसेको कारणले गर्दा धेरै कुरा पनि बुझ्न पाइयो र धेरै कुराको सहयोग हुदो रहेछ भनेर खुशी व्यक्त गरिन ।

हममाया वि.क.
मुकुन्दपुर गा.वि.स., प्रेरण दलित महिला समुह

नवलपरासी जिल्ला कोल्हुवा गा.वि.स. वार्ड नं.१ म विजय विकास श्रोत केन्द्रबाट फुलबारी महिला बचत समुह गठन भयो । जसमा हामी सबै दिदी बहिनीहरु समुहमा बसी सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी छलफल गरी धेरै कुराहरुको जनकारी पायौं ।

हाम्रै समुहकी सदस्य मध्ये कोल्हुवा वार्ड न १ बस्ने वर्ष ३७ की ओम कुमारी महतोको ७ छोरा-छोरी मध्ये पछिल्ली छोरी जन्मदा हामी समुहका दिदी बहिनीहरुले गर्भ जाच गराउनु पर्छ आईरन चक्की खानुपर्छ सुत्केरी हुन पनि स्वास्थ्य संस्थामै जानु पर्छ भनि सम्झाएपछि आकस्मिक कोषको प्रयोग गरि उनी स्वास्थ्य संस्थामै गएर सुत्केरी भईन् । त्यसै गरी यसै समुहकी वर्ष २५ की भगवती गुराँ पनि २ छोरा मध्ये कान्छो छोरा जन्माउदा हामी समुहकै दिदीबहिनीहरुको सल्लाह अनुसार गर्भ जाँच पनि गराईन् र हेल्थपोष्टमै गएर सुत्केरी भईन् । अहिले उनीहरुको छोरा-छोरी स्वस्थ र फुर्तिला पनि छन् ।

फुलबारी महिला बचत समुह
कोल्हुवा-१

समन्वय र सहकार्यको प्रभाव

समता र पहुँच कार्यक्रम सञ्चालन भएका सबै गा.वि.स. तथा नगरपालिकाका सम्पूर्ण सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्था सँग सुमधुर सम्बन्ध स्थापित रहेको छ । कार्यक्रम गा.वि.स.मा प्रवेशको चरणदेखि नै कार्यक्रमको लागि कार्यक्षेत्र अर्न्तगतका सम्पूर्ण गा.वि.स.मा रहेका व्यक्ति तथा संघ संस्थाले आ-आफ्नो स्थानबाट सहयोग गरिरहेका छन् । गा.वि.स.अर्न्तगत रहेका अगुवा, महिला स्वास्थ्य स्वम सेविका, सुडेनि, गा.वि.स प्रतिनिधि, स्वास्थ्य संस्था प्रतिनिधि लगायत गा.वि.स.अर्न्तगत रहेका अन्य कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने व्यक्तिहरु सँग कार्यक्रम प्रवेशको चरणमा अभिमुखिकरण गोष्ठी सञ्चालन गरीसकेपछि सम्पूर्ण व्यक्तिहरु कार्यक्रमप्रति सकारात्मक रहेको र कार्यक्रमलाई आ-आफ्नो स्थान बाट गर्नुपर्ने सहयोग गरिरहेका छन् । कार्यक्षेत्रका १९ गा.वि.स. तथा १ नगरपालिकामा कार्यक्रम द्वारा गठन गरिएका महिला समुह तथा संजाललाई आकस्मिक कोषको पनि सहयोग प्रदान गरेको छ । त्यसै गरि महिला शसक्तिकरणको क्षेत्रमा पनि गा.वि.स.स्तरिय महिला संजालको अगुवाईमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने गरी महिला शसक्तिकरणको शिर्षकमा रहेको रकम छुट्याइने गरेका छन् ।

सहकारी संस्थाहरूसँग समुह आबद्धता गर्न नियमित समन्वय र सहकार्य गरिन्छ । साथै क्लबसँग सडक नाटक गर्न सहकार्य गरिएको छ भने विद्यालय,गाविस र स्वास्थ्य संस्थाहरु सँग तालिम,गाष्ठीहरुमा आतिथ्यता तथा हल उपलब्ध गराउन अनुगमन गर्न पृष्ठपोषण दिन समन्वय र सहकार्य गरिन्छ ।

दुमिकबास गाविसको विनई बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाले नयाँ आबद्ध समुहहरुलाई प्रवेश शुल्क र लिनु पर्ने शोयरको संख्या घटाएको छ । मुकुन्दपुर गाविसको श्रमजिवि समुहकी पार्वती महतो समुह आबद्ध भए पछि युगचेतना नारी बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाकी कार्यसमितिकी सदस्य भएकी छन् । यस प्रकारको समन्वय र सहकार्यबाट अधिकांश समुहका सदस्यहरु सहकारीमा आबद्ध भएका छन् ।

प्रत्यक्ष कथन

- दुमिकबास हेल्थपोष्ट अनमी विना खरेल : यस कार्यक्रमले गर्दा काममा सजीलो भएको छ तपाईं लाई धन्यवाद
- कोल्हुवा नवलपूर हे.पो. अनमी विणा पुन : गर्भवती महिला,सासू र श्रीमान लाई तालिम दिएपछि जाँच गराउन आएका छन्

■ गर्भवती महिला रुपा बोटे र कमला बोटे : पहिला हामी ठिका नून प्रयोग गर्थौं तर अहिले आयोनून खान्छौं

गर्भवती महिला रुपा बोटे र कमला बोटे : पहिला हामी ठिका नून प्रयोग गर्थौं तर अहिले आयोनून खान्छौं

गर्भवती महिला रुपा बोटे र कमला बोटे : पहिला हामी ठिका नून प्रयोग गर्थौं तर अहिले आयोनून खान्छौं

गर्भवती महिला रुपा बोटे र कमला बोटे : पहिला हामी ठिका नून प्रयोग गर्थौं तर अहिले आयोनून खान्छौं

गर्भवती महिला रुपा बोटे र कमला बोटे : पहिला हामी ठिका नून प्रयोग गर्थौं तर अहिले आयोनून खान्छौं

गर्भवती महिला रुपा बोटे र कमला बोटे : पहिला हामी ठिका नून प्रयोग गर्थौं तर अहिले आयोनून खान्छौं

गर्भवती महिला रुपा बोटे र कमला बोटे : पहिला हामी ठिका नून प्रयोग गर्थौं तर अहिले आयोनून खान्छौं

गर्भवती महिला रुपा बोटे र कमला बोटे : पहिला हामी ठिका नून प्रयोग गर्थौं तर अहिले आयोनून खान्छौं

गर्भवती महिला रुपा बोटे र कमला बोटे : पहिला हामी ठिका नून प्रयोग गर्थौं तर अहिले आयोनून खान्छौं

6. दिगोपना

विभिन्न परियोजना तथा कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनको अवस्थामा धेरै राम्रो देखिए तापनि पछि ती कार्यक्रमहरू दिगोपनाको अभावमा त्यसै हराएर गएका छन् । तर समता र पहुँच कार्यक्रमले आफ्नो कार्यक्रमको शुरुदेखि आकस्मिक कोषसंगै बचतको अवधारणा ल्याएर दिगोपनाको बिऊ रोपेको थियो । पछि कोष बढ्दै गएपछि सहकारीका माध्यमबाट कार्यक्रमको दिगोपनाको सोच अगाडि आयो जस अनुसार महिलाहरूलाई सहकारीमा आवद्ध गराउन प्रोत्साहन गरियो । सबै महिला सदस्यलाई सहकारीमा आवद्ध भएपछि हुने फाइदाको बारेमा जानकारी गराइयो । सहकारी संस्था नभएको ठाँउमा मात्र संस्था दर्ताका लागि सहयोग गर्ने र सहकारी भएको ठाँउमा सोहि सहकारीलाई सहयोग गर्ने र समूहहरू आवद्ध गराउन जोड दिइयो । सहकारीको महत्व तथा फाइदाका बारे सर्वविदितै भएपनि यसरी सहकारी संस्थाको माध्यम बाट सुरक्षित मातृत्व, आमा समुहको दिगोपनाको लागि थालिएको रणनीतिको प्रभावकारीता भविष्यमा मात्र देखिने छ । साथै, समता र पहुँच कार्यक्रमद्वारा प्रत्येक गा.वि.स.मा रहेका समुहको एक/एक जना अगुवालाई समावेश गरी गा.वि.स. स्तरीय सञ्जाल गठन भएको छ । सञ्जाल निर्माणपछि संजालको अगुवाईमा महिला अधिकार सुनिश्चित गराउन र स्वास्थ्य सेवामा रहेको कमी कमजोरीमा सुधार ल्याउन संजालको अगुवाईमा पैरवी गरिरहेका छन् र आफ्नो अधिकार प्राप्त गर्न सफल पनि भएका छन् । क्षमता अभिवृद्धि र सशक्तिकरण तालिम तथा अक्षय कोषको सहयोगबाट संजालहरू गा.वि.स. स्तरमा महिला मूल शक्तिको रुपमा स्थापित भएका छन् । त्यसैगरी परिवार नियोजन संघ नवलपरासी शाखा, इन्द्रेणी सामाजिक विकास मञ्च, र विजय विकास स्रोत केन्द्रका क्षेत्रबाट क्षेत्रीय सञ्जाल समन्वय समिति गठन भएको छ । क्षेत्रीय सञ्जालको मूल लक्ष्य भनेको जिल्ला स्तरको संस्थासँग समन्वय गरी जिल्ला स्तरीय कार्यक्रम गर्ने, गा.वि.स. स्तरका संजाललाई सहयोग गर्ने तथा अनुभव आदन प्रदान गर्ने रहेका छन् । साथै संजालका महिलाहरू क्षेत्रीय सञ्जाल समन्वय समिति गठनपछि निकै उत्साहित छन् । क्षेत्रीय सञ्जाल हालै आएर गठन भएको हुनाले भविष्यमा यसको प्रभावकारीता निश्चयनै बढ्ने छ ।

८. चुनौतीहरू

- परम्परागत सुडेनीहरूको सहयोगमा सुत्केरी गराउने चलन अभैपनि विद्यमान छ ।
- स्थानिय महिला स्वास्थ्यकर्मीहरू नहुदा राती सुत्केरी गराउन कठिन ।
- भाषा, समुदायको परम्परागत मुल्य मान्यता, अशिक्षा, गरिबी आफै चुनौतीको रूपमा रहेको छ ।
- समूहहरूमा सहकारी सम्बन्धी चेतनाको कम भएकोले स्थानीय सहकारी संस्थामा आबद्ध गराउन कठिन भएको ।
- भैरहेका सहकारी संस्थाहरू लाई पनि सहकारी सम्बन्धी प्राविधिक र व्यवस्थापकिय ज्ञानको कमी भएकोले नयाा सदस्यहरू आबद्ध गराउन समस्या परेको छ ।
- स्वास्थ्य संस्थामा नियमित रूपले सेवा प्रदान नहुनु विशेष गरी उप स्वा चौकीमा

५ . निष्कर्ष

यो कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा मुख्य सिकाईको रूपमा आएका निम्न कुराहरु छन ।

- जन्तुचेतना अभिवृद्धिका साथै स्वास्थ्य संस्थामा प्रभावकारी सेवा पनि उपलब्ध भएमा उपभोग गर्ने को संख्यामा उल्लेखनिय वृद्धि हुने
- अति विपन्न दलीत र जनजाती भएको समुदायमा समुह गठन गरि कार्यक्रम चलाउदा समुदायका मानिसमा परिवर्तन आउदो रहेछ, जसले गर्दा गर्भवती र सुत्केरी अवस्थालाई जटिल एवं विशेष अवस्था हो भन्ने महशुस गर्दा रहेछन
- "नानीले हामी जस्ता खोलाका छेउ छाउमा बस्नेहरुलाई पनि बोलाएर यति धेरै कुराहरु बुझाउनु भयो र हामीले बुझ्ने मौका पायौ । त्यसबाट हामी सबै धेरै खुशी छौ" भन्नुहुन्छ मुकुन्दपुर गा.वि.स. वार्ड न. १ बस्ने सुक माया परियार ।
- समुह परिचालन मार्फत विषयगत सवाललाई प्रभावकारी रूपमा उठान गर्न सकिने रहेछ ।
- गर्भवती महिलाहरु र परिवारहरु समुहमा आकस्मिक कोष भए पछि स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउन जान छिटो निर्णय गर्ने रहेछन् ।
- आकस्मिक कोषले प्रसुती सेवाको लागी पुर्व तयारी गर्ने रहेछ, जस्तै गर्भावस्थामा देखा पर्न सक्ने खतराका चिन्हहरुको जानकारी लिने, दक्ष स्वास्थ्यकर्मीको पहिचान गर्ने, सुत्केरीका लागी स्वास्थ्य संस्थाको चयन गर्ने आदि ।
- गर्भवति महिला, सासू र श्रीमानहरुसंग अन्तर्कृया, क्षलफल, प्रतियोगिता गर्दा चासो लिएर विषयवस्तुका बारेमा जानकारी प्राप्त गर्न चाहने र व्यवहारमा पनि लागु गर्ने ।
- तीज गीत, ताजिया, नारी दिवस जस्ता दिवसहरु मनाउदा महिलाहरु सक्रिय हुने ।
- स्थानीयकरण गरेका व्यवहार परिवर्तनका सामाग्रीको प्रयोगबाट समुदायले छिटो विश्वास गर्ने र व्यवहारमा परिवर्तनमा महत्वपूर्ण भुमिका खेले ।
- गाविसका अगुवाहरु, राजनितिक दलका प्रतिनिधिहरु, स्वास्थ्य संस्थाका प्रतिनिधिहरु, गाविसका प्रतिनिधिहरु, समूहका तथा संजालका प्रतिनिधिहरुले कार्यक्रमबारे जानकारी पाउनाले चासो बढने तथा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सहयोगि वातावरणको सृजना हुने ।
- अभिमुखिकरण तथा छलफल कार्यक्रमलाई निरन्तर रूपमा आयोजना गरिरहदा कार्यक्रमलाई थप सहयोग मिल्ने सिकाई भएको छ ।
- समन्वय र सहकार्य : जिल्ला देखि स्थानीय स्तर सम्म समन्वय र सहकार्य समन्वय गरि कार्य गर्दा कार्यक्रम प्रभावकारी ढंगले सञ्चालन गर्न सकिने, स्थानिय निकायले कार्यक्रम प्रति चासो राख्ने, आवश्यक सहयोग गर्ने तथा संस्थाप्रति सकारात्मक धारणा हुने ।

धन्यवाद

समता र पहुँच कार्यक्रमका केहि महत्वपूर्ण संख्यात्मक उपलब्धीहरू

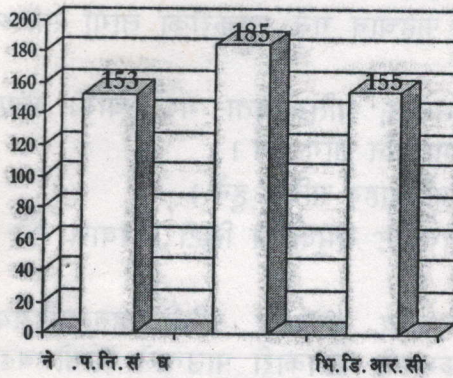
क. साभेदार संस्थाहरु तथा कार्यक्षेत्र

विजय विकास स्रोत केन्द्र	इन्द्रेणी सामाजिक विकास मञ्च	नेपाल परिवार नियोजन संघ
मुकुन्दपुर, कोलहुवा, मैनाघाट, प्रसौनी, नारायणी, दुम्किबास	बडहरा दुवौलिय, ठूलो खैरटवा, जमूनिया, सोमनी, रामपुरवा खड्डीना, रामपुरवा, हरपुर, भुजवा	रामग्राम नगरपालिका, कुस्मा, पाली, गेरमी, हकुई, सनई

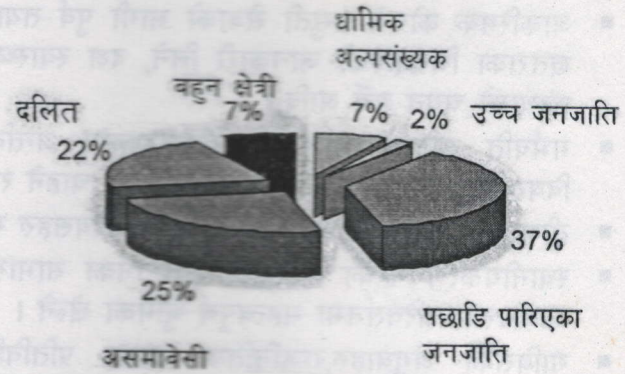
(नोट : प्रजनन स्वास्थ्य समन्वय समिति र साभेदार संस्थाहरुको संयुक्त बैठकमा छलफल गरि विभिन्न कारणबाट पछाडि पारिएका समुदायको बाहुल्यता रहेको गाविसलाई छनौट गरिएको हो)

ख. जम्मा आमा समुहहरु तथा जातजाती अनुसार समुहको विवरण

आमा समुहहरु

जातजाती अनुसार समुहको विवरण

ग. आकस्मिक कोष विवरण

आकस्मिक कोषका श्रोतहरु	ने.प.नि.संघ	इन्द्रेणी	भि.डि.आर.सी
गा वि स	४००००	९९०००	८२७८६
समता र पहुँच कार्यक्रम	९८००००	९५७५००	२९३५००
मासिक बचत	४६२९९५	९९६३३४	
अन्य गतिविधि		९९९०	४३३६५७
जम्मा	६८२९९५	४५४७४४	७२९९४३

घ. आकस्मिक यातायात विवरण

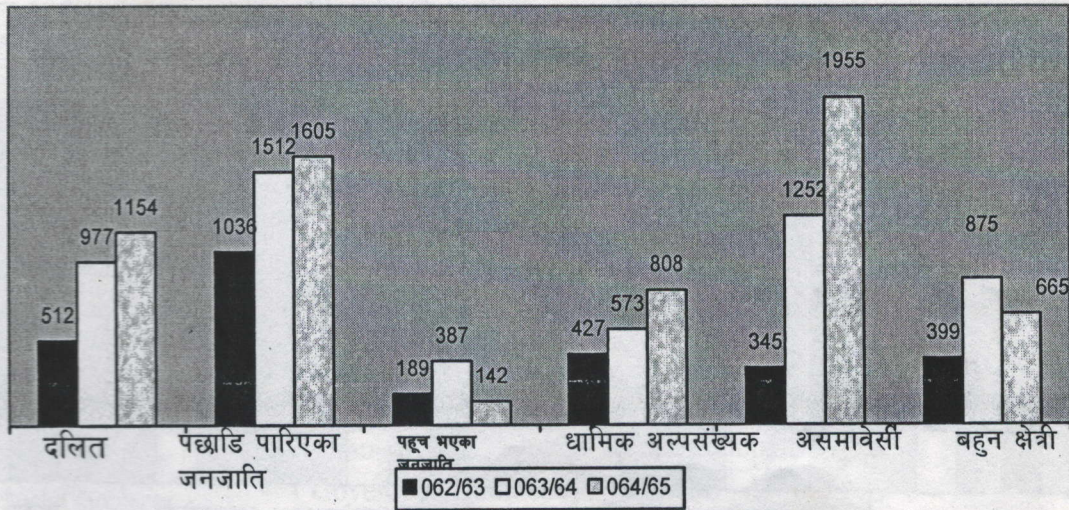
	साइकल एम्बुलेन्स	सटेचर
ने.प.नि.संघ	९२	४
इन्द्रेणी	९०	
भि.डि.आर.सी	९०	९

ड. आकस्मिक कोष तथा यातायातको प्रयोग विवरण

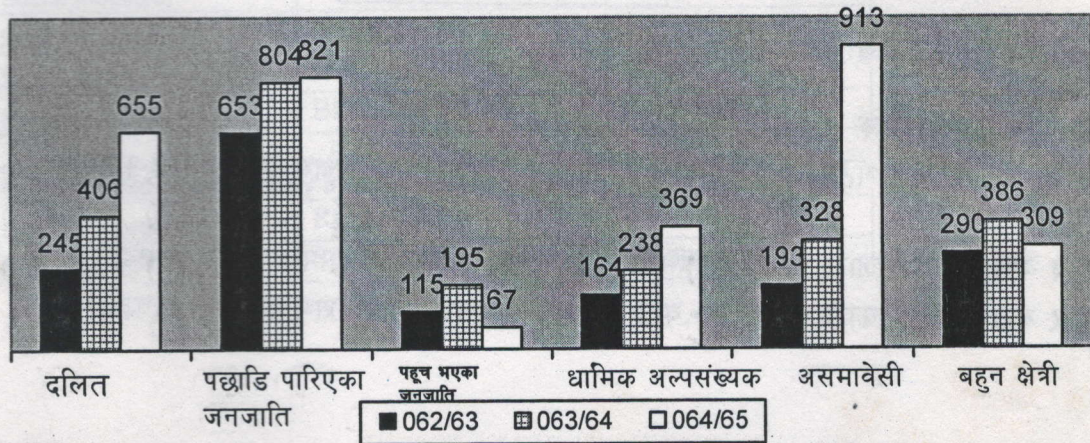
	आकस्मिक कोषका प्रयोगकर्ता (%)	आकस्मिक यातायातका प्रयोगकर्ता (%)
बहुन क्षेत्री	४	४
तु. पहुच भएका जनजाति	१	२
तु. पहुच नभएका जनजाति	२९	३४
दलित	३४	३२
असमावेसी	२३	२०
धार्मिक अल्पसंख्यक	१०	८

च . कार्यक्रमलागु भएका गा.वि.स.का स्वास्थ्य संस्थाका महत्वपुर्ण सुरक्षित मातृत्वका सुचकहरु

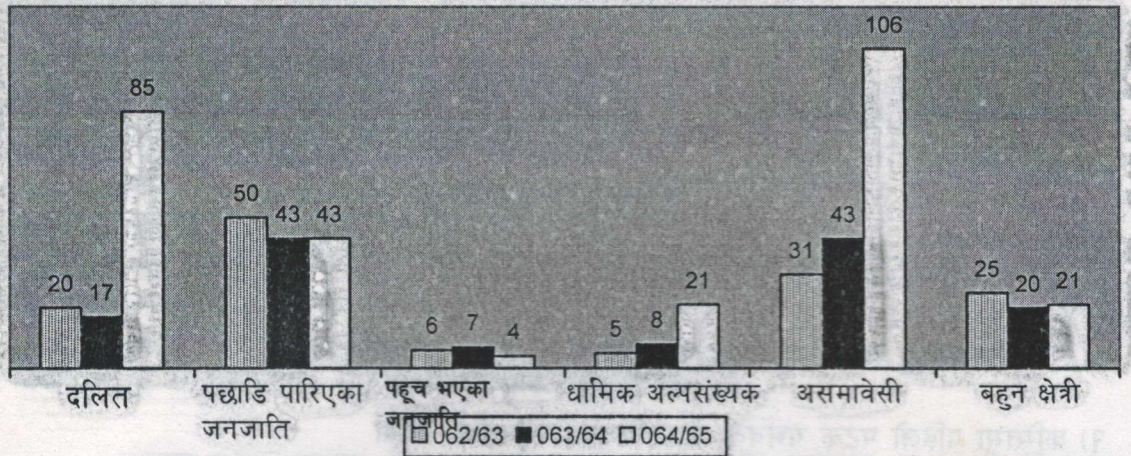
१) कम्तिमा पहिलो पटक गर्भवती सेवा लिएका महिलाको संख्या

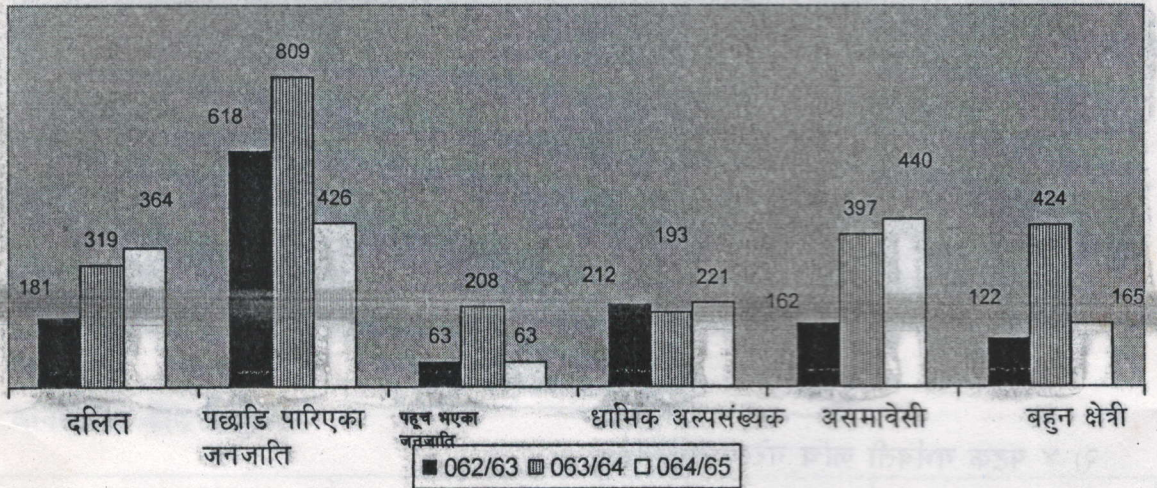
२) ४ पटक गर्भवती जांच गरेका महिलाहरु

३) डाक्टर, स्टाफ नर्स/अ. न. मी द्वारा स्वास्थ्य संस्थामा प्रसूती गराएको संख्या

४) कम्तिमा एक पटक सुत्केरी सेवा पाएका जम्मा महिलाहरु

(नोट :२०६३ भदौ देखि कार्यक्रम लागु भएको)

छ. अन्य उपलब्धीहरु

- * २१ वटा संजाल गठन तथा १९ वटा गा.वि.स.का संजाललाई अक्षय कोष बापत १,२०,००० प्रदान
- * ३ वटा क्षेत्रिय संजाल समन्वय समिती गठन तथा अक्षय कोष बापत १५,००० प्रदान
- * ५ वटा नया सहकारी सहित २० वटा स्थानिय सहकारीमा सबै समुहहरुलाई आवद्धता शुरु

कर्मचारी विवरण

EAP NAWALPARASI

1. Vijaya Development and Resource Centre

Post	VDRG	
Field Coordinator	Rekha Paudel	Gaidakot
Accountant	Kalidas Gaudel	Gaidakot
Social mobilizer	Lilu Nepali	Mukundapr
Social mobilizer	Ambika Dhakal	Parsauni
Social mobilizer	Manju Sigdel	Kolwa
Social mobilizer	Bishnu Pun	Dumkibas
Social mobilizer	Nimkala Sommai	Mainaghat
Social mobilizer	Kanta Chaudhary	Narayani

2. Family Planning Association of Nepal, Nawalparasi

Field Coordinator	Chandra Gyawali	Parasi
Accountant	Indra Bdr. Sunar	Parasi
Social mobilizer	Chandrakala giri	Kusma
Social mobilizer	Jivan Pd. Biswakarma	Hakkui
Social mobilizer	Anupa Chaudhari	Ramgram
Social mobilizer	Gangotri Chaudhari	Ramgram
Social mobilizer	Khublal Dhobi	Palhi
Social mobilizer	Romesh	Germi

3. Indreni Forum for Social Development

Field Coordinator	Kopila Shrestha	Daunne devi
Accountant	Junga Khatri	Bardaghat
Social mobilizer	Dipesh Prd. Harizan	Bhujahawa
Social mobilizer	Renu devi Gaud	Badahradubauliya
Social mobilizer	Goverdhan Chaudhary	Somani
Social mobilizer	Sukmita Bhattarai	Jamuniya
Social mobilizer	Rammilan Yadav	Rampurkhadauna
Social mobilizer	Gayatri Agrahari	Thulokhairatawa
Social mobilizer	Jeetbahadur Gupta	Harpur
Social mobilizer	Bhagwati Khanal	Rampurawa

4. Action Aid Nepal Equity and Access Program

District Coordinator	Rekha Ghale	-
Asst. District Coordinator	Sudesh Raj Sharma	Kathmandu

जेरमीको ताजिया मेलामा गाईनेले भोजपुरी भाषामा सुरक्षित मातृत्वको सन्देश दिदै

गर्भवती प्रसुति अउर सुत्केरी अवस्थामे जान जाएवाला खतराके लक्षण

गर्भवतीके समयमे
खुन बहल

सुत्केरी समयमे देर खुन बहल
वा चौकरा चौकरा खुन बहल

हाथ अउर मुहमे
(सुजन) फूल

कपकपी वा बेहोस भईल

जर भईल या योनासे
दुर्गन्धित पानी बहल प्रसुति
समयमे निरन्तर ३५ घण्टा
से ज्यादा दुख भईल

यी लक्षणमे से कौनो लक्षण देखा
परलतब महिलाके नजिक के
स्वास्थ्य संस्थामे लेजाइल जा।

"सुरक्षित मातृत्व महिलाके अधिकार"

संस्कार शक्ति मेवाय
समता ५ पहिल कदम
व्यक्त रूपसे

अन्तर्गत गणतन्त्रिक विकास कथ
नयन परामर्श

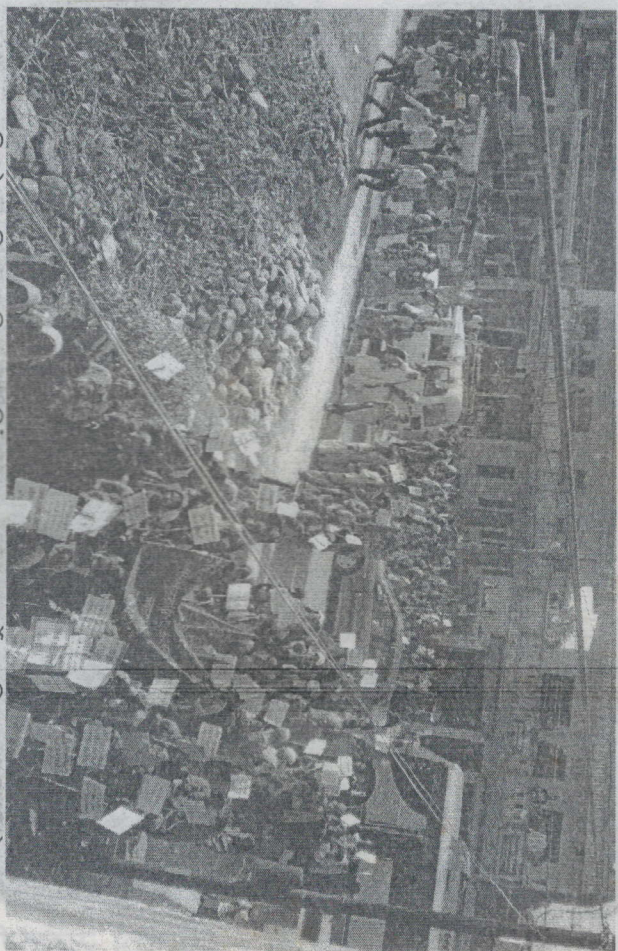
भोजपुरी भाषामा लेखिएको सुत्केरी अवस्थामा हुने खतराका लक्षण पढदै

सामाजिक कार्यपालिकाका आमा समूह तथा सञ्जालले कारलाई सुरक्षित प्रसूति क्षेत्र घोषणा

क्षेत्रीय महिला सञ्जाल समन्वय समिति

१३ दिने महिला विरुद्ध हिंसा अन्त्य गर्ने अभियानका बेला निकालिएको च्यान्सी

स्था. वि. अ. द्वारा जा. वि. स. सचिवाका निमित्त अधिकार मूखी अवधारणाको अभिवृद्धिकरणका बेला मन्त्रालय हिटे